

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

KASSATYÖNTEKIJÄT VÄLITTÄVÄT

Selvitys ikäraajakontrollin kehittämistarpeista Päijät-Hämeessä

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen aikuistyö
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Syksy 2011
Harri Norrbacka
Johanna Virtanen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

NORRBACKA, HARRI & VIRTANEN, JOHANNA:

Kassatyöntekijät välittävät –
Selvitys ikärajakontrollin kehittämistarpeista Päijät-Hämeessä

Sosiaalipedagogisen aikuistyön ja sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö, 82 sivua, 13 liitesivua

Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää alkoholin vähittäismyynnin ikärajakontrollin toimivuutta osana ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää tekijöitä, jotka vaikuttavat alkoholin alaikäisille myymiseen. Tarkoituksena oli etsiä haasteita ja vahvuuksia ikärajakontrollin toteuttamisessa kartoittamalla, miten vahvasti eri syyt vaikuttavat alaikäisille myymiseen.

Opinnäytetyö oli määrällinen selvitys. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin strukturoitua kyselylomaketta ja kysymyksinä valinta-, monivalinta- ja sekamuotokysymyksiä. Kohderyhmänä oli alkoholin vähittäismyyntiliikkeissä työskentelevät, alle 25-vuotiaat kassatyöntekijät Päijät-Hämeen alueella. Vastauksia saatiin 17 kappaletta, mikä oli huomattavasti alle odotusten. Aineiston analysointi oli kuvailevaa ja aikaisempiin tutkimuksiin vertailevaa.

Selvityksen mukaan vastanneiden kassatyöntekijöiden vahvuutena ikärajakontrollissa on heidän oma asenne ja persoona. Lähes puolet vastaajista on saanut työntantajan järjestämää koulutusta ikärajakontrollin toteuttamiseen. Ikärajakontrollin kehittämisessä tulisi selvityksen mukaan kiinnittää enemmän huomiota kassatyöntekijöiden perehdytykseen ja turvallisuuden parantamiseen.

Selvityksen tuloksia voidaan yleistää koskemaan ainoastaan kyselyyn vastanneita kassatyöntekijöitä. Tuloksille saatiin kuitenkin heijastuspintaa asettamalla ne teoriasta ja aikaisemmista tutkimuksista nousevaa viitekehystä vasten. Vertailun tuloksista voidaan päätellä kassatyöntekijöiden näkemysten eroavan esimiesten näkemyksistä, joten kehitettäessä ikärajakontrollia pitäisi ottaa huomioon kassatyöntekijöiden oma asiantuntijuus.

Avainsanat: alkoholi, vähittäismyynti, ikärajakontrolli, ehkäisevä mielenterveys- ja päihdetyö, nuoret, yhteiskuntavastuu

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

NORRBACKA, HARRI & VIRTANEN, JOHANNA:

The cashiers care –
A report of the needs in the development
of age limit control in Päijät-Häme

Bachelor's Thesis in social pedagogy for work with adults and in social pedagogy
for work with children and young people, 82 pages, 13 appendices

Autumn 2011

ABSTRACT

The objective of the thesis was to enhance the functionality of age limit control in the retail sale of alcohol as a part of preventive intoxicant and mental health work. The purpose of the thesis was to examine the factors that have an effect on the sales of alcohol to minors. The purpose was to find out strengths and challenges in the implementation of age limit control. This was done by surveying how strong influence different factors have on sales to minors.

The thesis was a quantitative report. The material was collected using a structured questionnaire and selection, multi-selection and hybrid questions. The target group was under 25-year-old cashiers who work in alcohol retail stores in the region of Päijät-Häme. 17 answers were received, which was remarkably below expectations. The analysis of the material was descriptive and comparative to previous studies.

According to the report, the cashiers' strength in age limit control is their attitude and personality. Nearly half of the respondents have received education for the implementation of age limit control provided by their employer. According to the report, the focus in the development of age limit control should be concentrated more on orientation and improvement of security of the cashiers.

The results of the report can be generalized to apply only to the cashiers who responded to the inquiry. However, the results were reflected to the context raised from theory and previous studies. The cashiers' views can be deduced to differ from the views of the employers by looking at the comparison. Therefore, the cashiers' own expertise should be taken into account while developing the age limit control.

Key words: alcohol, retail, age limit control, prevention of alcohol-related problems, adolescent, social responsibility

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SUOMEN ALKOHOLIOLOT	4
2.1	Nuorten alkoholinkäyttö	5
2.2	Alkoholipoliittisia linjauksia	7
3	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	10
3.1	Toimeksiantaja	10
3.2	Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä	12
3.3	Estä överit – hauskaa huomennakin -kampanja	13
3.4	PAKKA -hanke	14
3.5	Ostokoetutkimukset	15
3.6	Alkoholin hankkiminen	17
4	EHKÄISEVÄ PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖ	18
4.1	Yhteisömobilisaatio	20
4.2	PAKKA-toimintamalli	21
5	YRITTÄJÄT YHTEISKUNNAN TUKENA	23
5.1	Yhteiskuntavastuu	23
5.2	Vastuullisuuden markkinointi	26
5.3	Omavalvonta	26
6	KAUPPIAAT KASSATYÖNTEKIJÖIDEN TUKENA	28
6.1	Alkoholijuomien vähittäismyynti	28
6.2	Työntekijän merkitys ikärajakontrollissa	29
7	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	32
8	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTONHANKINTA	34
8.1	Tutkimusmenetelmät	34
8.2	Kohderyhmä	36
8.3	Kyselylomakkeen rakentaminen	37
8.4	Kysymysten valikoituminen ja sijoittelu	40
8.5	Kyselyn toteuttaminen	41
8.6	Aineiston analysointi	42
9	TULOKSET	44
9.1	Taustatiedot	44

9.2	Ikärajakontrolli nyt	45
9.3	Koulutus, tuki ja perehdytys	47
9.4	Tuen tarve	49
9.5	Asenteet	51
9.6	Estä överit -kampanja	56
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
11	YHTEENVETO JA POHDINTA	64
11.1	Opinnäytetyön luotettavuus	66
11.2	Opinnäytetyön eettisyys	69
11.3	Jatkotutkimusaiheet	71
	LÄHTEET	73
	LIITTEET	82
	Liite 1: Kirje ravintoloille ja vähittäiskauppiaille	
	Liite 2: Kahvihuonekirje	
	Liite 3: Alkoholijuomien vähittäismyynnin omavalvontasuunnitelma	
	Liite 4: Kysely alkoholin vastuullisesta vähittäismyynnistä	

1 JOHDANTO

Vuodesta 1965 vuoteen 2009 sataprosenttisen alkoholin kulutus on ollut huimassa nousussa. Vuonna 1965 sataprosenttisen alkoholin kokonaiskulutus oli 3,1 litraa asukasta kohti, kun vuonna 2009 kulutus oli jo 10,2 litraa. Päijät-Häme on kulukseltaan neljäntenä kaikista Suomen maakunnista. Alkoholin kokonaiskulutus on yli kolminkertaistunut reilun 40 vuoden aikana. Suomalaisen alkoholikulttuurin erityispiirteitä ovat alkoholin harvinainen käyttö aterian yhteydessä ja humalajuomisen yleisyys. Nämä piirteet ovat säilyneet ennallaan huolimatta siitä, että väkeviä juomia ei juoda enää yhtä paljon kuin ennen, kun taas mietojuomien käyttö on lisääntynyt. (Hämäläinen ym. 2010, 19, 78)

Alkoholin myynti ja anniskelu alle 18-vuotiaille on Suomen alkoholilaisissa määritelty laittomaksi. Lisäksi väkevien alkoholijuomien, eli yli 22 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävien juomien myynti ja anniskelu on kielletty alle 20-vuotiailta. Alkoholin vähittäismyyntikiellot koskevat alaikäisille, häiritsevästi käyttäytyville tai selvästi päihtyneille myymistä, sekä tilanteita, joissa on aihetta olettaa alkoholijuoman väärinkäyttöä, sen luvaton luovuttamista tai välittämistä. (Alkoholilaki 1143/1994, 3 §, 16 §.) Näistä vähittäismyyntikielloista opinnäytetyössä tarkastellaan ensimmäistä kieltoa koskien alaikäisille myymistä. Vähittäismyyntiluvan haltijalle, joka jää kiinni alaikäiselle myymisestä, voidaan antaa huomautus, kirjallinen varoitus, myyntiaikoja voidaan supistaa tai myyntilupa peruuttaa korvauksetta (Alkoholilaki 1143/1994, 15 §).

Nuoret ovat aikuisia herkempiä oman tai toisen alkoholinkäytöstä seuraaville fyysisille, tunne-elämään liittyville ja sosiaalisille haitoille (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2002, 47). Alaikäisten nuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt 2000-luvulla, asenteet ovat kiristyneet ja aloitusikä on myöhentynyt. Silti nuoret juovat alkoholia ja varsinkin humalajuominen on yleistä. Lisäksi nuorten alkoholinkäyttö 1990-luvulla on ollut niin korkealla tasolla, että 2000-luvulla tapahtunut juomisen väheneminen ei ole riittävää. (Metso, Ahlström, Huhtanen, Leppänen & Pietilä 2009, 38–39.)

Alkoholin saannin rajoittaminen on yksi osa-alue ehkäisevässä päihde- ja mielen-terveystyössä. Kassatyöntekijöiden vastuu ikärajakontrollin toteuttamisessa on suuri ja heille kasaantuu paljon paineita asian suhteen. Esimiesten tulisikin pitää huoli siitä, että kassatyöntekijät saavat asianmukaisen koulutuksen ja perehdytyk- sen työhönsä, vaikka samanaikaisesti alaikäisten juomista tulisi pyrkiä ehkäise- mään myös monella muulla alueella.

Kaupan keskeinen tehtävä on tarjota kuluttajille hyödykkeitä helpottamaan joka- päiväistä elämäämme. Kauppaa ryhmitellään erilaisten tarkoitusten mukaisesti. Päivittäistavarakauppoja ja kioskeja ryhmitellään yleisesti pinta-alan mukaan. Jokaisella kaupalla on oma tarkoituksensa, jolla he lähestyvät kuluttajaa, joten kuluttajalle muodostuu mielikuva mistä löytää tarvitsemat hyödykkeet ja palvelut. Jos kauppoja ryhmitellään toimialan mukaan, on olemassa erikoistavarakauppa, palveluiden kauppa ja päivittäistavarakauppa. Päivittäistavaroita ovat ruoka, alko- holi- ja muut juomat, tupakkatuotteet, teknokemian tuotteet, kodin paperit, lehdet ja kosmetiikka-alan tuotteet. (Rämö 2006, 8–12.)

Alkoholin osuus päivittäistavarakaupasta vuonna 2006 oli 1,6 prosenttia (Tilasto- keskus 2011a). Alkoholijuomien arvo vähittäiskulutuksessa vuonna 2009 oli noin 2,87 miljardia euroa (Hämäläinen ym. 2010, 70). Alkoholin vähittäismyynti käsit- tää kokonaisuudessaan Alkon myymälät ja tilauspalvelupisteet, elintarvikeliik- keet, huoltoasemat, kioskit, tilaviini- ja sahtimyymlät sekä anniskeluoikeuden omistamat ravintolat (Hämäläinen ym. 2010, 143). Tässä opinnäytetyössä vähit- täismyynti rajattiin koskemaan kioskeja ja elintarvikeliikkeitä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat nuorten kassa- työntekijöiden kohdalla alkoholin alaikäisille myymiseen. Tämä antaa elinkei- noyrittäjille mahdollisuuden kehittää työpanostaan ehkäisevässä päihde- ja mie- lenterveystyössä ja näin huolehtia omasta sosiaalisesta vastuunkannosta. Tavoit- teena oli löytää ikärajakontrollin kehittämiskohtia ja sitä kautta saada ehkäistyä elintarvikemyymälöiden kautta tapahtuvia alaikäisten alkoholiostoja. Samalla ke- rättiin myös palautetta Estä överit -kampanjasta.

Opinnäytetyö oli määrällinen selvitys. Tutkimusongelmiin haettiin vastauksia pääosin internetissä toteutetulla strukturoidulla kyselylomakkeella, joka lähetettiin 46 vähittäismyyntiliikkeeseen Päijät-Hämeen alueella. Kysymykset olivat valinta-, monivalinta- ja sekamuotokysymyksiä. Kohderyhmään kuuluivat alle 25-vuotiaat kassatyöntekijät. Määrällinen menetelmä valittiin pääasiassa sen mahdollistaman otoksen ja deduktiivisen luonteen takia. Mitä suurempi otos on, sitä luotettavammin tuloksia voidaan käyttää hyväksi perusjoukossa. Vastauksia kyselyyn saatiin kuitenkin vain 17, joten opinnäytetyön tuloksia ei voida yleistää. Tuloksia verrattiin aikaisempiin tutkimuksiin ja sitä kautta pyrittiin löytämään ikärajakontrollin mahdollisia kehittämiskohtia.

Tarve kassatyöntekijöiden ikärajakontrollin toimivuuden kehittämiseen määräytyi aikaisempien tutkimusten tulosten kautta. Lähtökohtana olivat Sosiaali- ja terveysministeriön alaisen KASTE-ohjelman ja edelleen Välittäjä 2009-hankkeen tavoitteet. Näiden tavoitteiden määrittämien toimenpiteiden seurauksena Päijät-Hämeessä tehtiin aikaisempaan toimintamalliin perustuvaa ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä.

Selvityksen mukaan vastanneiden kassatyöntekijöiden vahvuutena ikärajakontrollissa on oma asenne ja persoona. Lähes puolet vastaajista on saanut työn-antajan järjestämää koulutusta ikärajakontrollin toteuttamiseen. Ikärajakontrollin kehittämisessä tulisi selvityksen mukaan kiinnittää enemmän huomiota kassatyöntekijöiden perehdytykseen ja turvallisuuden lisäämiseen.

Selvityksen tuloksia voidaan yleistää koskemaan ainoastaan kyselyyn vastanneita kassatyöntekijöitä. Tuloksille saatiin kuitenkin heijastuspintaa asettamalla ne teoriasta ja aikaisemmista tutkimuksista nousevaa viitekehystä vasten. Vertailtavat tutkimukset olivat pääasiassa esimiehille tehty laadullinen tutkimus alkoholin omavalvonnasta, PAKKA-hankkeesta ja yhteistyöstä alkoholihaittojen vähentämiseksi sekä eri paikoissa tehdyt ostokoetutkimukset. Vertailun tuloksista voidaan päätellä kassatyöntekijöiden näkemysten eroavan esimiesten näkemyksistä, joten kehitettäessä ikärajakontrollia pitäisi ottaa huomioon kassatyöntekijöiden oma asiantuntijuus.

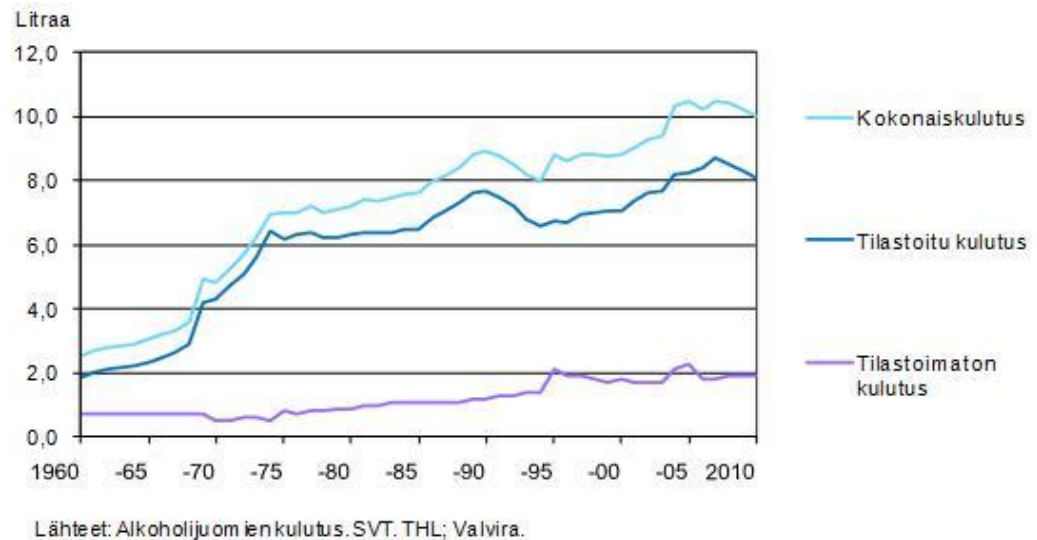
2 SUOMEN ALKOHOLIOLOT

Vuonna 2009 lähes joka viides työikäisistä miehistä ja kymmenesosa naisista kuoli alkoholiperäiseen sairauteen tai alkoholimyrkytykseen. Tämän lisäksi 848 henkeä kuoli päihtyneenä tapaturmaisissa tai väkivaltaisissa tilanteissa. Yhteensä alkoholin käytön seurauksena ihmisiä kuoli kyseisenä vuonna 2918 henkeä. Terveydenhuollon vuodeosastoilla on rekisteröity 36 226 hoitojaksoa, joissa pää- tai sivudiagnoosina oli alkoholisairaus. (Hämäläinen ym. 2010, 21.) Vuonna 2007 työikäisten suomalaisten yleisin kuolinsyy oli alkoholi (Tilastokeskus 2008).

Puhtaan etanolin kulutus Suomessa vuonna 2010 arvioidaan olleen noin kymmenessä litrassa asukasta kohti eli noin neljä prosenttia vähemmän kun alkoholinkulutuksen kärkivuonna 2008 (Hämäläinen ym. 2010, 16, kuvio 1). Tuon määrän polttamiseen menee ihmiskeholta noin 1400 tuntia, mikä on lähes yhtä paljon kuin keskimääräinen työntekijän vuotuinen työmäärä. Suomalaiset ovat käytännössä siis lähes kaksi kuukautta vuodesta yötä päivää kännissä. (Hannula 2011.) Itä-Suomen yliopiston kansanterveystieteen professori Jussi Kauhasen mukaan luku ei enää kasvaisi. Vuoden 2010 kulutustasolla olemme samoilla viivoilla monen Euroopan maan kanssa. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen erikoistutkija Esa Östebergin mielestä seuraamalla yleiseurooppalaisia suuntauksia, myös Suomen luonnollisella kulutusrajalla on varaa vielä nousta ainakin 12 litraan, vaikka luku on parina viime vuotena pysynyt lähes samoissa. Alkoholin kulutuksen fyysinen kylläntymisraja on kuitenkin korkealla, jos verrataan muiden maiden tilastolukemiin. Ranskassa luku on 1950-luvulla ollut jopa 20 litrassa asukasta kohti. Suomea ja Ranskaa vertaillen on kuitenkin otettava huomioon maiden alkoholi-historia. Kauhasen mukaan taas 12 litran kulutukseen tarvittaisiin iso kulttuurinen muutos, sillä kulttuurin syvävirtaukset näyttäisivät suosivan aiempaa maltillisempaa kulutusta. Hallituksen päätöksiä, taantumaa ja alkoholin verotuksen korotusta Kauhanen ei kuitenkaan pidä todennäköisinä syinä kulutuksen laskevalle suunnalle. (Hamilo 2011.)

Alkoholihaitat suomalaisessa yhteiskunnassa on merkittävä kansanterveysongelma, joka kasvaa samassa linjassa alkoholinkulutuksen kanssa. (Mäkelä 1999, 72.) Alkoholihaitoista koituu yhteiskunnalle tietenkin mittavia kustannuksia, jotka ovat

arviolta 2–4 prosenttia bruttokansantuotteesta (Tilastokeskus 2011). Kuluttajat käyttävät rahaa alkoholiostoihin 4,3 miljardia euroa, kun taas haittakustannukset valtiolle ovat 4,1–7,3 miljardia euroa (Hämäläinen 2010, 23).

KUVIO 1. 100 % alkoholin kokonaiskulutus Suomessa asukasta kohti 1960–2010.

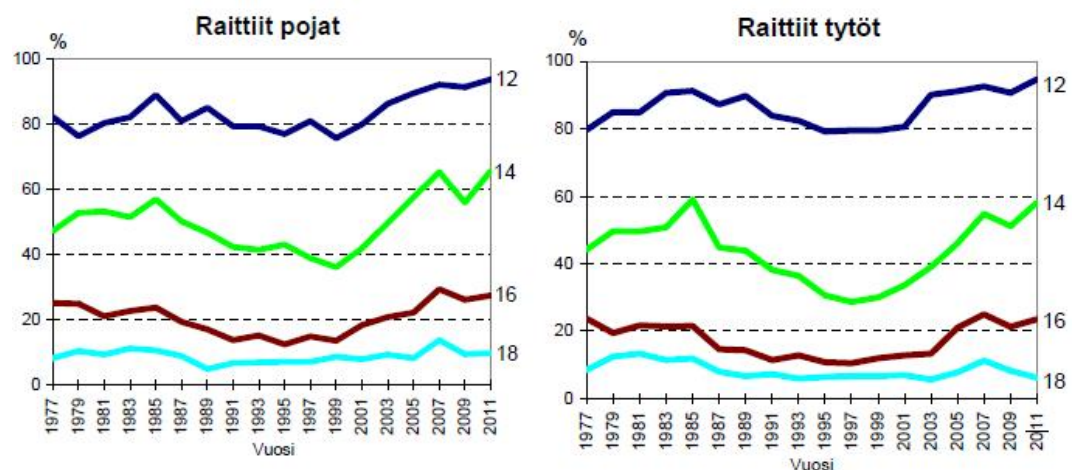
2.1 Nuorten alkoholinkäyttö

Nuorten alkoholin käyttöä on alettu tutkimaan 1950-luvulla, jolloin aloitettiin kouluterveyskyselyt (Tigerstedt 2007, 5). Nuorten alkoholinkäyttöä tutkitaan paljon erilaisilla kyselyillä ja mittauksilla, kuten esimerkiksi nuorten terveystapauskysely (NTTT), Eurooppalainen koululaistutkimus (ESPAD) ja Kouluterveyskysely sekä Maailman terveysjärjestön (WHO) suorittamat tutkimukset. Nuorten alkoholinkäytön laadullista tutkimusta on suhteessa kuitenkin vähän. (Salasuo & Tigerstedt 2007, 9–15.)

1950-luvulla nuorten kulutustyyliä ja itsenäiset ajanviettotavat tekivät tuloaan ja kasvatti kiinnostusta nuorten juomatapoihin. Vasta 1961 tehtiin pelkästään alkoholinkäyttöön kohdistuva tutkimus nuorten helsinkiläispoikien keskuudessa. Asenneilmapiiri nuorten alkoholinkäyttöön on ollut moralisoivaa ja nuoria leimaavaa. 1970-luvulla koko väestön alkoholin kulutus kasvoi ja nuorten juominen

kehkeytyikin kansalliseksi ongelmaksi. Varsinkin alle 18-vuotiaiden pidätysluvut olivat korkeita. (Salasuo & Tigerstedt 2007, 9–15.)

Nuorten alkoholinkäyttö on vähentynyt 2000-luvulla. Lasku tasaantui vuonna 2007, jonka jälkeen pientä vähenemistä alkoholinkäytössä on vielä ilmentynyt vuoteen 2011 asti. Vuonna 2007 yli 91 prosenttia 12-vuotiaista oli raittiita kun vastaava luku vuonna 2011 on noin 95 prosenttia. 14-vuotiaana raittiita poikia on ollut 65 prosenttia ja tytöistä 55 prosenttia vuonna 2007. Vuonna 2007 18-vuotiaiden raittius on ollut suurimmillaan jolloin reilu kymmenes nuorista oli raittiita. Vuoteen 2011 luku on laskenut alle kymmeneen prosenttiin. Pojat ovat useammin raittiita kuin tytöt. (Kuvio 2.) Raittiiksi määritellään nuori, joka ei oman ilmoituksen mukaan juo edes pieniä määriä alkoholia. (Rainio, Pere, Lindfors, Lavikainen, Saarni & Rimpelä 2009, 37; Raisamo, Pere, Lindfors, Tiirikainen & Rimpelä 2011, 32.) Tavallisimmin nuorten alkoholinkäyttö aloitetaan 13–14-vuoden iässä (Metso ym. 2009, 23). Huolestuttavaa kuitenkin on, että alkoholin käytön aloittaminen nuorella iällä moninkertaistaa riskin ajautua alkoholin ongelmakäyttäjäksi aikuisiällä. Varsinkin lapsi, joka aloittaa alkoholinkäytön ennen 16-vuoden ikää, tulee huomattavasti todennäköisemmin käyttämään alkoholia enemmän ja useammin myös aikuisiällä. (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 12, 19.)

KUVIO 2. Raiteiden 12–18-vuotiaiden osuudet (%) iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1977–2011. Nuorten terveystapatutkimus 2011 (Raisamo ym. 2011, 32).

Vaikka riippuvuus ei olisi ensimmäinen huolenaihe, alkoholinkäytöllä on muitakin haittavaikutuksia nuorten elämässä. Alkoholinkäytön haittavaikutuksia kysyt-

tiin vuoden 2001 NTTTT-lomakkeessa ensimmäistä kertaa avoimilla kysymyksillä, joihin nuoret saivat vastata kuvailemalla itse haittoja. Samaa asiaa tutkittiin myös ESPAD 2003-tutkimuksessa ennaltamäärätyillä vastausvaihtoehdoilla. Päihteiden käytön seuraksena nuoret kokevat henkilökohtaisia, seksuaalisia ja rikollisuuteen liittyviä ongelmia sekä ihmisuhteongelmia. Yleisimpinä haittoina olivat pahoinvointi ja oksentelu. Itsekontrollin menetys ja muistin katoaminen oli tytöillä yleisempi haitta, kun taas pojille rahan kuluminen näyttäytyi suurempana haittana. Tulokset koskevat 14–16 -vuotiaita nuoria. (Lavikainen 2007, 105–110.)

Lähteenmaan (2007, 93–97) mukaan haitoista huolimatta nuoret käyttävät alkoholia, vaikkakin vähenevässä määrin. Nuorten puheista selviää, että alkoholi on myös keino saavuttaa toivottuja asioita, kuten aikuisuutta ja vanhempien nuorten hyväksyntää. Lisäksi humalamyönteisyydellä on nuorille olemassa valmis malli perinteisistä vahvoista suomalaiskansallisista ajattelutavoista. Nuorten raitistumista epäillään kuitenkin tukevan terveyden ihannointi, monikansallisuuden mukanaan tuomat raittiusaatteet, kasvanut rikollisuuspelko ja vanhempien tiukentuneet kasvatusotteet. Vanhempien kontrollin ja nuorten päihteiden käytön välillä on tutkittu yhteys. Nuoret, joiden vanhemmat tietävät missä heidän lapsensa viettävät perjantai-iltojansa, käyttävät vähemmän päihteitä (Metso ym. 2009, 34).

2.2 Alkoholi poliittisia linjauksia

Suomen alkoholipolitiikan perustavoitteena on alkoholilaisakin (1143/1994) mainittu alkoholista aiheutuvien haittojen vähentäminen. Keskeisiä käytännön tavoitteita ovat alkoholin lasten ja perheiden hyvinvoinnille aiheuttamien haittojen vähentäminen, alkoholin riskikäyttöön liittyvien haittojen vähentäminen ja alkoholin kokonaiskulutuksen kääntäminen laskuun. Vuonna 2007 julkaistuun hallitusohjelmaan on kirjattu kansallisen alkoholiohjelman jatkaminen, ehkäisevän päihdetyön tehostaminen ja alkoholijuominen hintojen korottaminen. Alkoholihaitat ovat nousseet esiin myös hallitusohjelman mukaisessa terveyden edistämisen politiikkaohjelmassa ja valtioneuvoston hyväksymässä sisäisen turvallisuuden ohjelmassa. Näiden poliittisten linjausten seurauksena on toteutettu sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima ”Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtö-

kohdat”. Sen tavoitteena olivat alkoholihaittojen ehkäiseminen ja vähentäminen vaikuttamalla alkoholin kulutuksen tasoon ja juomatapoihin. Alkoholiohjelmalla on jatkettu 2008–2011, jolloin koordinointi on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella. (Hämäläinen ym. 2010, 15.)

Suomalaisten alkoholiasenteet ovat tiukentuneet (Hämäläinen ym. 2010, 16).

Asenteet voivat kohdistua joko mielipiteisiin alkoholipolitiikasta tai suhtautumiseen alkoholikäytöstä. Molemmat tekijät ovat muodostamassa yleistä asenneilmapiiriä, joka on heijastus suomalaisten alkoholikulttuurin sallivuudesta. (Mäkelä, Mustonen & Tigerstedt 2010, 155.) Vuonna 1994 TNS-Gallupin tekemän mielipidekyselyn mukaan 55 prosenttia kannatti alkoholirajoituksia tai vaati niiden tiukentamista. Vastaava osuus vuonna 2001 oli 80 prosenttia ja vuonna 2010 osuus oli jo 86 prosenttia. Vuonna 2010 alkoholipoliittisten linjausten lieventämistä toivoi enää 12 prosenttia kun vastaava luku vuonna 1994 oli 41 prosenttia. (Hämäläinen ym. 2010, 16–17.)

Kyseisen asenneilmiön taustalla ovat alkoholipoliittiset linjaukset ja talous, sekä sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät. Esimerkiksi vuoden 1995 alkoholilaki salli julkisen alkoholin juomisen ja vapautti mietojen alkoholijuomien mainontaa. Lisäksi se poisti muut alkoholimonopolit kuin vähittäismyyntimonopolin, helpotti alkoholin matkustajatuontia. Lain myötä myös siideri ja keskioolut tulivat huoltoasemille ja kioskeihin sekä siideri päivittäistavara-kauppoihin. Varsinkin julkinen juopottelu teki alkoholihaittoja näkyväksi, mikä on osaltaan varmasti kiristänyt asenteita.

Vuonna 2004 lakimuutokset koskivat alkoholiverotuksen laskemista ja alkoholin tuonnin rajoitusten poistoa muista EU-maista. (Mäkelä & Österberg 2009, Mäkelän ym. 2010, 155–157 mukaan.) Noin kymmenesosa väestöstä vuonna 2010 piti nykyisiä ostoikärajoja liian matalana eivätkä suomalaiset halua väkeviä alkoholijuomia päivittäistavara-kauppoihin. Noin kolmasosa väestöstä pitää alkoholijuomien hintoja kuitenkin liian korkeina. (Hämäläinen ym. 2010, 16–17.) Päijät-Hämeessä vuonna 2010 toteutetussa ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyötä koskevassa kyselyssä 92,7 prosenttia vastaajista toivoi alkoholipolitiikkaan rajoitettavampaa suuntausta (Leimio-Reijonen 2010b, 14).

Alkoholi on kansanterveysongelma koko Euroopassa, mikä on otettu huomioon myös Euroopan unionin alkoholipolitiikassa. Näin ollen vuosina 2000–2005 oli käynnissä Euroopan alkoholiohjelma, joka asetti yhteiset alkoholipoliittiset tavoitteet kaikille EU-maille. Suomalaisille alkoholin on todettu olevan pahin yksittäinen aine, joka vaarantaa terveyden myös tulevaisuudessa. Suurimpana huolenaiheena Euroopan alkoholinkäytössä ovat olleet lapset ja nuoret. Jo vuonna 2000 alkoholiohjelman teemana on ollut yhteistyö ja vastuu. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002, 3,9,17.) Nämä käsitteet ovat edelleen vahvassa suosiossa ehkäisevässä päihde- ja mielenterveystyössä.

Viime aikoina mediassa on keskusteltu kaupoissa ja kioskeissa myytävän alkoholin laimentamisesta, mikä osaltaan vahvistaisi Alkon monopolia. Juuri valmistuneen raportin mukaan laimentaminen vähentäisi alkoholikuolemia huomattavasti. (Tiihonen, Kangasharju, Mäkelä, Saari & Österberg 2011, 16). Ikäraajakontrollin näkökulmasta Alkon monopolin vahvistuminen vaikuttaisi hyvältä, sillä osa kaupoissa myytävästä alkoholista siirtyisi takaisin Alkoihin, jossa tutkimusten mukaan ikäraajakontrolli toimii huomattavasti paremmin. Kun keskiolutta koskeva monopoli vapautettiin vuonna 1995 muiden alkoholia koskevien säädösten lieventämisen yhteydessä, kiristyivät myös suomalaisten alkoholiasenteet. Nyt suomalaisten asenteet ovat pääosin hyvin alkoholivastaisia, joten asenneilmapiirikin vaikuttaisi tukevan kireämpää alkoholipolitiikkaa.

3 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

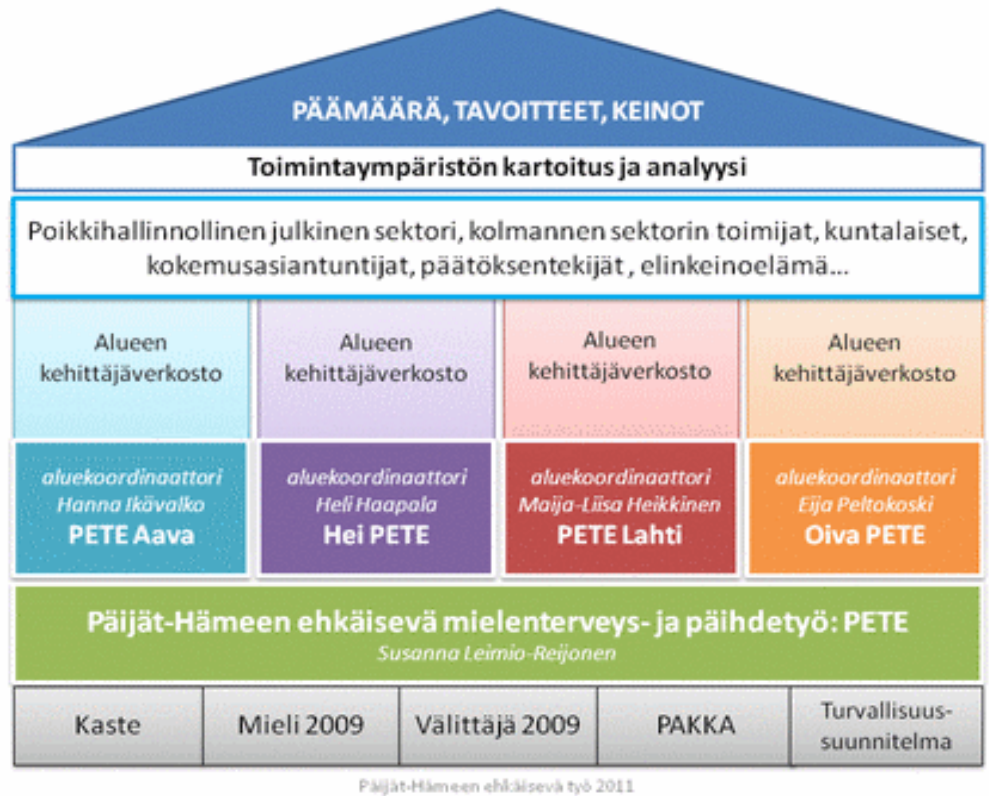
Sosiaali- ja terveystieteiden strategiasuunnitelmassa vuodelle 2015 on yhdeksi painopisteeksi asetettu köyhyyden ja syrjäytymisen vähentäminen, johon pyritään ottamalla ehkäisevä näkökulma ensisijaiseksi toimintamalliksi. Strategiasuunnitelmassa painotetaan päihdehaittojen ehkäisyä. Tavoitteena on erityisesti aikuisten alkoholin riskikäytön vähentäminen sekä nuorten alkoholin ja huumeiden käytön väheneminen korkeintaan 1990-luvun tasolle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 15–17.) Samansuuntaisia tavoitteita on myös valtakunnallisessa Kaste-ohjelmassa, jonka tavoitteena on alkoholijuomien kokonaiskulutuksen väheneminen vuoden 2003 tasolle (KASTE 2008, 27). Sen lisäksi, että puututaan riskikäyttäjien ongelmiin, hyvä tapa vähentää kokonaiskulutusta on puuttua juomiseen hyvissä ajoin, ennen vakavamman alkoholiriippuvuuden kehittymistä. Toimivana keinona on nähty huomion kiinnittäminen ympäristöön ja yhteisön rakenteisiin, joiden yhteydessä juominen tapahtuu (Holder 2000, 844).

Opinnäytetyössä keskitytään alkoholin saatavuuden sääntelyyn kauppoissa ja kioskeissa. Alkoholin saatavuuden rajoittaminen voi tutkitusti vähentää tehokkaasti alkoholin kulutusta ja sen aiheuttamia haittoja. Nuorten kohdalla tutkimukset tukevat riittävän korkeita ikärajoja alkoholihaittojen ehkäisyssä. Tämä kuitenkin edellyttää, että ikärajoista pidetään myös kiinni ja että niitä valvotaan riittävästi. Myynnin ja anniskelun valvontaa oli ainakin vuonna 2004 mahdollista tehostaa huomattavasti. Myös yleinen mielipide tukee alkoholin saatavuuden sääntelyä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 145.)

3.1 Toimeksiantaja

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön (PETE) seutukoordinaattorin. Seutukoordinaattorin nimitys on Mieli 2009 työryhmän ehdotus, jolla pyritään vahvistamaan ehkäisevän työn tietopohjaa ja tukemaan kuntien ja yhteistoiminta-alueiden strategiatyötä (Partanen ym. 2009, 26). Päihdetyön koordinaattorin palkkaus on mainittu toimenpiteenä myös Päijät-Hämeen turvallisuussuunnitelmassa (Maakuntahallitus 2010, 27). Seutukoordinaattorin lisäksi PETEen kuuluu aluekoordinaattoreita, jotka vastaavat oman

alueensa mielenterveys- ja päihdetyön koordinaatiosta ja tekevät yhteistyötä alueen kehittäjäverkoston ja paikallisten toimijoiden ja päättäjien kanssa. PETE:n rakenteita ja sen taustalla vaikuttavia hankkeita ja ohjelmia on havainnollistettu kuviossa 3.

KUVIO 3. PETE:n rakenteet

Seutukoordinaatiokokeilu on osa Välittäjä 2009 -hanketta (Mäkelä 2010, 46), jonka kautta rahoituskin tulee. Kyseessä on noin vuoden mittainen kokeilu, jonka aikana seutukoordinaattorin tarpeellisuutta ja rahoituksen jatkamista arvioidaan. Seutukoordinaattorin työ määrittyy KASTE-ohjelman ja edelleen Välittäjä 2009-hankkeen tavoitteiden mukaiseksi. Seutukoordinaattorin toimipiste on Sosiaalialan osaamiskeskus Versossa.

Verso on Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan alueella toimiva osaamiskeskus, jonka tehtävä on sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa koskevan lain (1230/2001) ja asetuksen (1411/2001) mukaan määritelty. Painopisteinä Verson toiminnassa ovat perheitä tukevien ja ikääntyneiden palveluiden kehittäminen, sosiaalialan ammattilaisten työn tukeminen sekä nuoret. Osaamiskeskuksen toimipisteet sijaitsevat

Porvoossa ja Lahdessa. Verso tekee Päijät-Hämeessä yhteistyötä Lahden ja Heinolan kaupungin, läntisen perusturvapiirin ja peruspalvelukeskus Oivan, sekä Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän ja peruspalvelukeskus Aavan kanssa. (Verso 2011a.) Hallinnollisesti Verso on 1.4.2011 alkaen osa Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymää. Versossa kehitetään sosiaalialan palveluja, tarjotaan asiantuntijatukea verkostoitumiseen ja kehittämistyöhön, välitetään sosiaalialan ajankohtaistietoa ja toimitaan vaikuttajina. (Verso 2011b.) Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä on hyvä esimerkki Verson toiminnasta.

3.2 Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä

Opinnäytetyön taustalla on seutukoordinaattorin kokoaman paikallisista toimijoista koostuva vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä. Työryhmässä on mukana seutukoordinaattorin lisäksi paikallisia kauppiaita ja ravintoloitsijoita, Päijät-Hämeen poliisilaitoksen lähipoliisikoordinaattori, Päijät-Hämeen turvallisuussuunnitelmasta vastaava työntekijä, sekä alkoholitarkastaja Etelä-Suomen aluehallintovirastosta.

Työryhmän tarkoituksena on edistää vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä yhteistyössä ja hyvässä hengessä, kenenkään elinkeinon siitä kärsimättä. Ryhmän tapaamisissa on mietitty anniskelun ja vähittäismyynnin ongelmakohtia ja millä tapaa kukin osaltaan pystyisi vähentämään alaikäisille ja päihtyneille myymistä. Näiden pohdintojen pohjalta lähdettiin myös suunnittelemaan koulujen päättymisviikolle sijoittunutta ”Estä överit – hauskaa huomennakin” -kampanjaa, joka on ollut suurin ja näkyvin työryhmän toimenpide. Kampanjaan saatiin mukaan suurin osa päijäthämäläisistä vähittäiskauppiaista, kauppoista ja ravintoloista. (ks. LIITE 1.)

Keskeinen osa alkoholihaittojen ehkäisyä ovat Suomessa olleet vero- ja hintapolitiikka sekä alkoholin myynnin ja anniskelun rajoitukset. Paikallisella tasolla ehkäisevä työ on kohdistunut pääasiassa kysynnän ehkäisyyn. PAKKA -hanke toi seudulliseen ehkäisevään työhön uuden näkökulman, alkoholin saatavuuteen liit-

tyvien rajoittamis- ja valvontatoimien tehostamisen. (Holmila ym. 2009, 100.) Myös vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä pyrkii samaan. Rajoittamis- ja valvontatoimen tehostaminen onnistuu parhaiten hyvässä yhteishengessä, alkoholin vähittäismyyjien ja ravintoloitsijoiden elinkeinon tästä kärsimättä.

Opinnäytetyön tekemiseen liittyi osallistuminen työryhmän tapaamisiin ja kampanjaviikon suunnitteluun. Alun perin ideana oli tutkia ryhmän toimintaa, mutta tapaamisien ja pohtimisen jälkeen todettiin hyödyllisemmäksi lähteä tutkimaan jotakin, josta olisi hyötyä niin työryhmälle, kauppiaille kuin Päijät-Hämeessä tehtävälle ehkäisevälle mielenterveys- ja päihdetyölle. Yksi iso osa Estä överit -kampanjaa oli puuttua alkoholin myymiseen alaikäisille, jonka takia päätettiin lähteä tutkimaan alaikäisille myymistä.

3.3 Estä överit – hauskaa huomennakin -kampanja

Estä överit – hauskaa huomennakin -kampanjan perusidea oli sama, kuin aikaisemmin muualla toteutetuissa ja samaan aikaan ainakin Porissa, Tampereella ja Oulussa toteutetuissa kampanjoissa. Tarkoituksena oli muistuttaa niin kauppiaita ja ravintoloita, kuin niissä asioivia ihmisiä liiallisen alkoholinkäytön haitoista ja päihdeidenkäytön vähentämisen tarpeellisuudesta. Kampanjan avulla työryhmä toimi esimerkkinä muille yrittäjille ja pyrki näyttämään, että ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö kuuluu kaikille, myös kauppoihin ja ravintoloihin. Muut yrittäjät pyrittiin saamaan mukaan näyttämällä itse esimerkkiä ja ryhtymällä toimiin. Myös mediayhteistyö oli tärkeä osa kampanjaa, tarkoituksena herättää yleistä keskustelua alkoholihaitoista, kyseenalaistaa alkoholinkäyttöön liittyviä tapoja, sekä kiinnittää huomiota alkoholin välittämiseen alaikäisille.

Kampanja näkyi kaupoissa ja ravintoloissa erilaisina julisteina sekä kauppohenkilöstön aulatapahtumina. Lisäksi henkilöllisyystodistusten kysymistä pyrittiin tehostamaan, jotta kaikilta nuorilta kysyttäisiin paperit alkoholia ostettaessa. Tätä varten työryhmän toimesta lähetettiin kirjeet niin vähittäismyyjille ja ravintoloitsijoille (LIITE 1), kuin kauppohenkilöstön kahvihuoneisiin (LIITE 2). Myös

poliisi yhdessä alkoholitarkastajien kanssa toteuttivat tehostettua valvontaa alkoholin anniskeluun ja välittämiseen liittyen. Lisäksi koulutuskeskus Salpauksen ja Lahden Diakonialaitoksen opiskelijat autoivat kampanjan toteutuksessa muun muassa jakamalla materiaaleja ravintoloihin ja samalla kertomalla kampanjasta.

Samanaikaisesti yhteistyötä alkoholihaittojen ehkäisyksi tehtiin kouluissa, ja myös Alkolla oli koulujenpäättymisviikolla oma kampanjansa, jolla pyrittiin vähentämään alkoholin alaikäisille myymistä ja välittämistä. Näihin toimenpiteisiin työryhmä ei osallistunut, mutta asiasta sovittiin etukäteen Alkon kanssa ja kampanjoiden nähtiin tukevan toisiaan.

3.4 PAKKA -hanke

Jyväskylässä ja Hämeenlinnassa toteutettiin vuosina 2004–2007 samalla periaatteella toimiva seudullisesti koordinoitu Paikallinen alkoholipolitiikka (PAKKA)-hanke. Kokemukset hankkeesta olivat positiivisia ja työtettä voidaan pitää paikallisella tasolla hyvin toimivana (Holmila, Warpenius, Warsell, Kesänen & Tamminen 2009, 5). Hanke oli osa vuosien 2004–2007 alkoholiohjelmaa. Alkoholiohjelman tavoitteena oli vaikuttaa niin alkoholin kulutuksen tasoon, kuin juomatapoihin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004, 3). PAKKA-hanke lähti täydentämään sitä aukkoa, joka kunnissa nykyään ehkäisevässä päihde- ja mielenterveys-työssä on vähäisten resurssien ja ehkäisevän työn hajanaisuuden johdosta. (Holmila ym. 2009, 5). Keskeisintä PAKKA-hankkeessa oli uudenlaisen yhteistyön herättely paikallisten toimijoiden kesken ja täten alkoholijuomien saatavuuden sääntely koko väestön tasolla, eikä vain riskiryhmien kohdalla. Tarkoituksena oli paikallisen alkoholipolitiikan pysyvien rakenteiden luominen. Tavoitteisiin pyrittiin pääsemään toteuttamalla yksittäisiä toimia yhtäaikaisesti ja koordinoitusti. (Holmila ym. 2009, 18.)

Hankkeen kokemusten perusteella kehitettiin ehkäisevän päihdetyön toimintamalli, jota nyt hyödynnetään Päijät-Hämeessäkin toteutettavassa, PETE:n (Päijät-Hämeen ehkäisevän työn edelläkävijät) koordinoimassa toiminnassa. Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä on osa tätä PETEn toimintaa.

PAKKA-hankkeen käytäntöjä on otettu käyttöön myös muualla Suomessa, esimerkiksi Tampereella ja Porissa. Eri toimiin Pakan toimintamallissa kuuluu yhteistyö niin poliisin ja valvontaviranomaisten kanssa, kuin paikallisten yrittäjien ja vanhempien kanssa. Myös mediayhteistyöllä on iso rooli toimintamallissa ja median avulla aiheelle on saatu julkisuutta. Enemmän toimintamallista kerrotaan luvussa 4.

3.5 Ostokoetutkimukset

Alkoholin saatavuutta ja ikärajakontrollia mittaavia tutkimuksia on niin Suomessa kuin ulkomaillakin toteutettu ostokokeilla, joissa joko alaikäinen tai alaikäiseltä vaikuttava henkilö on yrittänyt ostaa alkoholia vähittäismyyntiliikkeestä tai ravintolasta. Opinnäytetyön idea lähti Hämeenlinnan seudulla PAKKA-hanketta varten vuosina 2004 ja 2006 toteutetuista ostokokeista, joissa nuoret, alle 25-vuotiaat myyjät myivät niin tutkimus- kuin verrokkialueella alkoholia herkemmin alaikäisille, kuin vanhemmat myyjät (Karlsson, Raitasalo & Warpenius 2008, 157). Tämän opinnäytetyön voikin nähdä jatkotutkimuksena kyseiselle tutkimukselle. Ostokokeita on tehty viime vuosien aikana myös ainakin Porissa ja Forssassa osana PAKKA-hanketta. Tänä vuonna Porin ostokokeissa nuoret kassatyöntekijät kieltäytyivät viime vuotta huomattavasti useammin myymästä alkoholia alaikäisille. Vuonna 2010 ostoyrityksistä epäonnistui 36,3 prosenttia, kun tänä vuonna epäonnistuneita yrityksiä oli jopa 56,6 prosenttia. Edistystä tapahtui nuorten (20–25-vuotiaat) ja yli 40-vuotiaiden kassatyöntekijöiden kohdalla. Molempien ikäryhmien kohdalla tulokset paranivat noin 35 prosenttiyksikköä, eli olivat jopa yli tuplasti paremmat kuin vuonna 2010. (Ilvonen & Kunttonen 2010, 3; Ilvonen 2011, 5.)

Edellä mainittujen ostokokeiden lisäksi mittavia tutkimuksia ikärajakontrollista ja alkoholin saatavuudesta ei ole Suomessa toteutettu, mutta esimerkiksi Ruotsissa tehdyt tutkimukset ovat vertailukelpoisia Hämeenlinnassa tehtyjen tutkimuksien kanssa (Holmila, Karlsson & Raitasalo 2005, 308). Tukholmassa vuonna 1998 toteutetuissa ostokokeissa alkoholin myymisestä alaikäiselle kieltäydyttiin kaiken kaikkiaan noin 37 prosenttia tapauksista ja alkoholia myytiin 16 prosentissa tapauksista, joissa asiakkaalta kysyttiin henkilöllisyystodistus, eikä hänellä ollut sitä

näyttää (Lönqvist, Rehnman, Larsson, Wallin & Andréasson 1998, 10–12, 15). Vuonna 2004 Ruotsin kansanterveyslaitoksen toteuttamassa tutkimuksessa kieltäytyttiin myymästä alkoholia 36 prosentissa tapauksista ja vuotta aiemmin 51 prosentissa tapauksista (Folköl och ungdomar 2004, 25–26). Hämeenlinnassa toteutetuissa ostokokeissa alkoholia kieltäytyttiin myymästä 51 prosentissa tapauksista vuonna 2004 ja 54 prosentissa tapauksista vuonna 2006 (Karlsson, Raitasalo & Holmila 2007, 155).

Yhdysvalloissa toteutetuissa ostokoe tutkimuksissa myymisestä on pahimmillaan kieltäytytty vain muutamassa prosentissa yrityksistä (Preusser & Williams 1992, 310–311), kieltäytymisprosentin ollessa yleensä 50:n tienoilla (Karlsson, Raitasalo & Warpenius 2008, 154). Niin Suomessa kuin ulkomaillakin alkoholia myydään siis alaikäisille aivan liian herkästi, ottaen huomioon alkoholin haittavaikutukset sekä sen, että alkoholin myyminen alaikäiselle on laissa kielletty.

Myymisestä kieltäytymiseen on tutkimuksissa todettu vaikuttavan ostajan iän lisäksi sukupuoli. Iso-britannialaisessa tutkimuksessa 41,6 prosenttia 13-vuotiaiden tyttöjen ostoyrityksistä onnistui, kun samanikäisten poikien yrityksistä onnistui vain 4,1 prosenttia. (Willner, Hart, Binmore, Cavendish & Dunphy 2000, 1373.) Myös ruuhkalla saattaa olla vaikutusta myymisestä kieltäytymiseen, Porissa 2010 toteutetuissa ostokokeissa myyjä kieltäytyi huomattavasti harvemmin myymästä, jos jonossa oli koeostajan lisäksi muita asiakkaita (Ilvonen & Kunttonen 2010, 4). Tämän vuoden ostokokeissa ei kuitenkaan ole samansuuntaisia viitteitä (Ilvonen 2011, 4).

Hämeen Ammattikorkeakoulun opiskelijat haastattelivat 22 kauppiasta tai muuta esimiesasemassa olevaa vähittäismyyntipaikan edustajaa Hämeenlinnan seudulla vuonna 2005 koskien omavalvontaa, Pakka-hanketta ja yhteistyötä alkoholihaittojen vähentämiseksi. Siru Keskinen (2005, 1–9) kokosi haastattelujen pohjalta raportin. Suurin osa haastatelluista suhtautui omavalvontaan positiivisesti, mutta ongelmiakin nousi esille. Pieni osa haastatelluista myönsi esimerkiksi, että papereiden kysyminen saattaa haitata kaupankäyntiä varsinkin jos on ruuhkaa tai kiirettä, tai koska papereiden kysymisen nähtiin ärsyttävän joitain asiakkaita. Ikärajakontrollista kiinni pitämisen nähtiin myös johtavan siihen, että joku toinen

kauppa vie alkoholijuomien myynnistä saatavan voiton. Jotkut myös kokivat, että vastuu alkoholihaitoista ei kuulu kaupalle ja ettei kauppiaiden tehtävä ole pyrkiä vaikuttamaan alkoholin käyttöön tai aloitusikään.

3.6 Alkoholin hankkiminen

Vuonna 2010 toteutetun kouluterveyskyselyn mukaan alaikäiset saavat alkoholijuomansa useimmiten, noin 70 prosentissa tapauksista kavereiltaan. Varsinkin yläasteikäiset hankkivat alkoholin useimmiten muualta, kuin itse kaupasta hakeamalla. Yli neljännes alaikäisistä lukiolaisista ja ammattikoululaisista hankkii kuitenkin juomansa itse kaupasta. (Kouluterveyskysely 2010.) Alkoholin hankkiminen on nuorten mielestä helppoa, mutta edistystä on kuitenkin tapahtunut tämän suhteen. Vuonna 1999 jopa 89 prosenttia nuorista koki oluen hankkimisen olevan melko tai erittäin helppoa. Vuonna 2007 noin kolme neljästä nuoresta oli tätä mieltä. Luku on edelleen korkea, vaikka suunta on selvästi parempaan päin. (Metso ym. 2009, 69.)

Hämeenlinnassa vuonna 2004 toteutetussa PAKKA-kyselyssä 63 prosenttia 15–17-vuotiaista vastaajista piti alkoholin hankkimista erittäin tai melko helppona (Karlsson, Raitasalo & Holmila 2007, 154). 54 prosenttia vastaajista arveli alkoholin ostamisen olevan helppoa. Suurin riski jäädä kiinni yrityksestä ostaa itse alkoholia nähtiin olevan Alkon myymälöissä, kun taas helpoiten alkoholia koettiin saatavan huoltoasemilta ja kioskeilta. (Holmila, Karlsson & Raitasalo 2005, 307–308.) Ostokoetutkimuksienkin perusteella alkoholin ikäraajakontrolli näyttää toimivan parhaiten juuri Alkoissa (Karlsson, Raitasalo & Warpenius 2008, 157; Ilvonen 2011, 2).

4 EHKÄISEVÄ PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖ

Ehkäisevällä päihde- ja mielenterveystyöllä pitää olla vankka teoreettinen pohja, koska silloin voidaan odottaa tavoitteiden toteutumista, eikä turhaa työtä tule tehtyä (Stel & Voordewind 1999, 15). Seuraavaksi esitellään kyseiseen aiheeseen liittyvää teoreettista pohjaa selvittämään opinnäytetyön taustaa. Teoriaa tarvitaan käsitteellistämään ja perustelemaan tutkimuskysymyksiä (Eskola & Suoranta 1998, 80–81).

Ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö on Stakesin laatukriteerien mukaan toimintaa, jonka tavoitteena on edistää terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistämällä päihdeettömiä elintapoja, ehkäisemällä ja vähentämällä päihdehaittoja, sekä lisäämällä päihdeilmiön ymmärrystä ja hallintaa. Lisäksi myös perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen päihteisiin liittyvissä kysymyksissä on ehkäisevää päihdetyötä. (Jokinen 2006, 6.) Tämä kaikki pohjautuu päihdehuoltolakiin, joka asettaa päihdehuollon tavoitteeksi päihteiden ongelmakäytön ehkäisemisen ja vähentämisen. Tavoitteena on myös ehkäistä ja vähentää ongelmakäyttöön liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. (Päihdehuoltolaki 41/1986, 1 §.)

Päihteiden käytön ongelmat liittyvät niin usein mielenterveydellisiin ongelmiin joko syynä tai seurauksena, että näitä käsitteitä on tarkoituksenmukaisesti alettu käyttää yhdessä. Ammatillinen päihdetyö ei toteudu ilman mielenterveystyön osaamista. (Wahlsten 2011.) Myös tässä opinnäytetyössä puhutaan ehkäisevästä päihde- ja mielenterveystyöstä, joka toiminnallaan pyrkii ehkäisemään tai vähentämään päihteiden käyttöä ja sitä kautta puuttumaan päihteiden käytöstä johtuviin vaikutuksiin. Alkoholin osalta ehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö toteutetaan vaikuttamalla alkoholin saatavuuteen, hintoihin, tietoisuuden lisäämiseen sekä asenteisiin ja käyttötapoihin. Lisäksi pyritään vaikuttamaan alkoholin käytön ongelmia synnyttäviin olosuhteisiin ja sitä tukevaan kulttuuriin. (Kylmänen 2005, 9.) Opinnäytetyössä lähestytään tätä kokonaisuutta alkoholin saatavuuden rajoittamisen kannalta.

Ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön kenttä on erittäin laaja, koska sen kohteena on koko yhteiskunta. Tehokkaimmaksi tavaksi ehkäistä päihteistä johtuvia ongelmia on painottaa itsekontrollin ja mielihalujen hallitsemisen tärkeyttä. Varsinkin yksilön kyky vastustaa laillisia pähteitä ehkäisee laittomien pähteiden kokeilun. Myös tästä syystä alkoholin käyttöä ja kokeilua nuorten keskuudessa on pyrittävä ehkäisemään. (Stel & Voordewind 1999, 14–15.)

Kylmäsen (2005, 23) mukaan nuoren päihdeidenkäyttöön olisi syytä puuttua heti kun havaitaan sen alkaneen. Usein nuorilla alkuvaiheen kokeiluihin liittyvät voimakkaasti kaverit ja hauskanpito, tai sitten käyttö antaa rohkeuden kokeilla jotain uutta ja jännää. Jatkossa, jos alkoholin käyttö säännöllistyy, toleranssi kasvaa nopeasti ja käyttö voi muuttua haitalliseksi. Nuorilla ei riippuvuus ole samalla tavalla diagnosoitavissa kuin aikuisilla. Nuorilta puuttuvat usein esimerkiksi vieroitusoireet.

Perinteisesti päihdekasvatuksessa ja -valistuksessa on keskitytty yksilön muuttamiseen yksisuuntaisella, objektiivisen tiedon jakamiseen perustuvalla valistuksella. Vaihtoehtona ehkäisevään päihdetyöhön nähdään sosiaalis-kulttuurisen muutoksen edistäminen. (Herranen 2010, 27–28.) Helmiön (2010, 106) mukaan varsinkin nuorten kohdalla yhteisöjen merkitys on suuri, mikä tulisi huomioida entistä paremmin myös ehkäisevässä työssä. Perinteistä valistusta on kritisoitu toimimattomaksi. Jotta ehkäisevä päihdetyö olisi onnistunutta, olisi tärkeää että ehkäisevä työ suunniteltaisiin nuorten maailma tuntien ja ottaen nuoret mukaan toimintaan aktiivisina osallistujina perinteisen valistuksen sijaan. (Leimio-Reijonen 2010a, 120–122.)

Alkoholinkäyttö on usein merkki nuorten pahasta olostai vanhempien kontrollin puutteesta. Se on kuitenkin olennainen osa suomalaista aikuseksi kasvamisprosessia. Alkoholinkäytön aloittamista perustellaan kahdesta näkökulmasta. Syrjäytymismalli selittää käytön aloittamisen lapsuuden kehoilla olosuhteilla. Toinen teoria pohjautuu nuorisokulttuuriseen malliin, jossa alkoholi on osa nuorten normaalia juhlintaa ja vapaa-aikaa, mikä vaikeuttaa sen käytöstä kieltäytymistä. Nuori ei itse näe alkoholinkäytön haitallista puolta ja tuntee hallitsevansa sen käytön. Tästä syystä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten samoin kuin muidenkin

nuorten kanssa tekemisissä olevien aikuisten on hyvä kysyä nuoren päihteiden käytöstä, jotta siihen voidaan puuttua varhain. (Fjörd, Kaltiala-Heino, Ranta, von der Pahlen & Marttunen 2009, 21-23.)

4.1 Yhteisömobilisaatio

Yhteisömobilisaatiolla tarkoitetaan toimintaa, jonka tavoitteena on luoda ymmärrystä ja hyväksyntää yhteisötason ehkäisyinterventioille. Media on ratkaiseva tekijä tällaisessa toiminnassa, jossa tarkoituksena on edistää yhteisön terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä aloitteita ja toimia. (Holmila ym. 2009, 52.) Myös hankkeessa, jonka puitteissa opinnäytetyötä tehtiin, tavoitellaan koko yhteisön tukea. Ei riitä, että nuoret tavoitetaan elintarvikeliikkeissä ja ravintoloissa julisteiden avulla, koska pelkkien julisteiden levittäminen on todettu riittämättömäksi (Holmila ym. 2009, 50). Median avulla saadaan työntekijöiden lisäksi myös asiakkaat ja muu kansa tietoiseksi päihteitä vastaan taistelevien tahojen ja alkoholihaittoja ehkäisevän asennekulttuurin olemassa olosta.

Trenon & Holderin (1997, 173–174) mukaan yhteisömobilisaatiolla tarkoitetaan yhteisön jäsenten aktivointia. Se voi lähteä ruohonjuuritasolta, jolloin yhteisö itse määrittelee ehkäisyn tarpeen ja mahdollisesti osallistuu myös ehkäisyohjelman suunnitteluun. Aktivointi voi tapahtua myös hakemalla yhteisön tukea ennalta suunnitellulle ohjelmalle. Tällöin ohjelman tai hankkeen suunnittelun ja toteutuksen vastuu on ulkopuolisella asiantuntijalla ja/tai yhteisön johtohahmoilla. Olennaista yhteisömobilisaatiossa on, että sillä haetaan pysyviä rakenteellisia muutoksia itse juomistilanteisiin sen sijaan, että pyrittäisiin muuttamaan yksittäisten henkilöiden alkoholin käyttötapoja (Treno & Lee 2002, 36–37).

Nuorten ehkäisevästä päihde- ja mielenterveystyöstä puhuttaessa on varsinkin vanhempien herättely tärkeää, koska vanhempien hyvä esimerkki on tärkeä vaikuttamisen keino. Vanhemmat voivat olla ehkäisevän työn kohteita, mutta myös tärkeä työväline, sillä heidän antamalla esimerkillä on erittäin tärkeä merkitys lapsen kehitykseen. (Stel & Voordewind 1999, 15.) Esimerkiksi Alkon Viisas vanhemmuus -ohjelma vetoaa vanhempiin vastuullisina toimijoina. (Piispa 2010,

176–177). Pakka-hankkeessa vanhemmat olivat yksi keskeinen ryhmä, johon pyrittiin vaikuttamaan (Holmila ym. 2009, 51). Nyt myös Lahdessa toteutettavassa hankkeessa pyritään herättelemään myös työikäisiä pohtimaan omaa alkoholin käyttöä ja asenteita, sillä alkoholin käyttö ei koske ainoastaan jotain tiettyä ikäryhmää (Leimio-Reijonen 2011b).

Pyrkimällä vaikuttamaan alkoholikulttuuriin saadaan estettyä osa päihderiippuvuuksien synnystä sen sijaan, että interventiolla ja päihdekuntoutuksilla vain paikattaisiin alkoholikulttuurin tuotoksia. Yhteisöllisten ehkäisyohjelmien avulla pyritään vaikuttamaan juuri alkoholikulttuuriin ja juomistilanteisiin, ja tämän kaltaisilla hankkeilla on onnistuttu vähentämään juomiseen liittyviä ongelmia, kuten humalassa ajamista, alkoholin alaikäisille myymistä sekä pahoinpitelyjä, joskin osa projektien tuloksista on kiistanalaisia (Treno & Lee 2002, 35–38).

4.2 PAKKA-toimintamalli

Pakan toimintamalli on paikallisen tason toimintaan kehitetty, monitasoiseen yhteistyöhön perustuva malli, joka pohjautuu yhteisömobilisaation ideaan. Toimintamalli koostuu useista eri toimista, joiden tehoa pyritään lisäämään toteuttamalla ne samanaikaisesti ja koordinoitusti. Siinä pyritään saamaan ehkäisevän työn toimijoiden lisäksi mukaan media, paikalliset päättäjät, alkoholielinkeino ja tätä kautta koko yhteisö ja sen kansalaiset. Alkoholielinkeinoon kanssa tehtävä yhteistyö on huomion kiinnittämistä alkoholin myyntiin ja anniskeluun niin alaikäisille kuin selvästi päihtyneille. Yhteistyötä tehdään vapaaehtoisten yrittäjien kanssa, hyvässä yhteishengessä, tarkoituksena ettei kenenkään elinkeino tästä kärsi. Esimerkiksi ostokoetutkimukset ja koulutuksen järjestäminen ravintoloiden ja kauppojen työntekijöille on osa toimintamallia. (Holmila ym. 2009, 18, 28–29, 34–40 & 43–46.)

Paikallista yhteisöä pyritään saamaan mukaan yhteisömobilisaation avulla. Media on tässä olennaisessa roolissa, ja sen avulla voidaan vaikuttaa niin paikallisiin asukkaisiin, kuin päättäjiinkin. Mediaa käytetään apuna pyrkimällä saamaan paikallisessa mediassa läpi erilaisia aiheeseen liittyviä uutisia. Tämän lisäksi myös

osallistutaan erilaisiin foorumeihin ja kirjoitetaan artikkeleja ja reportaaseja. Päättäjiä pyritään lähestymään myös muilla keinoin. (Holmila ym. 2009, 52.) Myös tämän opinnäytetyön avulla pyrittiin herättämään keskustelua paikallisyhteisössä. Opinnäytetyön valmistuttua aiheesta oli myös tarkoitus kirjoittaa artikkeli tavoitteena saada se paikalliseen lehteen. Tämä kuitenkin jätettiin tekemättä vähäisten vastausten takia.

Kustannustehokkaita ja edullisia tapoja ehkäistä alkoholista aiheutuvia haittoja on olemassa ja niille on huutava tarve vastapainoksi kasvavalle alkoholiteollisuudelle ja -markkinoille (Casswell & Thamarangsi 2009, 2247). Kaikki tutkimustulokset eivät kuitenkaan ole kannustavia yhteisöihin suunnatun ehkäisevän lähestymistavan vaikutuksista alkoholin kulutukseen. Esimerkiksi Lahdessa 1992–1995 toteutetulla Lahti-projektilla ei todettu olleen selkeätä vaikutusta juomistapoihin tai alkoholin käyttöön liittyviin ongelmiin, vaikka se onnistuikin hyvin yhteisötason toimien mobilisoinnissa (Treno & Lee 2002, 37). Tämä kertookin siitä, kuinka moni asia alkoholin kulutukseen vaikuttaa. Vaikka käytettäisiinkin samaa menetelmää eri yhteisöissä, tulee sitä osata soveltaa yhteisöön sopivaksi.

5 YRITTÄJÄT YHTEISKUNNAN TUKENA

Yritykset ovat vastuussa asiakkailleen, rahoittajilleen, omistajilleen ja henkilöstölle. Tarvitseeko niiden enää vastata yhteiskunnasta? Elcoteqin puheenjohtaja Antti Piippo on sitä mieltä, että yhteiskunnasta vastaa se, jolla on valta eli kansa, ja sitä edustaa eduskunta. Silti yhä useampi yritys toimii lähtökohtaisesti yhteisen hyvän periaatteella. (Juholin 2004, 17.) Julkinen hyvinvointi on jäänyt valtion vastuulle. Yksilöt ja yritykset ovat kuitanneet sosiaalisen vastuunsa maksamalla verot. Tällaista solidaarisuutta on kuitenkin kritisoitu liian absurdiksi ja vastuu on jakautumassa ihmisille itselleen, järjestöille ja yrityksille. Tämä vaatii uudenlaista vastuullisuutta yrityksiltä. (Julkunen 2006, 32–35, 121.) Juholin (2004, 16) pohtii miksi yritysten vastuullisuus on kuitenkin ilmiönä lähes muodikas? Onko yritysten moraalit kasvanut vai onko taustalla asiakkaiden muuttuneista arvoista lähtevä trendi?

5.1 Yhteiskuntavastuu

Yhteiskuntavastuu on 2000-luvulla yritysten toimintaan mukaan tullut ilmiö ja nykyään vahva kehityssuuntaus. Aikaisemmin yritysmaailmassa on keskusteltu kestävästä kehityksestä ja vastuullisesta yrittämisestä. Huomattiin kuitenkin, että yritysmaailmassa tarvitaan yleisperiaatteita ja yleistavoitteita ja nykyään käsitteenä käytetään yhteiskuntavastuuta. Tätä käsitettä on jaoteltu, ryhmitelty sekä pyritty jakamaan eri osa-alueisiin. Osittain käytössä tällä hetkellä ovat kolme osa- aluetta, taloudellinen vastuu, sosiaalinen vastuu ja ympäristövastuu. (Jussila 2010, 7–15.) Opinnäytetyön tutkimuksen kohderyhmän eli kassatyöntekijöiden työhön vaikuttaa laajalti heidän työpaikkansa johdon yhteiskuntavastuullisuus. Kun kysymyksessä on oman panoksensa tuominen päihde- ja mielenterveystyöhön, voidaan puhua sosiaalisesta vastuusta. Alun perin sosiaalisella vastuulla on tarkoitettu työntekijöiden ja työyhteisön hyvinvoinnista huolehtimista, mikä myös on tärkeää (Jussila 2010, 16). Työtyytyväisyys, työsuhteiden jatkuvuus, määrä- ja osa-aikasten työsuhteiden väheneminen ja koulutuksen lisääntyminen ovat asioita, jotka kuuluvat kaupanalan sosiaalisen vastuun piiriin (Rämö 2006, 18). Nykyään käsite on kuitenkin laajentunut muihin sidosryhmiin ja yleisesti ottaen voidaan

puhua sosiaalisen vastuun käsittelevän laajasti yrityksen toimialueen ihmisten hyvinvointia ja hyvinvoinnin edellytyksiä. (Jussila 2010, 16.) Sosiaalinen vastuuajattelu on perinteisesti ollut yhteiskunnan harteilla ja tarkemmin Sosiaali- ja terveysministeriöllä. Yhteiskunta kuitenkin verottaa yritystä enemmän kuin esimerkiksi amerikkalaisessa mallissa, jossa yritys maksaa vähemmän veroja. Tällöin jää yrityksen päätettäväksi mihin suunnata normaalikulujen päälle jäävä raha. Usein se käytetäänkin hyväntekeväisyyteen, mikä nostaa kansalaisjärjestöjen ja kirkon roolia sosiaalisen vastuun kannossa. Suomessa kansalaisten peruspalveluista ja hyvinvoinnista vastataan verovaroin. (Juholin 2004, 17.)

Vuoden 2010 aikoihin yhteiskuntavastuun toteutumisessa nähtiin tärkeänä yrityksen johdon ja omistajien positiivinen asenne ja määrätietoinen johtaminen. Jokainen päätös ja toimenpide mietitään sen käytännön yhteiskunnallisella merkityksellä, jota verrataan vaihtoehtoihin. Tällaista toimintaa kutsutaan olennaistarkasteluksi, jonka mukaan yrityksen on turha panostaa resursseja toimintaan, joka ei tuota yhteiskunnallista hyvää yhtä paljon kuin vaihtoehtoiset toimenpiteet. Keskeistä yrityksen yhteiskuntavastuullisessa toiminnassa on oma-aloitteisuus, joka todentaa, ettei yritys toimi vain ulkoisten säädösten ja vaatimusten mukaan. (Jussila 2010, 8-11.) Elinkeinoelämä on vastuussa yhteiskunnalle, mikä pakottaa yritykset noudattamaan sen lakeja ja sääntöjä. Kaikki toiminta näiden lisäksi voidaan nähdä vapaaehtoisuutena. (Julkunen 2006, 18.) Vapaaehtoisuus mittaa yritysten sitoutumista (Jussila 2010, 11).

Yhteiskuntavastuu ei ole vain yhden yrityksen kehiteltävissä vaan sidosryhmät ovat myös kuvioissa. Tavoitteena yritysten välisessä yhteistyössä on työskentely yleisen edun, mutta silti sidosryhmien toiveiden mukaisesti. (Jussila 2005, 8-11.) Tämän voi nähdä yritysten haasteena. Opinnäytetyön taustalla vaikuttava työryhmä on loistava esimerkki tällaisesta työskentelystä ja sosiaalisesta vastuunottamisesta. Mukana olevat yrittäjät ovat esimerkkinä muille yrittäjille tekemällä toimintamallista tavallisen, jolloin kynnys oman vastuun kantamisesta on pienempi. Johdon vastuunotto on myös esimerkki työntekijöille ja tietynlaista asenneilmapiirin kehittämistä sekä tämän kautta toiminnan muuttamista. Voidaan kuitenkin pohtia yrittäjien motiiveja. Ovatko heidän mukaan lähdön syyt puhtaasti yhteiskuntavastuullista vai halutaanko tällä toiminnalla saada vain positiivista julkisuutta.

ta ja mainosta? Yritysten motiivien ei voida naiivisti ajatella olevan puhtaasti moraaliperäisiä, vaan tutkimusten perusteella motiivina yhteiskuntavastuullisuudelle on ollut tulevaisuuden turvaaminen. Päämotiivina on siis tulos ja tuottavuus. (Juholin 2004, 82.) Ensimmäisen kerran, kun yrittäjien yhteistyötä kokeiltiin PAKKA-hankkeessa, vähittäiskaupan toimijoiden mukaan lähtö ei ollut helppoa luultavasti siksi, että valvonnan ja markkinoiden yhteistyö oli uutta (Holmila ym. 2009, 43).

Se, että elintarvikeliikkeet lähtevät ehkäisemään yhteiskunnan päihteistä johtuvia ongelmia yhteisessä rintamassa sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kanssa, kuulostaa kaukaiselta, mutta modernilta. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa valvovaa yhteiskuntaa, kun taas elintarvikeliikkeet on yksityisiä markkinavoimia eli yrityksiä. Yhteiskuntavastuun trendikkyys ei ole sattumaa. Elinkeinoelämä on johtava voima maailmassa, joten sen vaikutukset ovat laaja-alaisia. On siis perusteltua vaatia yritykseltä tiettyä epäitsekkyyttä. Yritykset haluavat itsekkin toimia yhteiskuntavastuullisesti, koska se oikeuttaa heidän olemassaolonsa. Toisin sanoen yhteiskuntavastuu on kilpailutekijä. Elisa Juholin käyttäisi tästä syystä mieluummin yrityskansalaisuus käsitettä. Yrityskansalaisuus olisi siis yritysten tavoittelema asia, jonka kriteerien täyttämistä todennetaan muille sidosryhmille. Juholinin mukaan yhteiskuntavastuu käsitteenä saattaa olla jopa poliittisesti latautunut tai kiistanalaisia sivumerkityksiä sisältävä. Yrityksen olisi syytä olla tietoinen omasta yrityskansalaisuudestaan, jotta he osaavat hyödyntää kaikkia resursseja, joita sidosryhmillä on heille tarjota. (Juholin 2004, 246–247.) Vaikka verot maksetaan samalla tavalla valtiolle, on kiitettävää, että elintarvikeliikkeet ovat avartaneet katsettaan kyseisille sidosryhmille ja voivat antaa vapaaehtoisia resursseja eettisin perustein. Perinteisesti odotetaan, että yhteiskunta on yleisvastuussa, mutta toisaalta odotetaan erilaisten toimijoiden ja organisaatioiden tuntevan vastuullisuutta yhteiskunnalle (Julkunen 2004, 33) Onkin mielenkiintoista tietää millainen käsitys niin sanotusti puolueettomalla kassatyöntekijällä on vastuun jakautumisesta. Kassatyöntekijä näkee kuitenkin läheltä yritystoiminnan ja esimiehensä roolin, mutta toisaalta hän on myös suomalaisen yhteiskunnan kansalainen, joka on tottunut perinteiseen vastuumalliin. Tästä syystä alkoholin vastuullista vähittäismyyntiä koskevassa kyselyssä kassatyöntekijöiltä kysytään, kenelle vastuu kuuluu?

5.2 Vastuullisuuden markkinointi

Ei riitä, että yritys tekee kaiken oikein. Jollei kukaan tiedä niistä vastuullisista teoista, joita yritys tekee kaiken normaalin vastuun eli yhteiskunnan lakien ja sääntöjen noudattamisen lisäksi, se ei myöskään hyödy niistä kilpailuasetelmassa. Sidosryhmille viestittäminen on olennainen osa, mutta oman lisänsä tuo media. Mediassa yhteiskuntavastuullisuutta pidetään yrityksen normaalitilana, eikä se usein ylitä uutiskynnystä. Jos yritys tuo oma-aloitteisesti asioita median tietoon, niin riski jutun rönsyilemisestä tai uudesta merkityksestä on mahdollinen. (Juholin 2006, 162–172, 219.) Estä överit -kampanja antoi yrityksille mahdollisuuden tehdä jotain yhteiskuntavastuullista ja samalla saada median huomio asialle.

Edelläkävijäyritysten kokemuksista päätellen viestin yritys vastuullisuudesta on parempi kulkea arjen tekojen ja sidosryhmien kohtaamisten, kuin mainonnan kautta. Median lisäksi muita yritys viestinnän keinoja on internet ja yhteiskuntavastuuraportti. (Juholin 2006, 219–220.) Jokainen kohderyhmän yrityksistä on tuonut näkyväksi omaa yrityskansalaisuuttaan internetissä julkaistuissa vastuullisuusraporteissa. Jokaisessa raportissa on otettu huomioon myös sosiaalinen vastuu. Raporteissa ja niiden sisällöissä on eroja, mutta niiden erottelu ja lähempi tarkastelu ei ole olennaista. Olennaista kuitenkin ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön kannalta on, että jokaista kohderyhmän yritystä yhdistää yhteistyö julkisen hyvinvoinnin toimijoiden kanssa ja vapaaehtoinen panostus aiheeseen.

5.3 Omavalvonta

Alkoholin liikkakäytön aiheuttamat seuraukset ovat johtaneet myynnin rajoittamiseen säännöksillä, joiden rikkomisesta seuraa vakavimmillaan myyntiluvan peruutus. Alkoholin myymistä valvotaankin vähittäismyynissä omavalvontaoppaan avulla. Omavalvonnan tarkoituksena on itse valvoa ja seurata suunnitelmallisesti alkoholilain ja sen nojalla tehtyjen säännösten ja määräysten toteutumista myyntipaikassa. Tarkoituksena on siis estää alaikäisten alkoholiostot ja päihtyneille myynti, sekä ehkäistä aikuisten liiallisesta alkoholin käytöstä johtuvia haittoja ja

häiriöitä. Alkoholin omavalvontaa tehdessä on kartoitettava alkoholin myynnistä aiheutuvat mahdolliset riskit sekä häiriötekijät. Näihin tilanteisiin on suunniteltava oikeat toimintatavat ja järjestettävä myynti niin, että ongelmilta välttyttäisiin jo ennakoita. Tätä varten on olemassa valmis lomake (LIITE 3), jonka avulla voidaan varmistaa omavalvonnan tavoitteiden toteutuminen. (Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus 2011.)

Vuonna 2005 toteutetuissa kyselyissä osa kauppojen edustajista oli sitä mieltä, että kaupoille on sysätty liikaa vastuuta nuorten juomisesta. Jotkut olivat jopa sitä mieltä, että vastuu ei kuulu kaupoille. Tarkan omavalvonnan noudattamisen saatettiin nähdä myös haittaavan kaupantekoa. (Keskinen 2005, 4.) Tällä hetkellä alkoholin omavalvonta on vapaaehtoista, mutta alkoholielinkeinon harjoittajan kannalta se on silti kannattavaa. Näkökulma tulisi olla laadun kehittäminen niin itsensä kuin asiakkaiden puolesta sen sijaan, että omavalvontaan panostaminen nähtäisiin liiketoimintaa haittaavana tekijänä. (Holmila ym. 2009, 29.) Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus suosittelee omavalvontaa tarpeelliseksi ja tärkeäksi, jotta varmistetaan, ettei myymälässä rikota alkoholijuomien myyntiä koskevia määräyksiä. Se parantaisi myös asiakkaiden ja henkilöstön viihtyvyyttä ja turvallisuutta. Ikäraajakontrollin toimivuuteen omavalvonta ei kuitenkaan ole riittävä tae. PAKKA-hankkeen yhteydessä tehdyissä ostokoetutkimuksissa tärkeäksi ikäraajakontrollia vahvistavaksi tekijäksi nousi viranomaisvalvonta. Sillä vaikuttaisi olevan olennainen vaikutus ikäraajakontrollin toteutumiseen. (Karlsson, Raitasalo & Warpenius 2008, 158.)

6 KAUPPIAAT KASSATYÖNTEKIJÖIDEN TUKENA

Ikärajakontrollin kehittämiseksi tulee miettiä, mitä kauppojen esimiehet tai omistajat voivat tehdä parantaakseen ikärajakontrollia kassoilla. Välitön vastuu ikärajakontrollin toteutumisesta on kuitenkin kassatyöntekijällä (Holmila 2009, 45). Panostaminen kassatyöntekijöiden tehtävän tukemiseen olisi kauppiaiden keino hallita ikärajakontrollin toteutumista. Päivittäistavarakaupan kassa on kuitenkin usein ainut paikka, jossa asiakas kohtaa myyjän. (Rämö 2006, 74).

Pakka -hankkeen yrittäjät toivoivat erityisesti täydennyskoulutusta kassatilanteisiin. Koulutus toteutettiin ja se sai hyvän vastaanoton, minkä vuoksi koulutus juurrutettiin hankeseuduilla osaksi kauppojen toimintaa. Koulutus on suosittu, koska henkilöstön vaihtuvuus on suurta, työ on osa-aikaista ja kaupan alalla työvoiman liikkuvuus on myös yleistä. (Holmila 2009, 45.) Tilastokeskuksen (2003) mukaan osa-aikaisten, alle 34 tuntia tekevien työntekijöiden määrä vähittäiskaupassa vuonna 2003 oli 41 prosenttia, kun vuonna 1990 luku oli 25 prosenttia.

6.1 Alkoholijuomien vähittäismyynti

Vuonna 2009 myydystä alkoholista 86 prosenttia myytiin vähittäismyyntin kautta ja tästä noin puolet myytiin muiden myymälöiden kuin Alkon kautta. Vähittäismyyntin kautta, mukaan lukien Alko, myytiin 38,2 miljoonaa litraa sataprosenttista alkoholia eli noin 7,1 litraa asukasta kohden. (Hämäläinen ym. 2010, 67.) Alkon myymälöitä lukuun ottamatta alkoholijuomien vähittäismyyntipaikkoja on Päijät-Hämeessä 221 (Hämäläinen ym. 2010, 116).

Alkoholin vähittäismyyntiä valvoo Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira). Valvonnan haasteena on juuri kassoilla tapahtuva alkoholijuomien luovutustilanne, koska se on niin lyhykestoinen verrattuna anniskelutoimintaan. (Hämäläinen ym. 2010, 28.) Valvonnan laadulliseen kehittämiseen tehokkaammaksi on tarvetta. Suurin toiminnan epäkohta on ollut alaikäisille ja päihtyneille myynissä. Valvonnan toimenpiteitä ovat kirjalliset huomautukset ja varoitukset, sekä määräaikaisten ja lopullisten vähittäismyyntiluvan peruutukset. Myös luvan

rajoittaminen on mahdollista, mutta tätä toimenpidettä ei juuri käytetä. Vuonna 2009 lääninhallitus peruutti Suomessa pysyvästi 27 vähittäismyyntilupaa, mikä on huomattavasti enemmän kuin aikaisempina vuosina. Samalla kuitenkin kirjallisia huomautuksia ja varoituksia sekä määräaikaisia peruutuksia annettiin vähemmän kuin aikaisempina vuosina. (Hämäläinen 2010, 28, 118.)

Valvira vastaa myös alkoholijuomien mainonnan valvonnasta (Hämäläinen ym. 2010, 29). Alkoholijuomien mielikuvamainonnan rajoittaminen ja kieltäminen on herättänyt keskustelua niin mediassa, kuin eduskunnassakin. Alkoholimainonnan rajoittamista varten perustettiin myös työryhmä, joka kuitenkin oli sitä mieltä, että mielikuvamainontaa ei tulisi kieltää. (Hämäläinen ym 2010, 29.) Työryhmässä enemmistön muodostivat kuitenkin alkoholiteollisuuden edustajat ja heitä on kritisoitu tutkimustiedon vääristelystä sekä toisaalta myös luotettavien tutkimustulosten sivuuttamisesta. (Soikkeli 2010a, 1–3.) Tutkimusten perusteella alkoholimainonta kuitenkin lisää nuorten alkoholin käyttöä ja aikaistaa käytön aloittamista (Soikkeli 2010b, 545).

6.2 Työntekijän merkitys ikärajakontrollissa

Vähittäiskaupassa kassatyönkuvaan kuuluu tuotteiden rekisteröinti, rahastus ja asiakaspalvelu. Kaupan asiakaspalvelu ja toiminta nähdään kassoilla tapahtuvan asiakaspalvelun kautta, joten siihen panostaminen on tärkeää kaupan maineen kannalta. Mielikuva asiakaspalvelun laadusta muodostetaan kassatyöntekijän riipyyden, ystävällisyyden ja asiantuntemuksen perusteella. (Rämö 2006, 74.) Tämä tarkoittaa, että kassatyöntekijät joutuvat miettimään oman asiakaspalvelun antamaa mielikuvaa osana työnkuvaa. Jos kassatyöntekijä kokee iän todistamisen vaatimisen vaikuttavan negatiivisesti asiakkaiden mielikuviin hänestä asiakaspalvelijana, saattaa kynnyks kysyä asiakkaalta henkilöllisyystodistusta nousta ja täten todistuksen kysyminen jäädä tekemättä. Tämä opinnäytetyö selvittää tätä mahdollisuutta.

Kassatyöntekijä on tärkein lenkki ikärajakontrollin toteuttamisessa, mutta hänen työhönsä vaikuttaa monet eri asiat, eikä häntä yksinään voi syyttää, vaikka hän

jättäisikin paperit kysymättä. Ihmisten asenteista kehittynyt yleinen ilmapiiri, jonka ympäröimänä kassatyöntekijä tekee työtään, on epäjohdonmukaista, eikä myynnin valvontaan ole riittävästi resursseja (Holmila ym. 2005, 305).

Se miten kassatyöntekijä toimii työtehtävässään, on yksilöllistä. Yksilön työkäyttäytyminen koostuu realistisesta näkökulmasta katsottuna asenteista, motivaatiosta ja persoonallisuuspiirteistä. Asenteen katsotaan liittyvän lisääntyvästi organisaatiokäyttäytymisen tutkimukseen, koska asennekäsitteen kautta voi mitata mielikuvia. Asenne tarkoittaa yksilön tapaa suhtautua ja reagoida tiettyyn kohteeseen. Asenne on usein varsin pysyvä ja johdonmukainen tunne, jota voidaan kutsua myös henkiseksi valmiustilaksi. Valmiustila on organisoitunut kokemuksen kautta ja sillä on yksilön käyttäytymistä ohjaava vaikutus. (Juuti 2006, 23–26.)

Asenne työhön on suhteessa työtyytyväisyyteen eli työn herättämään emotionaaliseen reaktioon. Työtyytyväisyyteen vaikuttavia tekijöitä ovat työn määrä, työn sisältö, organisaation ilmapiiri, työryhmän suhtautuminen henkilöön, sekä esimiehen johtamistapa. (Juuti 2006, 27–28.) Työtyytyväisyyteen panostaminen on ensisijainen toimenpide organisaation tuloksen kannalta (Redera Oy 2011) ja tuloksella tarkoitetaan tämän opinnäytetyön yhteydessä ikärajakontrollin mahdollisimman hyvää toteutumista. Tämä vaatii työnantajalta tietoisuutta ja toimintaa, mikä työntekijöille näyttäytyy esimiehen tukena. Esimiehen tuki on palkkioita, jotka voivat olla ulkoisia tai sisäisiä. Näitä ovat esimerkiksi rahallinen palkkio, kiitos, tunnustus, arvostus, hyväksyntä ja tunne, että oma työ on tärkeää ja siinä koetaan onnistumisia. Työntekijän työpanos on verrattavissa odotusarvoon, eli ihminen valitsee käyttäytymisvaihtoehdon, jolla on myönteisimmät vaikutukset oman itsensä kannalta. Kyse on motivaation problematiikasta. (Lewin 1963, Juutin 2006, 29, 49 mukaan.) Motivaatiolla tarkoitetaan asenteen tavoin käyttäytymistä ohjaavaa järjestelmää, jolle on tyypillistä vapaaehtoinen ja yksilön tahdonalainen, kontrolloitu toiminta. Motivaatiota ohjaavat motiivit, kuten tarpeet, halut, vietit ja sisäiset yllykkeet. (Juuti 2006, 37.)

Motivaatio on työn tehokkuuden ja tuloksen keskeinen voima. Liikejohdon konsultointiyritys Redera Oy selvitti Suomalaiset 2011-tutkimuksessaan, että työmotivaatio on hukassa kahdella kolmesta työntekijästä. Alle 45-vuotiaista kokopäivä-

työläisistä yli kolmannes harkitsee viikottain työpaikan vaihtoa. Työnantaja voi tutkimuksen mukaan lisätä työmotivaatiota parhaiten tukemalla työntekijän liik-kumista ja ruokavaliota. Tutkimusta selvittävästä blogista voi päätellä, että työn-antajan palkitsee arvostettu ja hyvinvoiva työntekijä. (Redera Oy 2011.)

Samaa toteaa Pk-yrityksille suunnattu riskienhallinta-sivusto, jossa kerrotaan avainhenkilöiden motivoinnista työhön. Kassahenkilöt ovat avainhenkilöitä ikära-jakontrollissa. Kun heidän työtään arvostetaan ja kerrotaan miksi työ on tärkeää, he tietävät oman roolinsa ja ovat motivoituneita työhönsä. Motivoivia tekijöitä joita kassahenkilö voi kokea, ovat ainakin selkeät työn tavoitteet ja niiden seuranta, positiivinen palaute, turvallinen ja viihtyisä työympäristö, selkeä vastuun ja vallan jakautuminen sekä hyvä työilmapiiri. (PK-RH 2009.) Ilmapiiri tarkoittaa yksilön kokemusta organisaatiosta, jossa hän työskentelee. Näillä havainnoilla on merkitystä yrityksen toiminnalle ja yksilön työkäyttäytymiselle. (Lewin 1963, Juutin 2006, 233 mukaan.)

7 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimusongelmiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

- Mitä haasteita ja vahvuuksia alle 25-vuotiailla kassatyöntekijöillä on ikärajakontrollissa?
- Ovatko kassatyöntekijät saaneet koulutusta, perehdytystä tai tukea ikäraajakontrollin toteuttamiseen ja jos ovat, niin minkälaista?
- Minkälaista tukea kassatyöntekijät tarvitsevat ikäraajakontrolliin?
- Millä tavalla Estä överit -kampanja näyttäytyi kassatyöntekijöille?

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää alkoholin vastuullista vähittäismyyntiä. Tavoitteena oli löytää ikäraajakontrollin kehittämiskohtia kassalla työskentelevien perehdyttämiseen ja sitä kautta saada ehkäistyä elintarvikemyymälän kautta tapahtuvia alaikäisten alkoholiostoja. Laajempaan tavoitteena on vähentää alaikäisten alkoholinkäyttöä osana ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää alle 25-vuotiaiden kassatyöntekijöiden alkoholin alaikäisille myymiseen vaikuttavia tekijöitä. Tarkoituksena oli etsiä myymästä kieltäytymisen haasteita kartoittaen, miten vahvasti eri syyt vaikuttavat alaikäisille myymiseen. Haasteita selvitettiin niin kassatyöntekijän omia heikkouksia, kuin myös ulkoisia uhkia kartoittamalla. Myös kassatyöntekijöiden asenteita selvitettiin, jotta saataisiin tietoa siitä, miten ne vaikuttavat ikäraajakontrollin toteuttamiseen. Samoin pyrittiin selvittämään, mitkä ovat kassatyöntekijöiden omat vahvuudet ja mitä ulkoisia mahdollisuuksia heillä on ikäraajakontrollin toteuttamiseen.

Kyselyssä selvitettiin myös, ovatko kassatyöntekijät saaneet koulutusta, perehdytystä tai muuta tukea ikäraajakontrolliin sekä millaista tukea he mahdollisesti kaipaisivat. Aiemmista tutkimuksista ei löydy yhtään tulosta, jonka mukaan alaikäisten ostoyritykset onnistuttaisiin aina estämään, heidän kyettyä ostamaan alkoholia

yleensä noin 50 prosentissa tapauksista. Tiedetään siis, että ikärajakontrolli ei toimi aukottomasti, eli sitä tulisi kehittää. Kassatyöntekijöille suunnatun kyselyn avulla pyrittiin selvittämään, mihin asioihin jatkossa tulisi kiinnittää huomiota.

Estä överit -kampanjan toteutuksen yksi keino oli muistuttaa kassahenkilöitä omasta vastuusta ja velvollisuudesta papereiden kysymisessä. Tarkoituksena oli saada tutkimuksen kautta myös palautetta siitä, kuinka kyseinen kampanja herätteli kassatyöntekijöitä. Tähän teemaan liittyen pyrittiin selvittämään myös millä tavalla kampanja mahdollisesti näyttäytyi asiakkaiden kautta kassatyöntekijöille.

Kyselyyn vastaamisen toivottiin lisäävän kassatyöntekijöiden tietoisuutta omista haasteista ja asenteista, mikä myös osaltaan edistää ikärajakontrollin toteuttamista. Herättelemällä kassatyöntekijöitä pohtimaan omaa ja organisaation vastuuta sekä myymästä kieltäytymisen perusteita, saadaan jalkautettua ehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä vähittäismyyntiliikkeisiin. Ikärajakontrollin osalta on tärkeää, että kassatyöntekijä kokee olevansa osa kollektiivista yhteiskuntavastuuta ja että hänen teoillaan on oikeasti merkitystä.

8 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTONHANKINTA

Kun tiedetään mitä halutaan tutkia, on tärkeää tietää miten tutkitaan, jotta saadaan tieteellisesti pätevät tulokset kysymyksiin. Seuraavaksi kerrotaan siitä, miten ja millä menetelmällä kysymyksiin hankitaan luotettavia vastauksia. Luotettavilla vastauksilla tässä tapauksessa tarkoitetaan tieteellistä tietoa.

Tavallinen arkiajattelu ei aina riitä ratkaisemaan kysymyksiä ja voi johtaa kritiikkittömiin päätelmiin. Pelkkä havainnointi ja kokemukset voivat olla petollinen tiedon perusta ilman perustelua ja varmennusta. Tieteellistä tietoa tuotetaan usein jonkin käytännön tavoitteen vuoksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 18–19.) Arkitiedon pohjalta tehtävissä toimenpiteissä on suuri riski kaatua aukkoihin, joita satunnainen tiedon kertyminen aiheuttaa, minkä vuoksi tutkimme aihetta kassatyöntekijöiden avulla.

8.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmuoto voi olla joko kvantitatiivinen eli määrällinen, tai kvalitatiivinen eli laadullinen ja se kumpaa menetelmää käytetään, voidaan johtaa joko ilmiöstä tai menetelmästä (Eskola & Suoranta 1998, 13). Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen määrittelemisen ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteistä, ja tutkimuksessa voi olla viitteitä molemmista menetelmistä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 135–136). Tämä opinnäytetyö toteutettiin pääosin kvantitatiivisena eli määrällisenä, mutta esimerkiksi kyselyn tuloksien analysoinnissa säilytettiin mahdollisuus myös laadullisten menetelmien käytölle muun muassa käyttämällä avoimia vastausvaihtoehtoja. Määrällisiä menetelmiä käytettäessä tulee kyselyn teemat rakentaa ennen kuin kysely toteutetaan, milloin aineisto on teorialähtöistä eli deduktiivista eikä aineistolähtöistä.

Alkuperäisessä suunnitelmassa oli tarkoitus toteuttaa opinnäytetyö kvalitatiivisena. Opinnäytetyössä päädyttiin kuitenkin kvantitatiiviseen muotoon useista eri

syistä. Kassatyöntekijöiden työ on useimmiten kiireistä, eikä ylimääräistä aikaa työpäivän aikana useimmiten ole, minkä takia yksittäistä työntekijää on vaikea irrottaa työpisteeltä pitkäksi aikaa haastateltavaksi (Kuusisalo 2011). Koska samasta aiheesta oli jo toteutettu haastatteluja kvalitatiivisessa muodossa kauppiaiden ja muiden esimiesten näkökulmasta (Keskinen 2005), koettiin hyödylliseksi toteuttaa opinnäytetyö määrällisenä. Aikaisempien haastattelujen ja teorian avulla kysymykset osattiin laatia oikeista aiheista ja saatiin kyselyjen taustalle tutkimustuloksia, mikä on tärkeää määrällistä kyselyä tehdessä (Vilka 2007, 25–26).

Tekemällä määrällinen opinnäytetyö saadaan teorian ja muiden tutkimusten pohjalta pidemmälle vietyä tietoa, kun aineisto on jo koottu teoriasta. Opinnäytetyön avulla kartoitetaan, millä tavalla teoria näyttäytyy todellisuudessa. Tämä on yksi tärkein syy opinnäytetyön määrälliseen muotoon. Määrällisen tutkimuksen aineistoa voidaan tarkastella vain rajatun kysymyksen muodossa, jolloin sen tarjoama informaation sisältö jää ohueksi. (Räsänen, Anttila & Melin 2005, 92). Laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin vastuu aineiston sisällöstä jätetään vastaajille, mihin sisältyy omat riskinsä. Vastaukset voivat olla hyödyttömiä tutkimuskysymysten kannalta tai liian suppeita (Kananen 2008, 25). Laadullisessa kyselyssä aineistosta olisi voitu saada kattavampi, mutta antamalla kysymyksiin valmiit vastausvaihtoehdot kyselyssä pyrittiin turvaamaan riittävä vastausten saanti. Täten tärkeäksi elementiksi kyselyä tehdessä jäi sopivien vastausvaihtoehtojen tarjoaminen vastaajille.

Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimusmuoto eivät poissulje toisiaan vaan niitä voidaan käyttää rinnakkain. (Eskola & Suoranta 1998, 13–15). Tässä kyselyssä käytetään suljettuja ja avoimia vastausvaihtoehtoja. Mikäli avointen kysymysten tuottama lisätieto tai mahdollisesti myös suljetut vastausvaihtoehdot olisivat näyttäneet tuottavan mielenkiintoista laadullista tietoa, olisi analysoinnissa käytetty kvalitatiivisiakin menetelmiä (Leimio-Reijonen 2011a). Kysymysten asettelu pyrittiin kuitenkin tekemään niin, että kaikki aineisto olisi määrällisesti mitattavissa.

8.2 Kohderyhmä

Osa Hämeenlinnan seudulla haastatelluista kauppojen esimiehistä oli sitä mieltä, että kaupoilla on liikaa vastuuta nuorten juomisesta. Tämän vastuun nähtiin näkyvän juuri kassatyöntekijöillä. Osa oli myös sitä mieltä, että kaupat eivät nuorten juomisesta ole vastuussa. (Keskinen 2005, 4.) Vuoden 2010 koeostojen tuloksissa raportoitiin toistuvasti kassatyöntekijän tärkeydestä vastuullisessa ikäraajakontrollissa (Ilvonen & Kunttonen 2010, 5). Kassatyöntekijöiden mielipiteitä selvittämällä pyrittiin saamaan arvokasta tietoa ikäraajakontrollin parantamiseksi ja tehostamiseksi.

Tutkimusongelmissa lähdettiin aikaisempien tutkimusten perusteella tehdystä huomiosta, että osa varsinkin nuorista kassatyöntekijöistä kokee ikäraajakontrollin haasteelliseksi. Opinnäytetyössä ei kuitenkaan tutkittu tämän olettamuksen paikansapitävyyttä, vaan sillä perusteltiin aineistonkeruun rajaamista koskemaan alle 25-vuotiaita kassatyöntekijöitä. Eri ikäryhmien kokemat haasteet ja vahvuudet mitä todennäköisimmin poikkeavat toisistaan, joten valitsemalla tietty ikäryhmä pyrittiin saamaan kyseisen ikäryhmän haasteista ja toiveista tarkempaa ja luotettavampaa tietoa. Monet nuoret ovat esimerkiksi opiskelujen ohella kassoilla töissä. Lyhyet työsuhteet tuovat omat haasteensa ikäraajakontrollin asianmukaiseen toteuttamiseen, minkä takia koettiin tärkeäksi kiinnittää huomiota erityisesti tämän kohderyhmän tukemiseen ja perehdyttämiseen. Kassatyöntekijät olisivat voineet olla yksi tällainen ryhmä. Valitettavasti, kun kysely lopulta toteutettiin, iso osa kassatyöntekijöistä oli palannut kouluihin ja lopettanut työnsä, mikä todennäköisesti vähensi vastausten määrää.

Päijät-Hämeen alueella on yhteensä 221 alkoholin vähittäismyyntipaikkaa, joista suurimmassa osassa todennäköisesti työskentelee alle 25-vuotiaita kassatyöntekijöitä. Tästä perusjoukosta valittiin otos käyttämällä otantamenetelmänä ryväsoittoa. Otanta koski liikkeitä, joihin saatiin yhteys vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävän työryhmän jäsenten avulla. Ryväsoitannalla usein säästetään taloudellisia resursseja ja aikaa (Valli 2001, 116). Tässäkin tapauksessa työryhmän jäsenten apu kassatyöntekijöiden tavoittamisessa määritteli otoksen koon ja laadun. Lisäksi se, että kontaktit saatiin työryhmän jäseniltä, varmisti sen, että

suurin osa liikkeistä oli todennäköisesti osallistunut Estä överit -kampanjaan, mikä mahdollisti viimeisen tutkimusongelman selvittämisen. Kyselyn lopullinen otos on epäselvä, koska ei tiedetä kuinka paljon yhdessä liikkeessä on kohderyhmään kuuluvia työntekijöitä töissä. Alun perin mukana oli tarkoitus olla 73 liikettä.

8.3 Kyselylomakkeen rakentaminen

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin strukturoitua kyselylomaketta ja kysymyksinä valinta-, monivalinta- ja sekamuotokysymyksiä. Monivalinta- ja valintakysymyksissä annettiin valmiiksi vastausvaihtoehdot. Kysymykset operationalisoitiin, eli muutettiin mitattavaan muotoon teoriasta ja aikaisemmista tutkimuksista. Osa kysymyksistä oli sekamuotoisia, eli vastausvaihtoehtojen lisäksi annettiin yksi avoin kysymys, jolla varmistettiin, että kaikki mahdolliset vastausvaihtoehdot saatiin näkyviin ja jokaisen vastaajan ääni kuuluviin. Kysymysmuodot vakioitiin, jolla turvattiin se, että vastaajat antavat saman merkityksen kysymyksille ja näin ollen vastauksetkin ovat tarkemmin mitattavia. (Vilka 2007, 67–69.)

Hyvältä tutkimuslomakkeelta vaaditaan ensinnäkin sitä, että käsitteet ovat ymmärrettäviä ja jaoteltu riittävän pieniin alakategorioihin, jotta niitä voidaan mitata ja jotta ne ovat yksiselitteisesti ymmärrettävissä. Tämä mahdollistaa myös sen, että lomake mittaa sitä, mitä sen tuleekin mitata ja mitä sillä on lähdetty mittaamaan. (Vilka 2007, 27–31.) Kysymysten on oltava tarkoituksenmukaisesti mietittyjä, jotta niiden määrä saadaan tiivistettyä riittävän vähäiseksi ja vastaamiseen käytetty aika pidettyä toivotun mukaisena.

Kyselyyn vastaamiseen haluttiin kauppojen edustajien puolesta käytettävän noin viisitoista minuuttia vastaajaa kohden. Määrällisen tutkimuksen kyselyyn vastaaminen vie laadulliseen haastatteluun tai kyselyyn verrattuna vähemmän aikaa. Määrällinen tutkimus ei siis vaadi vastaajalta liikaa aikaa, joten viisitoista minuuttia riittää kyselyn toteuttamiseen kauppojen toiminnan tai opinnäytetyön tästä kärsimättä.

Kyselyn teemat rakennettiin vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävän työryhmän palaverista (Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävä työryhmä 2011), sekä työryhmän yksittäisiltä jäseniltä ja heidän nimeämiltään vastuuhenkilöiltä saatujen ideoiden pohjalta. Myös kauppojen edustajilta kysyttiin sähköpostilla toiveita ja ehdotuksia teemoiksi, sillä heillä voi olla ajankohtaista käytännön tietoa jota opinnäytetyön tekijöillä tai tutkijoillakaan ei välttämättä ole. Ehdotuksia tai toiveita ei kuitenkaan tullut.

Teemat jaoteltiin kolmeen kategoriaan tutkimusongelmien perusteella: perehdytys, tuki ja koulutus, Estä överit -kampanja, sekä ikärajakontrollin haasteet ja vahvuudet. Jälkimmäinen jaettiin vielä useampaan osa-alueeseen ja mietittiin ikärajakontrolliin vaikuttavia asioita eri tasoilla: suoraan myyntitilanteessa olevat asiat, kassatyöntekijän omat vahvuudet, persoonallisuus ja asenteet. Kysymyksiä pyrittiin ryhmittelemään lomakkeeseen sen mukaan, kysytäänkö kysymyksessä ulkoisia vai sisäisiä tekijöitä papereiden kysymiseen liittyen. Ulkoiset tekijät liittyvät rakenteisiin ja päättäviin elimiin, kun taas sisäiset tekijöillä tarkoitetaan tilansidonnaisuutta.

Kyselyä lähdettiin rakentamaan teemojen pohjalta. Lisäksi ideoita kysymyksiin saatiin myös muista tutkimuksista (esim. Keskinen 2005; Leimio-Reijonen 2010b; Willner ym. 2000; Holmila ym. 2005). Kysymysideoita saatiin myös nykyisiltä ja entisiltä kassatyöntekijöiltä, jotka testasivat kyselylomaketta. Kyselyn alussa kysyttiin taustatietoja, eli vastaajan ikää, sukupuolta, työpaikan pinta-alaa, työsuhteen laatua ja työkokemusta kassatyöntekijänä. Näillä tiedoilla oli tarkoitus lähteä ryhmittelemään saatuja tuloksia. Taustatietoja käytettiin kuitenkin hyödyksi vain jos niillä koettiin olevan merkitystä tulosten kannalta. Koska tämän kyselyn taustamuuttujissa ei kysytty nimiä, siviilisäätystä, osoitetietoja tai tulotasoa, jotka voitaisiin kokea arkaluontoisiksi, päätettiin kysymykset laittaa kyselyn alkuun. Kysymyksiä aseteltiin järjestyksessä yleisestä yksityisempään, koska arkaluonteiset kysymykset on hyvä jättää viimeiseksi. Täten kysymysten edetessä kyselijän ja vastaajan välille muodostuu luottamussuhde. (Kananen 2008, 33.)

Toisella sivulla olevat kysymykset 6–10 käsittelevät Estä överit -kampanjaa. Seuraavalla sivulla kysyttiin ikärajakontrollista työpaikalla kysymyksillä 11–17, jotka

oli tehty teeman perehdytys, tuki ja koulutus pohjalta. Samaa teemaa koskevia kysymyksiä ovat myös kysymykset 23 ja 26. Tämän jälkeisellä sivulla on kaksi kysymystä vastuullisuudesta, joilla selvitetään vastaajien asenteita. Asenteita selvitettiin myös kysymyksillä 20, 24, 25, 31, 36, 38 ja 39. Kysymykset 20–33 ovat kaikki teemoiteltu otsikon ”ikärajakontrolli käytännössä” alle. Kassatyöntekijöiltä kysyttiin vielä omasta kassatyöskentelystä kysymyksillä 21–23, 25–37, jotka koskivat itse myyntitilannetta. Kysymykset 38–39 ovat väittämiä, jotka selvittävät kassatyöntekijöiden asenteita likertin asteikolla. (Liite 4.)

Kysymyksiä laadittiin myös ikärajakontrollin positiivisista vaikutuksista. Tämän avulla pyrittiin saamaan kyselyn yleisilmettä positiivisemmaksi ja vähemmän syyttäväksi. Kysely pyrittiin rakentamaan siten, että kyselyn alussa on niin sanottuja helppoja kysymyksiä ja loppua kohti hieman henkilökohtaisempia tai muulla tavalla arkaluonteisempia kysymyksiä.

Kyselyn lopussa olleissa kassatyöntekijöiden asenteita mittaavissa kysymyksissä käytettiin Likertin asteikkoa. Vaihtoehtoina oli ”täysin eri mieltä”, ”osittain eri mieltä”, ”neutraali kanta”, ”osittain samaa mieltä”, ”täysin samaa mieltä”, sekä ”en osaa sanoa”. Myös ”en osaa sanoa” -vaihtoehto päädyttiin jättämään lomakkeeseen, jotta vastauksista pystyisi erottamaan ne, joilla ei ole asiaan mielipidettä tai eivät muusta syystä halua tai osaa vastata sekä ne, joilla on asiaan mielipide, mutta joiden mielipide sijoittuu asteikon keskelle (Kananen 2008, 24).

Kaikkiaan sivuja kyselyssä oli kahdeksan. Kysymysten jaottelu sivuihin tapahtui teemoittelemalla niitä tutkimusongelmien suuntaisesti, vaikka jaottelu ei ollutkaan ehdoton. Jotkut kysymyksistä saattoivat näyttää irtonaisilta, mutta tarkoitus ei ollut kysyä asioita suoraan. Esimerkiksi nuorten alkoholinkäytön vastuutahosta kysymällä pyrittiin selvittämään missä kassatyöntekijöiden mielestä pitäisi tapahtua muutosta, jotta he kokisivat työnsä paineet pienempinä, sen sijaan että pyritäisiin vain selvittämään kenellä on vastuu. Lisäksi kysymyksen vastaukset kertovat asenteista ja mielipiteistä, joita on hyvä tietää ikärajakontrollia kehitettäessä.

8.4 Kysymysten valikoituminen ja sijoittelu

Alun perin kyselyn avulla oli tarkoitus selvittää, minkälaista koulutusta ja perehdytystä kassatyöntekijät ovat saaneet ikärajakontrolliin. Kyselystä tuli kuitenkin sen verran pitkä, että tämä päätettiin jättää pois kyselystä. Näin saatiin myös pidettyä kyselyn vastausaika noin 15 minuutissa. Työpaikoilla itse tiedetään, minkälaista koulutusta ja perehdytystä työntekijöille annetaan ja opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa uutta tietoa juuri työpaikoille. Opinnäytetyön yhtenä tärkeänä ongelmana nähtiin, mitä tukea kassatyöntekijät kaipaavat työhönsä. Tätä selvittämällä saatiin myös viitteitä heidän saamansa koulutuksen ja perehdytyksen laadusta.

Ostokoetutkimuksissa on ilmennyt, että osa kassatyöntekijöistä myy alkoholia, vaikka asiakas ei voisi todistaa henkilöllisyyttään. Suomessa toteutetuissa ostokoeteissa tämä on ollut harvinaista (Ilvonen & Kunttonen 2010, Ilvonen 2011, Holmila ym. 2009), mutta Ruotsissa alaikäiseltä näyttävä nuori sai ostettua alkoholia jopa 16 prosentissa tapauksista, joissa myyjä kysyi henkilöllisyystodistusta (Lönnqvist ym. 1998, 15.) Syitä tähän pyrittiin tässä opinnäytetyössä selvittämään kysymyksellä ” Mitä syitä sinulla on myydä, vaikka asiakas ei voi todistaa ikänsä?”

Kyselyssä kysyttiin, kuinka jonon pituus tai muu kiire vaikuttaa papereiden kysymiseen. Pienemmissä liikkeissä ei ole erikseen kassatyöntekijöitä, vaan työntekijöillä on muitakin asioita hoidettavana työpäivän aikana. Isommissa kaupoissa sen sijaan kassapisteen hoitaminen saattaa olla työntekijän ainoa tehtävä. (Rämö 2006, 60.) Tämän takia kyselyssä on eritelty kiire ja jonon pituus. Jonon pituuden vaikutusta alaikäisille myymiseen on myös tutkittu muissa tutkimuksissa ja viitteitä on, että pitkä jono voi haitata ikärajakontrollia (esim. Ilvonen 2011, Lönnqvist 1998).

Uutisissa kerrotaan tasaisin väliajoin varsinkin pienten kauppojen ryöstöistä ja ryöstönyrityksistä (esim. Etelä-Suomen Sanomat 2011). Sen lisäksi, että alaikäiset voivat yrittää ostaa alkoholia, he voivat myös yrittää sitä varastaa. Myyjän puuttessa varastamiseen tai ostoyritykseen on mukana riski, että asiakas alkaa käyttäy-

tyä väkivaltaisesti. Tämän takia nähtiin tärkeäksi kartoittaa kyselyssä myös sitä, kuinka paljon papereiden kysymistä vaikeuttaa yksin työskentely ja asiakkaan aggressiivinen käytös tai olemus.

Asia, joka nousi esille niin kyselyn testaajilta, kuin vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävän työryhmän palaverissa oli henkilöllisyystodistuksien epäselvät kuvat ja vaikeus tunnistaa henkilö kuvasta. Tähän pyrittiinkin palaverissa keksimään ratkaisua, mikä ei ole kuitenkaan helppoa. Tähän liittyen kyselyssä kysyttiin kysymys ”Katsotko aina, että henkilöpapereissa esiintyvä henkilö on varmasti sama kuin asiakas?”. Lisäksi kysymyksessä ”mitä tukea ensisijaisesti toivoisit lisää ikärajakontrollin toteuttamiseen” on vaihtoehto ”Henkilötodistuksissa tulisi olla tuoreempia kuvia”.

8.5 Kyselyn toteuttaminen

Kysely saatekirjeineen saatiin kohderyhmälle kolmen vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävän työryhmän jäsenen avulla, kun heitä alun perin oli mukana neljä. Heiltä saatiin lupa kyselyn toteuttamiseen ja pyydettiin apua kassatyöntekijöiden tavoittamiseen. 13 liikkeeseen soitettiin ja välitettiin tieto kyselystä itse puhelimesta kertomalla ja samalla selvitettiin lähetetäänkö saatekirje ja kysely sähköisenä vai kirjallisena versiona. Kaksi työryhmän yhteistyötahoa tiesi jo etukäteen, että kyselyn voi heidän liikkeissään toteuttaa sähköisenä. Saatekirje ja kysely lähetettiin näille kahdelle henkilölle sähköpostilla, ja he järjestivät ne liikkeeseen omalla alustuksellaan.

Yksi mukana olleista kaupan edustajista, jonka piti olla linkkinä useaan liikkeeseen ja näiden kassatyöntekijöihin, jätti viime hetkellä osallistumatta kyselyn toteutukseen. Hän ei lukuisista yrityksistä huolimatta enää vastannut puheluihin, sähköpostiin ja soittopyyntöihin. Kyselyn tavoitettua muut mukana olleet liikkeet, huomattiin että vastaaminen jäi hyvin niukaksi. Alkuperäisen suunnitelman mukaan kyselyn tavoitteena oli saada vähintään sata vastaajaa. Kysely oltiin lähettämässä alun perin yli 70 eri kauppaan, joista neljä on isoja, yli 1000m² supermarketteja. Näistä kaupoista odotettiin jokaisesta useita vastauksia. 400–1000m² ko-

koisia kauppoja oli alun perin mukana monta kymmentä ja oletuksena oli, että joistakin kaupoista saataisiin useampiakin vastauksia ja useimmista edes yksi vastaaja. Tämän vuoksi 30 liikkeeseen otettiin vielä kyselyn vastausajan loppupuolella yhteyttä suoraan puhelimitse ja tiedusteltiin miten kysely oli liikkeessä vastaanotettu sekä mahdollisuudesta tiedottaa kyselystä vielä uudestaan kohderyhmälle. Tämä tuotti muutaman vastauksen lisää ja paljasti myös niitä tiedonkulun virheitä, joiden vuoksi kaikki eivät olleet tietoisia kyselystä.

Kysely toteutettiin ensisijaisesti internetissä, mutta vastaaminen mahdollistettiin myös paperilla, jotta myös niillä kaupoilla oli mahdollisuus osallistua tutkimukseen, joilla ei ollut mahdollisuutta suorittaa kyselyä tietokoneella. Kysely rakennettiin käyttämällä Webropol 2,0 -ohjelmaa. Ohjelman avulla kysely saatiin rakennettua kätevästi suoraan tietokoneelle, josta se oli helppo siirtää internettiin. Linkki kyselyyn (<http://henkkarit.tk>) laitettiin sähköpostissa ohjeistuksen mukana liikkeiden esimiehille. Vastausaikaa kyselyssä oli yhdeksän päivää, 15.–23.8. Paperiset vastauslomakkeet, jotka palautettiin suljetuissa kirjekuorissa, siirrettiin itse sähköiseen muotoon, jotta vastaukset yhdistyivät koko aineistoon.

8.6 Aineiston analysointi

Aineiston analysointi oli helppo aloittaa, koska Webropol 2.0 -ohjelma tallensi kaikki vastaukset havaintomatriisiksi ja muodosti niistä automaattisesti raportin, jonka pohjalta kyselyä lähdettiin tutkimaan numeraalisesti (Vilkka 2005, 111). Kaikki kysymykset olivat strukturoitu ja vakioitu, lukuun ottamatta muutamaa avointa vastausvaihtoehtoa, jotka sopivat kuitenkin analyysirunkoon. Kysely sai avoimiin vastausvaihtoehtoihin kaksi vastausta ja molemmat niistä olivat eri kysymyksissä. Nämä kaksi vastausta kerrotaan osana tuloksia.

Kyselyn tekijöiden vastuulle jäi analyysimenetelmän valinta. Näitä menetelmiä ovat ristiintaulukointi, regressio- ja korrelaatioanalyysi. Kahta viimeistä käytetään syy-seuraussuhteiden etsinnässä. (Kananen 2008, 51–56.) Ristiintaulukointi voi antaa viitteitä kahden tai useamman muuttujan välisistä riippuvuuksista, eli sen avulla voidaan löytää muuttujia, jotka voivat selittää toisia muuttujia (Vilkka

2005, 129). Korrelaatioanalyysillä voidaan tarkemmin mitata kahden muuttujan välistä riippuvuutta ja sen voimakkuutta. Regressioanalyysin voi nähdä olevan korrelaatioanalyysin jatkoanalyysi, joka kuvaa riippuvuuden muotoa. (Kananen 2008, 60–62.) Ristiintaulukoinnin, korrelaatioanalyysin ja regressioanalyysin todettiin olevan hyödyttömiä menetelmiä vähäisten vastausten takia. Muutamia asioita kuitenkin nostettiin aineistosta ristiintaulukoinnin avulla. Pienen vastaajamäärän vuoksi myös suhteelliset osuudet raportoitiin lukumäärän mukaan prosenttilukujen sijasta.

Tutkimuseettisten perusteiden vuoksi eräitä muuttujaluokkia oli yhdisteltävä, mikä tarkoitti vastaajien jakamista suurempiin luokkiin. Esimerkiksi kaupan kokoa ei voitu käyttää tulosten jaottelussa. Voidaan kuitenkin kertoa, näyttääkö kaupan koolla tai työkokemuksella olevan yhteyttä muihin vastauksiin, kun tehdään suuntaa antavia johtopäätöksiä. Tuloksia voidaan myös testata aikaisemmasta teoriasta nostettuihin hypoteeseihin. Tämä on tarpeellinen menetelmä varsinkin kun otos on hyvin pieni. (Vilka 2005, 132.) Tulosten raportoinnissa käytettiin menetelmänä pääasiassa vertailevaa ja kuvailevaa analysointia.

9 TULOKSET

Kyselystä tiedotettiin kaiken kaikkiaan 46 liikettä, ja kyselyistä kahdeksan toteutettiin postikyselynä. Paras vastausprosentti olikin liikkeissä, joihin kysely lähetettiin postissa, sillä niistä viisi palautettiin täytettynä. Lopullista kohderyhmän kokoa on mahdotonta tietää, koska ei tiedetä, montako alle 25-vuotiaasta kassatyöntekijää liikkeissä on töissä. Vastaajien määrä jäi kuitenkin huomattavasti alle odotusten ja palautettujen lomakkeiden määrä jäi 17:ään. Otos koski koko Päijät-Hämettä, mutta vähäisen vastausten määrän takia tuloksia ei voi yleistää. Jotta määrällinen tutkimus olisi luotettava, tulisi vastaajia olla vähintään sata (Vilka 2005, 17).

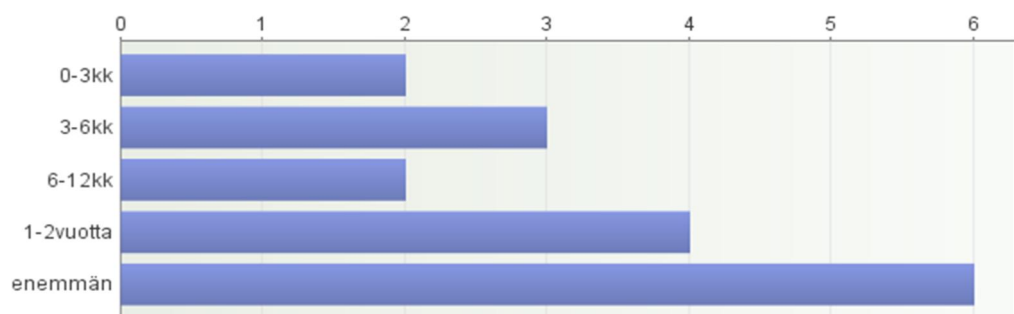
9.1 Taustatiedot

Vastaajat olivat iältään 17–25-vuotiaita ja kaksi vastaajista oli miehiä. Suurin osa, eli 13 vastaajaa oli osa-aikaisessa työsuhteessa. Suurin osa (n=11) vastaajista työskenteli alle 400m² kokoisessa liikkeessä (kuvio 4). Vastaajia oli kuitenkin kaiken kokoisista liikkeistä. Yli puolella (n=10) vastaajista on yli vuoden kokemus kassatyöntekijänä ja alle 3 kuukautta työskennelleitä oli kaksi (kuvio 5).

KUVIO 4. Minkä kokoisessa liikkeessä olet töissä?

N = 17

KUVIO 5. Kuinka pitkä on työkokemuksesi kassatyöntekijänä?

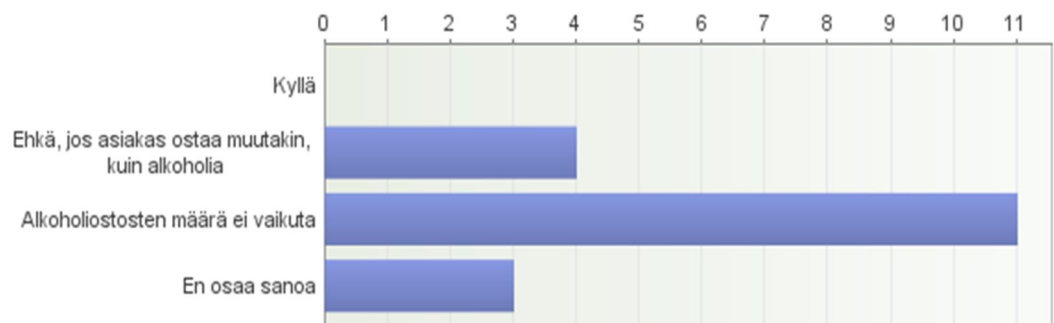
N = 17

9.2 Ikärajakontrolli nyt

11 kassatyöntekijää vastasi ilmapiirin työpaikalla olevan ikärajakontrollia tukevaa ja seitsemän, että työpaikalla muistutetaan siitä usein. 14 kyselyyn vastanneesta ei näe mitään syitä myydä alkoholia asiakkaalle, jolla ei ole henkilöllisyystodistusta mukana. Kolme voisi silloinkin myydä asiakkaalle, mutta ainoastaan tilanteessa, jossa työkaveri vakuuttaa asiakkaan olevan täysi-ikäinen. Yksi vastasi voivansa käyttää epävirallista päättelyä ja myydä harkinnanvaraisesti asiakkaalle, jonka seurassa olevat ihmiset näyttävät täysi-ikäisiltä.

Tilanteessa, kun kassatyöntekijä saa asiakkaalta henkilöpaperit tarkistettavaksi iän todistusta varten, jokainen vastasi tarkistavansa että asiakas todella on täysi-ikäinen, eikä tee ratkaisua vain sen pohjalta, että asiakas on antanut paperit katsottavaksi. Ainoastaan yksi vastasi tässä kysymyksessä kohtaan ”useimmiten”, kun muut vastasivat tarkistavansa sen aina. Hieman useampi (neljä vastaajaa) vastasi tarkistavansa papereista lähes aina, että henkilöpapereissa esiintyvän henkilö on sama kuin asiakas. Kolmetoista varmistaa vastausten mukaan tämänkin asian aina.

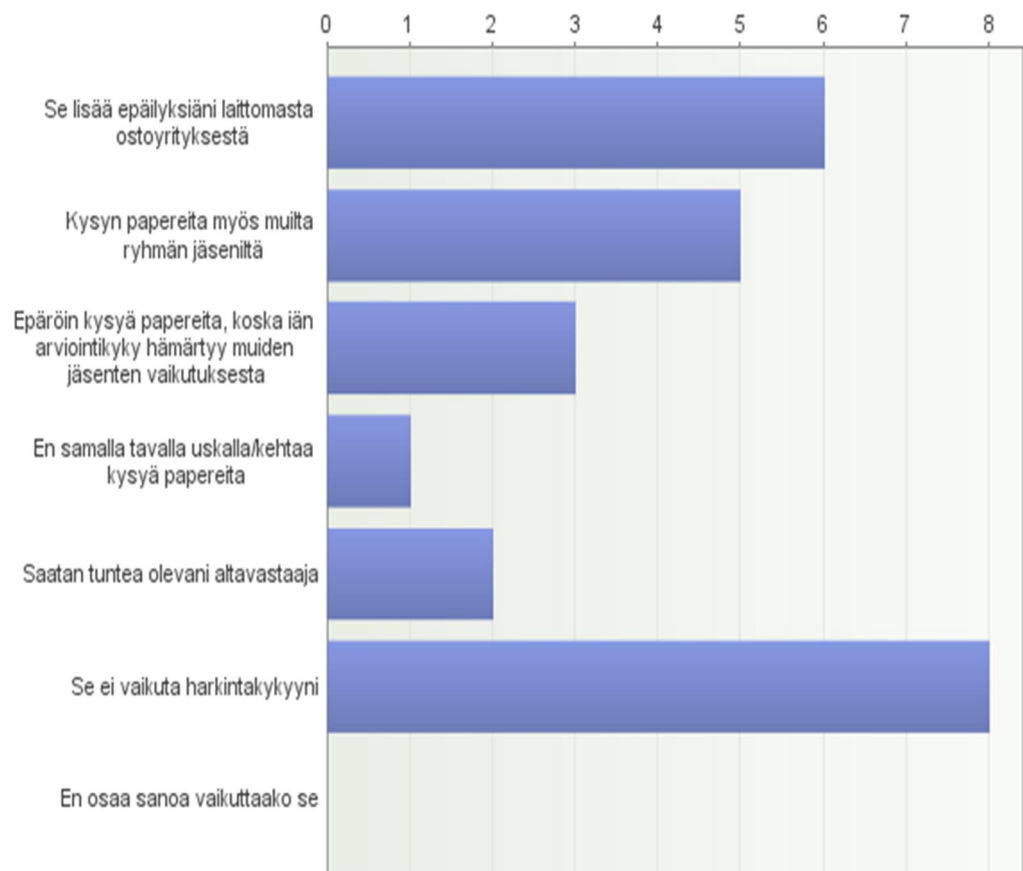
Kolme vastaajaa ei osannut sanoa myykö helpommin kysymättä henkilöpapereita, jos asiakkaalla on ostoksena vain pieni määrä alkoholia. Kukaan kassatyöntekijöistä ei vastannut jättävänsä kysymättä todistusta asiakkaan iästä pelkästään vähäisten alkoholiostosten perusteella. Kuitenkin jos asiakas ostaa muutakin kuin vähäisen määrän alkoholia, voisi neljä vastaajaa tällaisen tekijän perusteella jättää henkilötodistuksen kysymättä. (Kuvio 6.)

KUVIO 6. Saatatko myydä helpommin kysymättä papereita kun asiakas ostaa vain vähän alkoholijuomia? (esim. yksi tai kaksi pulloa/tölkkiä)
N = 17

Pitkän jonon vaikutusta ikärajakontrollin toteutukseen kysyttiin väittämällä ” Jos kassalla on pitkä jono, saatan jättää paperit kysymättä, koska...” Vastaajista vain kaksi vastasi, että saattaisi jättää paperit kysymättä, jos kassalla on pitkä jono. Suurin osa (n=13) vastasi, että pitkä jono kassalla ei ole syy jättää kysymättä todistusta asiakkaan iästä. Kaksi vastaajaa ei osaa sanoa, onko pitkällä jonolla vaikutusta asiaan.

Kahdeksan vastaajaa ei anna asiakasryhmän vaikuttaa harkintakykyynsä ikäraja-kontrollissa. Kuusi vastaajista oli sitä mieltä, että asiakasryhmä saattaa olla merkki laittomasta ostoyrityksestä. Viisi vastaajista kysyisi papereita myös muilta ryhmän jäseniltä. Kolme vastaajaa kokee ryhmän jäsenten hämärtävän iän arviointikykyä ja tästä syystä saattavat epäröidä henkilöpapereiden kysymistä. Kaksi tuntee olevansa altavastaajana kyseisessä tilanteessa ja yksi vastasi, että ei uskalla tai kehtaa kysyä todistusta samalla tavalla kuin tilanteessa, jossa on vain yksi asiakas. (Kuvio 7.)

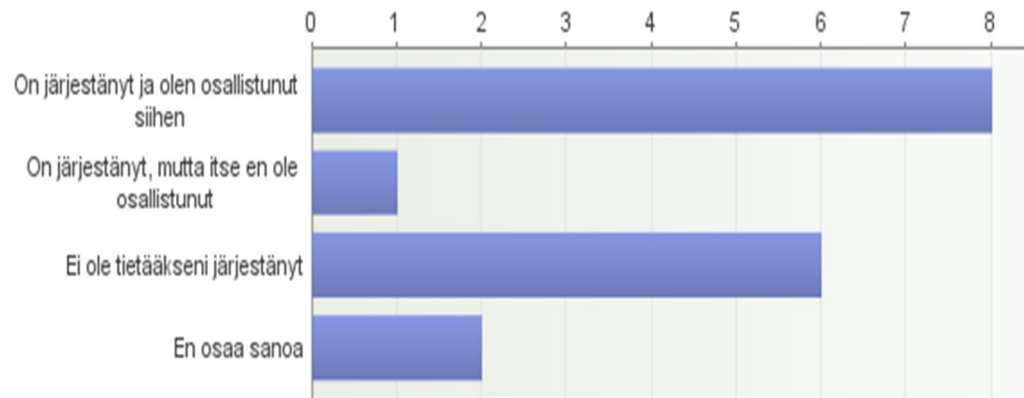

KUVIO 7. Kun asiakkaana on ryhmä...

N = 17

9.3 Koulutus, tuki ja perehdytys

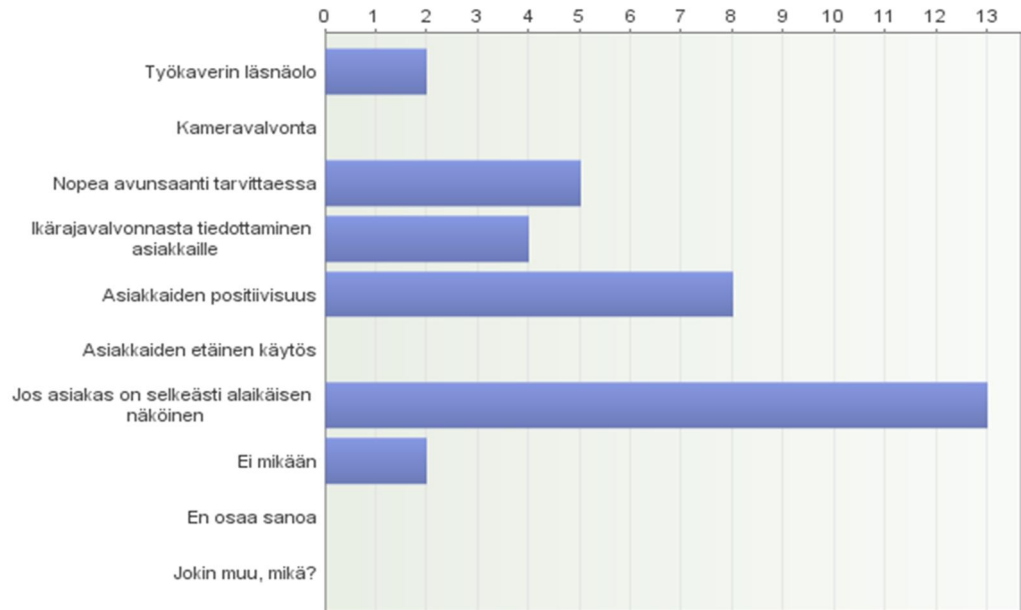
Kahdeksan vastaajaa eli noin puolet on osallistunut työnantajan järjestämään koulutukseen. Yksi vastaaja on ollut tietoinen koulutuksen olemassa olost, mutta ei ole käynyt sitä. Loput eivät olleet tietoisia koulutuksista tai eivät osanneet sanoa. (Kuvio 8.) Työnantajan järjestämän koulutuksen lisäksi kassatyöntekijöiltä kysyttiin, ovatko he saaneet tukea ikäraajakontrolliin jostain muuta koulutuksesta. Kahdeksan vastaajaa on saanut jotain muuta kuin työnantajan järjestämää koulutusta ikäraajakontrolliin. Näistä kahdeksasta viisi on saanut ikäraajakontrolliin liittyvää koulutusta sekä työnantajalta että muualta. Näiden viiden vastaajan työkokemus vaihtelee kolmesta kuukaudesta yli kahden vuoteen. Viisi vastaajaa ei ollut saanut työnantajan järjestämää koulutusta, eikä tukea muustakaan koulutuksesta.

KUVIO 8. Onko työnantajasi järjestänyt koulutusta, joka sisältää opetusta ikäraajakontrollista?

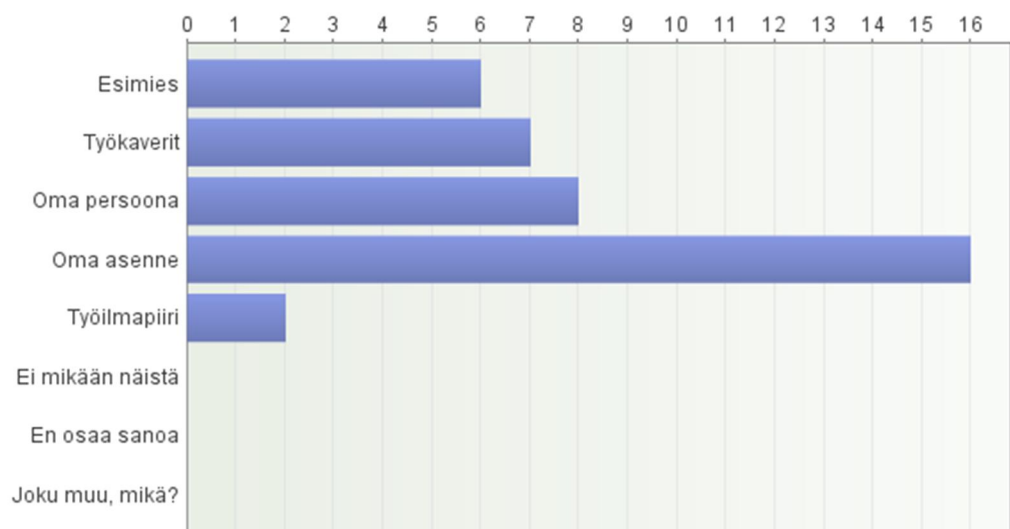
N = 17

Helpointa henkilöllisyystodistusten kysymisestä teki asiakkaan selkeä tunnistettavuus alaikäiseksi. Myös asiakkaiden positiivisuuden vastattiin helpottavan ikäraajakontrollia. Viisi vastaajaa koki nopean avunsaannin olevan tärkeää. Työkaverin läsnäolo oli kahden vastaajan mielestä helpottava tekijä. Kaksi vastasi, ettei tällaisia helpottavia tekijöitä ole. (Kuvio 9.)

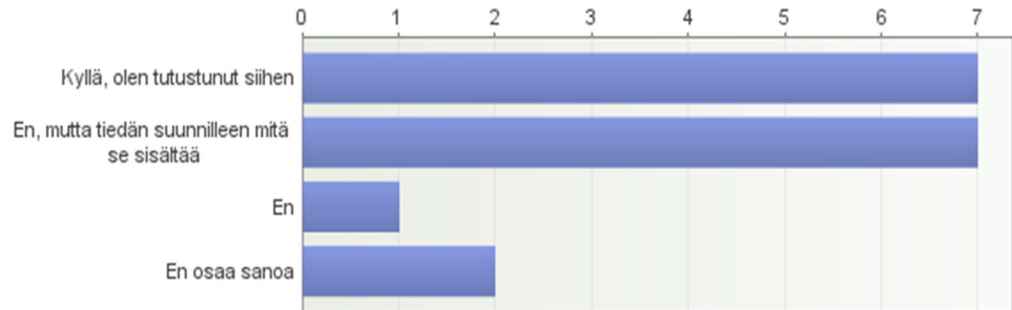
KUVIO 9. Mitkä asiat helpottavat papereiden kysymistä?
N = 17

Tärkeimpänä ikärajakontrollia tukevana asiana vastaajat pitävät omaa asennetta. Kaikki vastaajat yhtä lukuun ottamatta vastasivat oman asenteen tukevan henkilö- lisyystodistusten kysymistä. Vastaavasti oman persoonan valitsi kahdeksan vas- taajaa. (Kuvio 10.) Jokainen vastaaja valitsi jommankumman sisäisen tekijän vas- tausvaihtoehdoista. Myös ulkopuolisten tekijöiden vastattiin tukevan henkilö- lisyystodistusten kysymistä; kahdeksan vastaajaa valitsi työkaverien, esimiehen tai työilmapiirin olevan ikärajakontrollia tukeva tekijä.

KUVIO 10. Mitkä asiat työpaikallasi tukevat sinua kysymään papereita?
N = 17

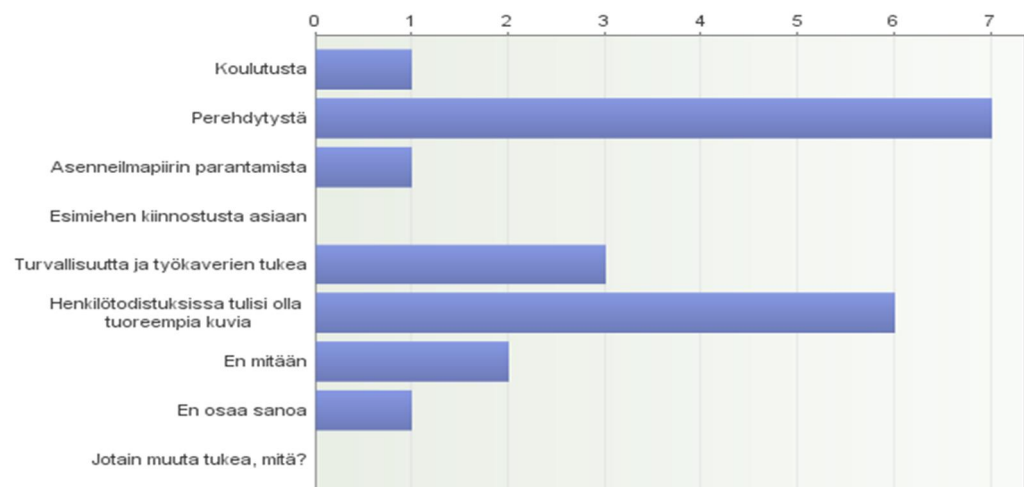
Seitsemän vastaajaa oli tutustunut työpaikkansa omavalvontasuunnitelmaan ja yhtä moni vastasi, ettei ole siihen tutustunut, mutta tietää suunnilleen mitä se sisältää. Yksi ei ollut tutustunut omavalvontasuunnitelmaan ollenkaan ja kaksi vastaajaa ei osannut sanoa. (Kuvio 11.)

KUVIO 11. Oletko tutustunut työpaikkasi alkoholin omavalvontasuunnitelmaan?
N = 17

9.4 Tuen tarve

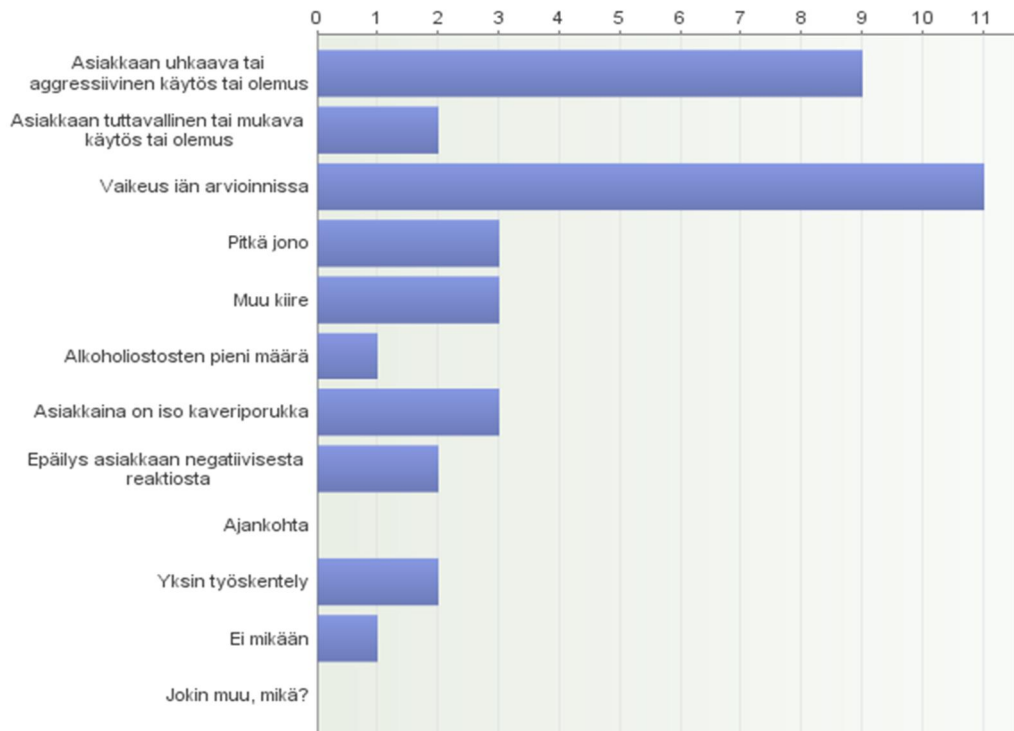
Suurin osa (n=14) vastaajista toivoo lisää tukea ikäraajakontrollin toteuttamiseen. Ensisijaisena toiveena on parempi perehdytys (n=7), jonka lisäksi työtä helpottaisi tuoremmat kuvat papereissa (n=6). Kolme vastaajaa toivoisi myös lisää turvallisuutta ja työkaverin tukea. Kaksi vastaajaa oli sitä mieltä, ettei tarvitse mitään tukea. Yksi vastaaja haluaa lisää koulutusta ja yksi toivoo asenneilmapiiriin parannusta. (Kuvio 12.)

KUVIO 12. Mitä tukea ensisijaisesti toivoisit lisää ikäraajakontrollin toteuttamiseen? (valitse korkeintaan kaksi)
N = 17

Työpaikalla ei 10 vastaajan mielestä nähty olevan henkilöllisyyspapereiden kysymistä vaikeuttavia tekijöitä, joihin työpaikalla pystyttäisiin vaikuttamaan. Kuusi vastaajaa kuitenkin valitsi asiakkaan käytöksen tai olemuksen vaikeuttavan ikärajakontrollin toteuttamista. Kaksi vastaajaa valitsi kiinnostuksen puutteen, yksi oman asenteen ja yksi kyvyttömyyden vaikeuttavan papereiden kysymistä. Kuukaan ei vastannut, että esimies, työilmapiiri tai työkaverit vaikeuttaisivat henkilöllisyystodistusten kysymistä.

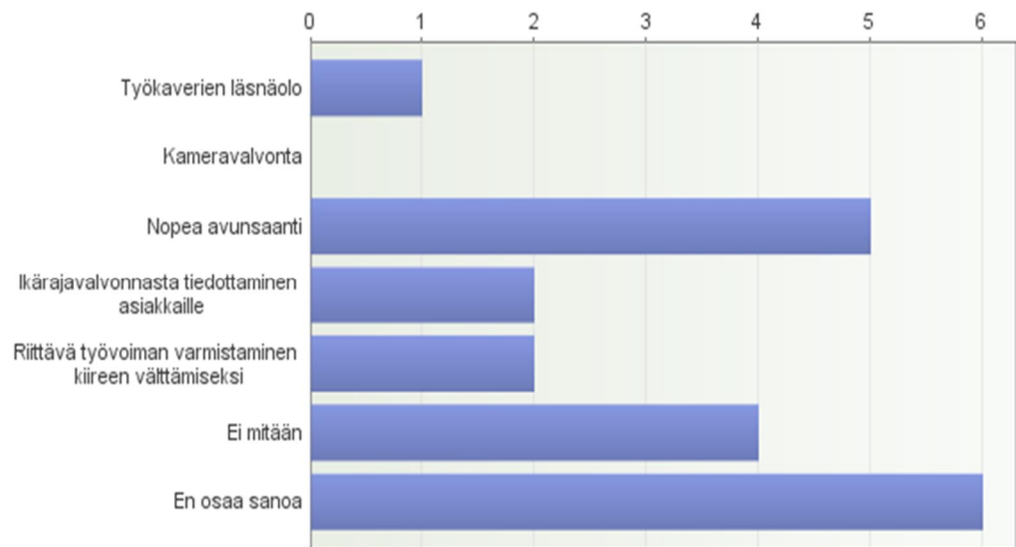
Myyntitilanteessa ikärajakontrollia hankaloittavia tekijöitä oli vastauksissa pääasiassa iän arvioimisen vaikeus (n=11) ja asiakkaan uhkaava tai aggressiivinen käytös tai olemus (n=9). Tämän lisäksi hankaloittavia tekijöitä koettiin olevan monia muitakin, vaikka mielipiteet niiden välillä jakautuivat tasaisemmin. Näitä hankaloittavia tekijöitä olivat asiakkaan tuttavallinen tai mukava käytös tai olemus, pitkä jono, muu kiire, alkoholistosten pieni määrä, asiakkaana kaveriporukka, epäily asiakkaan negatiivisesta reaktiosta ja yksin työskentely. Yksi vastasi, ettei mikään tekijä hankaloita ikärajakontrollia. (Kuvio 13.)

KUVIO 13. Mitkä seuraavista asioista myyntitilanteessa hankaloittavat papereiden kysymistä?

N = 17

Viiden vastaajan mielestä ikärajakontrolli helpottuisi, jos työpaikalla kiinnitettäisiin enemmän huomiota nopeaan avunsaantiin. Yksi toivoi enemmän työkaverien läsnäoloa, kaksi riittävän työvoiman varmistamista kiireen välttämiseksi ja kaksi toivoi, että ikäraja- ja valvonnasta tiedotettaisiin asiakkaille. Kuusi ei kuitenkaan osannut sanoa ja neljä ei toivonut mitään toimenpiteitä tehtävän. (Kuvio 14.)

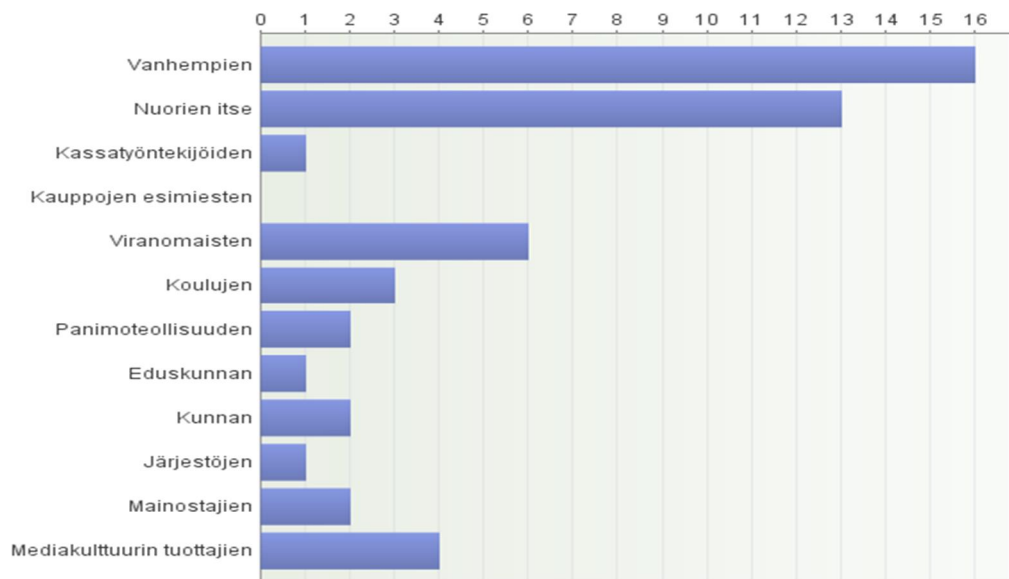
KUVIO 14. Mihin seuraavista asioista myyntitilanteessa toivoisit työpaikallasi kiinnitettävän enemmän huomiota, jotta papereiden kysyminen olisi helppoa?
N = 17

Kysymykseen ”Voisitko myydä alkoholia, vaikka asiakas ei pyydettyäsi näytä papereita ja uskot hänen todennäköisesti olevan täysi-ikäinen?” lähes kaikki vastasivat kieltävästi. Vastausvaihtoehdot ”Kyllä” ja ”Ehkä, muussa poikkeustapauksessa” saivat yhden vastauksen molemmat. Molemmat näin vastanneet ovat osallistuneet työnantajan järjestämään koulutukseen.

9.5 Asenteet

Kysyttäessä, kenen tulisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholinkäytöstä, yhtä lukuun ottamatta kaikki vastasivat, että vanhempien tulisi ottaa enemmän vastuuta. Lähes yhtä moni (n=13) vastasi, että nuorien itse tulisi ottaa enemmän vastuuta. Kuusi valitsi viranomaiset, neljä mediakulttuurin tuottajat ja kolme va-

litsi koulut, minkä lisäksi muut tahot (kassatyöntekijät, panimoteollisuus, eduskunta, kunta, järjestöt ja mainostajat) saivat myös 1–2 vastausta. (Kuvio 15.)

KUVIO 15. Kenen mielestäsi pitäisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholiinkäytöstä?

N = 17

Alaikäisten alkoholiostoista päävastuussa 12 vastaajaa vastasi olevan nuoret itse ja kaikki vastasivat heillä olevan vähintään merkittävä vastuu. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastasivat myös vanhemmilla olevan merkittävä vastuu ostoista. 11 vastasi kassatyöntekijöillä ja kymmenen viranomaisilla olevan vähintään merkittävä vastuu. Seitsemän näki myös eduskunnalla olevan vastuuta asiasta ja 13 vastasi, ettei elinkeinoyrittäjällä ole merkittävää vastuuta tai vastuuta ollenkaan. (Taulukko 1.)

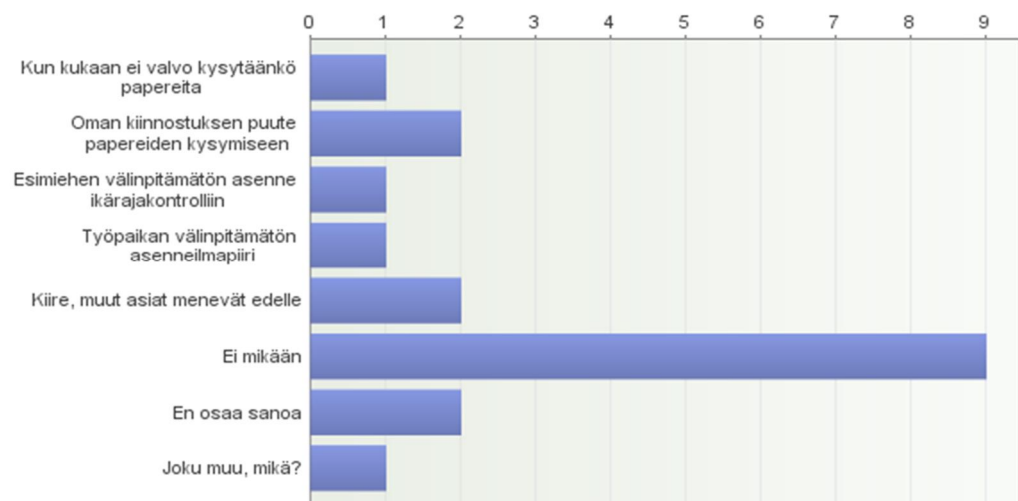
Taulukko 1. Kenelle mielestäsi kuuluu vastuu alaikäisten alkoholiostoista?

N = 17

	ei vastuuta	ei merkittävää vastuuta	merkittävä vastuu	päävastuu
Vanhemmat	0	1	10	6
Nuori itse	0	0	5	12
Elinkeino-yrityksen eli kaupan esimies	1	12	3	1
Kassatyöntekijä	1	5	8	3
Viranomaiset	1	6	7	3
Eduskunta	3	7	6	1

Kaksi vastaajaa vastasi ikärajakontrollilla olevan jokin negatiivinen vaikutus kaupan toimintaan (joko negatiivinen vaikutus kaupan imagoon tai vie aikaa muilta töiltä) ja 12 vastasi sillä olevan vain hyviä vaikutuksia. Neljä vastasi, ettei ikärajakontrolli vaikuta kaupan muuhun toimintaan, yksi ei osannut sanoa.

Vastaajista yhdeksän oli sitä mieltä, ettei henkilöllisyystodistusten kysyminen ole turhan tuntuista ja kaksi vastasi ”en osaa sanoa”. Loput vastasivat jonkin asian tekävän siitä tarpeettoman tuntuista. Kaksi vastasi kiireen vaikuttavan ja muiden asioiden menevän ikärajakontrollin edelle. Kaksi vastasi, että oman kiinnostuksen puute tekee kysymisestä tarpeettoman tuntuista. Yhden vastauksen saivat myös vaihtoehdot ”kun kukaan ei valvo kysytäänkö papereita”, ”esimiehen välinpitämätön asenne ikärajakontrolliin”, sekä ”työpaikan välinpitämätön asenneilmapiiri”. Lisäksi avoimeen vastaukseen ”vanhan näköinen ihminen”. (Kuvio 16.)

KUVIO 16. Mitkä asiat tekevät papereiden kysymisestä tarpeettoman tuntuisen?
N= 17

Suurin osa kassatyöntekijöistä (n=11) ei koe ikärajakontrollin vaikuttavan asiakkaan mielikuvaan hänestä asiakaspalvelijana, tai ei välitä jos se vaikuttaa. Yksi vastasi sen vaikuttavan positiivisesti asiakkaan mielikuvaan hänestä ja viisi vastasi sen vaikuttavan vaihtelevasti.

Kyselyn lopussa oli erilaisia väittämiä, joilla pääosin selvitettiin vastaajien asenteita. Kaksi vastaajaa ajattelee, että 17-vuotiaalle myyminen ei ole yhtä vakava asia kuin 15-vuotiaalle myyminen. Viisi vastaajaa on asiasta osittain samaa mieltä. Yksi valitsi neutraalin kannan. Kaksi on osittain eri mieltä ja seitsemän on täy-

sin eri mieltä. Kukaan ei vastannut olevansa täysin samaa mieltä alaikäisen juomisen harmittomuudesta tai siitä, että yhteiskunta kiinnittäisi liikaa huomiota alaikäisten juomiseen. Suurin osa on täysin tai osittain eri mieltä siitä, että alaikäisten juominen olisi harmitonta tai siitä tehtäisiin liian iso numero yhteiskunnassa. Tuloksista näkee, että 13 vastaajaa on täysin eri mieltä siitä, että 18-vuoden ikäraja ei tulisi laskea, eikä kukaan ollut samaa mieltä asian kanssa. Ikärajan nostamisen kannalla oli kaksi vastaajaa ja loput olivat valinneet neutraalin kannan tai olivat eri mieltä asiasta. (Taulukko 2.)

Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että voi kysyä papereita keneltä tahansa, koska sitä voi perustella Suomen lailla. Loput olivat täysin tai osittain samaa mieltä. Kuusi vastasi neutraalin kannan. Ainoa väittämä johon oli vastattu ”ei osaa sanoa”, koski työkaverin paheksumista, jos tämä ei koskaan kysy papereita. Suurin osa (n=11) oli osittain tai samaa mieltä kyseisen väittämän kanssa ja kaksi täysin eri mieltä. Kukaan ei ollut täysin eri mieltä väittämän kanssa, että tyttöjen ikää on vaikeampi arvioida kuin poikien. Kolme oli osittain eri mieltä ja yli puolet (n=9) osittain tai täysin samaa mieltä. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Vastaa väittämiin sen mukaan kuinka hyvin ne kuvaavat sinua tai mielipiteitäsi

N = 17

	Täysin eri mieltä	Osittain eri mieltä	Neutraali kanta	Osittain samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Mielestäni 17-vuotiaalle myyminen ei ole yhtä vakava asia kuin 15-vuotiaalle myyminen	7	2	1	5	2	0
Alaikäisenä alkoholin juominen on harmitonta	10	4	2	1	0	0
Alaikäisten juomisesta tehdään liian iso numero yhteiskunnassa	5	6	5	1	0	0
18-vuoden ikärajaa tulisi laskea	13	3	1	0	0	0
18-vuoden ikärajaa tulisi nostaa	3	6	6	0	2	0
Voin kysyä papereita keneltä tahansa, koska pystyn vetoamaan Suomen lakiin	1	0	6	5	5	0
Paheksun työkaveriani, joka ei koskaan tarkista asiakkaan papereita	2	0	2	7	4	1
Tyttöjen ikää on vaikeampi arvioida kuin poikien	0	3	5	5	4	0

Väittämässä ”Kassatyöntekijän olisi hyödyllistä keskustella holhoavaan sävyyn alaikäisen asiakkaan ostoyrityksen yhteydessä” yksi vastaaja oli täysin samaa mieltä, kun muut vastaajat olivat joko osittain tai täysin eri mieltä, tai valitsivat vaihtoehdon ”neutraali kanta”. Tämän väittämän lisäksi vastaukset jakautuivat yhtenäisesti myös väittämissä ”reilusti täysi-ikäisen asiakkaan suuttumus on oikeutettu, kun häneltä kysytään paperit.” ja ”ei ole väliä myynkö alaikäiselle, koska hän jokatapauksessa hankkisi juomansa jostain.”. Molemmissa väittämissä yhdeksän oli täysin eri mieltä ja ainoastaan yksi oli täysin samaa mieltä ja yksi osittain samaa mieltä. Muissa väittämissä vastaukset jakautuivat melko eriävästi. (Taulukko 3.)

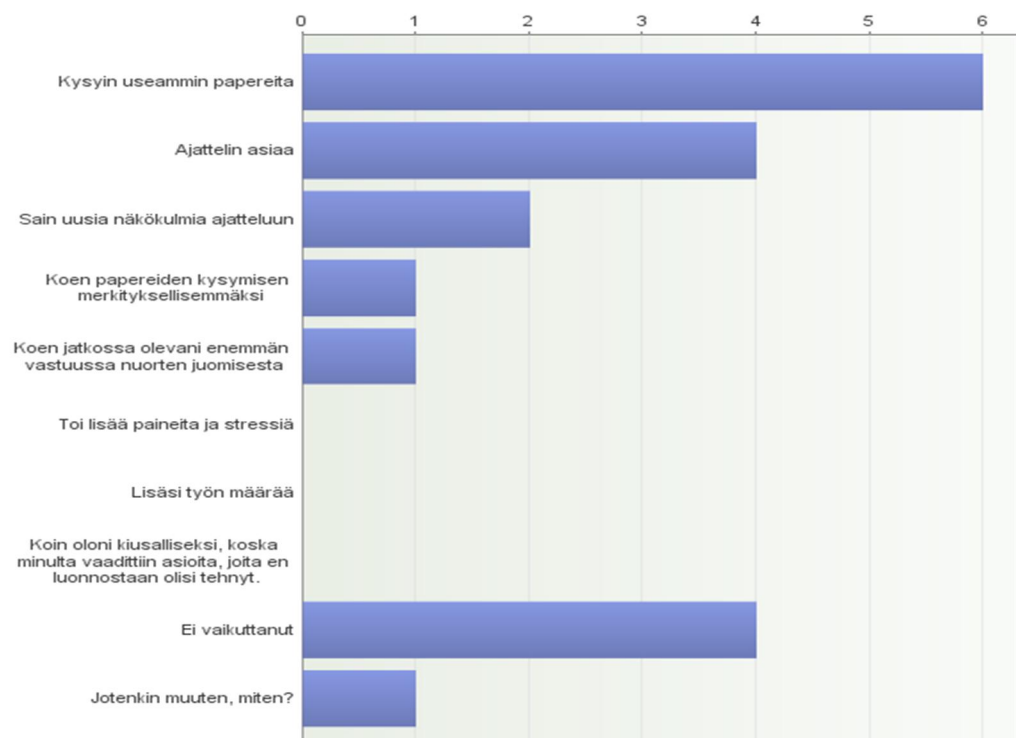
Taulukko 3. -->
N= 17

	Täysin eri mieltä	Osittain eri mieltä	Neutraali kanta	Osittain samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	En osaa sanoa
Kauppa voi vaikuttaa alkoholin juomisen aloitusikään tai juomiseen yleisesti	5	1	4	4	3	0
Alkoholimainontaa tulisi rajoittaa	1	4	7	5	0	0
Kassatyöntekijällä on liikaa vastuuta alaikäisten alkoholistoista	3	3	7	2	1	1
Papereiden kysyminen on turhauttavaa	8	4	2	1	2	0
On noloa kysyä papereita asiakkaalta joka näyttää 23-vuotiaalta	2	4	4	6	1	0
Reilusti täysi-ikäisen asiakkaan suuttumus on oikeutettu, kun häneltä kysytään paperit	9	5	1	1	1	0
Ei ole väliä myynkö alaikäiselle, koska hän joka tapauksessa hankkisi juomansa jostain	9	2	4	1	1	0
Kassatyöntekijän olisi hyödyllistä keskustella holhoavaan sävyyn alaikäisen asiakkaan ostoyrityksen yhteydessä	10	3	3	0	1	0
Jos työmotivaationi on hyvä, kysyn papereita useammin kuin muuten	4	1	5	4	2	1

9.6 Estä överit -kampanja

13 vastaajaa vastasi olleensa töissä Estä överit -kampanjan aikana. Neljä vastaajaa ei ollut tietoisia kampanjasta. 17 vastaajasta kymmenen kiinnitti huomiota kampanjaan julisteiden ja flyereiden kautta. Osana kampanjaa jokaiseen siihen osallistuneen liikkeen taukokuoneisiin jaettiin kampanjasta kertova tiedote, eli kahvihuonekirje. Tiedotteen vastasi lukeneensa kuusi vastaajaa, mikä on alle puolet niistä, jotka olivat töissä kampanjan aikaan. Yhtä moni vastasi kiinnittäneensä huomiota kampanjaan median kautta. Kolme vastasi myös kuulleen kampanjasta esimiehensä ja kaksi työkaverinsa kautta.

Kuusi vastasi, että kampanjan vaikutuksesta kysyi useammin papereita. Lisäksi yksi vastasi avoimeen vastaukseen, että kysyi alle 25-vuotiaan näköisiltä, kun yleensä kysyy alle 23-vuotiaan näköisiltä, mikä oli peräisin kampanjan ohjeistuksesta. Kaksi vastasi kokevansa papereiden kysymisen merkityksellisemmäksi tai olevansa jatkossa enemmän vastuussa nuorten juomisesta. (Kuvio 17.)

Avoimet vastaukset: Jotenkin muuten, miten?

- kysyin alle 25v näköisiltä. yleensä kysyn alle 23v näköisiltä

KUVIO 17: Miten kampanja vaikutti työhösi?

n = 13

Kampanjan idea oli 10 vastaajan mielestä hyvä, joskin 3 oli tästä täysin eri mieltä. Kampanjan toteutus ei kuitenkaan ollut vastausten mukaan yhtä onnistunut, mutta kenenkään mielestä se ei ollut myöskään täysin epäonnistunut. Kolme oli osittain eri mieltä ja viisi oli osittain samaa mieltä siitä, että toteutus on hyvä. Viisi vastasi neutraalin kannan. Neutraali kanta tuli valituksi useimmin kun väitettiin asenneilmapiirissä nähtävän positiivista muutosta. Ainoastaan yksi oli väittämän kanssa täysin eri mieltä. Loput olivat samaa mieltä tai eivät osanneet sanoa. (Taulukko 4.)

Vaikutus omaan työhön ja asiakkaisiin nähtiin lähes samanlaisina. Kaksi oli täysin eri mieltä, että kampanja olisi vaikuttanut näihin kahteen tekijään. Kuusi valitsi neutraalin kannan. Kaksi oli täysin samaa mieltä siitä, että kampanjalla oli suuri vaikutus sekä asiakkaisiin, että omaan työhön. Muutama oli vaikutuksen suuruudesta osittain samaa mieltä. Loput eivät osanneet sanoa. (Taulukko 4.) Asiakkaiden palaute kassatyöntekijöiden näkökulmasta oli kuitenkin neutraalia tai sitä ei havaittu. Palaute oli kahden kohdalla näkynyt positiivisena ja yksi vastaus kertoi vähättelevästä palautteesta ja yksi kriittisestä vastaanotosta.

Taulukko 4. Mitä mieltä itse olet kampanjasta?

n = 14

	täysin eri mieltä	osittain eri mieltä	neutraali kanta	osittain samaa mieltä	täysin samaa mieltä	en osaa sanoa	Yhteensä
Idea oli hyvä	3	1	0	6	4	0	14
Toteutus oli hyvä	0	3	5	5	0	1	14
Vaikutus omaan työhön oli suuri	2	0	6	2	2	2	14
Vaikutus asiakkaisiin oli suuri	2	0	6	1	2	3	14
Asenneilmapiirissä oli nähtävissä positiivinen muutos työpaikalla	1	0	8	1	2	2	14
Yhteensä	8	4	25	15	10	8	70

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pienen vastausmäärän takia kyselyn tulokset eivät ole yleistettävissä, eikä kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä voida tehdä. Esimerkiksi erikokoisten liikkeiden välillä ei tehdä vertailua, kuten ei myöskään muiden taustamuuttujien pohjalta, jotta vastaajien anonymiteetti turvataan. Kyselyn vastauksia peilataan kuitenkin aikaisempiin tutkimuksiin ja teoriaan, joista esiin tulevat ilmiöt ja niiden erot tai yhtäläisyydet antavat viitteitä lopputuloksesta.

Selvityksen tuloksena kyselyyn vastanneiden kassatyöntekijöiden vahvuutena ikäraajakontrollisaa oli heidän oma asenne ja persoona. Kassatyöntekijöillä oli realistinen näkemys vastuun jakautumisessa yhteiskunnan eri toimijoiden välillä. Lähes puolet ovat saaneet työnantajan järjestämää koulutusta ikäraajakontrollin toteuttamiseen tai heitä on perehdytetty alkoholin omavalvontasuunnitelmaan. Lisää tukea ikäraajakontrollin toteuttamiseen kassatyöntekijät saivat turvallisuuden lisäämisestä, perehdytyksestä ja tuoreemmista kuvista henkilöllisyystodistuksissa. Kyselyyn vastanneiden kassatyöntekijöiden asenne ja persoona ovat siis vahvuutena ikäraajakontrollin toteuttamisessa. Ulkoisia vahvuuksia koettiin olevan esimies ja työkaverit, sekä ikäraajakontrollin antama positiivinen mielikuva itsestä. Heikkouksiakin tuloksista ilmeni mutta vain erittäin pienen prosentin kohdalla. Näitä heikkouksia olivat kiinnostuksen puute ja kyvyttömyys (esim. sosiaalisissa taidoissa) henkilöllisyystodistusten kysymiseen. Muutama myös vastasi häiritsevästi tekijänä, jos asiakkaana oli ryhmä.

Kassatyöntekijän asenne, persoonallisuuspiirteet ja motivaatio voidaan katsoa lukeutuvan joko heikkoudeksi tai vahvuudeksi ikäraajakontrollin toteutuksessa. Kyselyyn vastanneilla kohdehenkilöillä asenne ja persoona näyttävät olevan enemmän vahvuus kuin heikkous. Teorian mukaan oikea asenne liittyy myönteiseen organisaatiokäyttäytymiseen, jolla tässä tapauksessa tarkoitetaan tiukkaa ikäraajakontrollia yksilötasolla. Motivaatiokysymyksellä oli tarkoitus selvittää ikäraajakontrollin ja motivaation yhteyttä. Tämä oli kuitenkin hankalaa vähäisen vastausmäärän vuoksi. Oleellista olisi ollut kysyä asiaa myös suoraan eli kuinka paljon on motivaatiota kysyä papereita. Siitä huolimatta hyvän motivaation vaikutus ikäraajakontrolliin on vastausten perusteella vaihtelevaa, mutta motivaation työtä koh-

taan yleisesti vastattiin olevan hyvä. Lisäksi vain harva vastasi, että kiinnostuksen puute olisi syynä ikärajakontrollin laiminlyömiseen.

Kyselyn vastaajat tuntevat vastuunsa ikärajakontrollissa, eivätkä koe vastuuta olevan liikaa. Harva tekijä tekee henkilöpapereiden kysymisestä turhauttuvia. Alkoholia ei pääasiassa myydä ellei asiakkaalla ole todistusta iästään ja todistuksesta varmistetaan, että asiakas on täysi-ikäinen ja asiakas on sama kuin kuvassa. Asenteista kertoo myös se, että asiakkaan mielipiteistä ei juuri välitetä, jos ne vaikuttavat negatiivisesti ikärajakontrolliin. Yksin työskentelynkään ei anneta pääasiassa olla este henkilöllisyystodistuksen kysymiseen. Alkoholiostosten määrä ei suurimmaksi osaksi vaikuttanut henkilöllisyyspapereiden kysymiseen, eikä alaikäiselle myyty vaikka hän olisi ollut tuttu. Nämä tekijät, jotka kuvaavat kyseisten kassatyöntekijöiden asenteita eivät ole ehdottomia mutta kuvaavat suurinta osaa vastaajista.

Osassa ostokoetutkimuksia on ollut viitteitä, että kun kassalla on jonoa, kysyy kassatyöntekijä henkilöllisyystodistusta pienemmällä todennäköisyydellä. Tässä kyselyssä kuitenkin vain kolme vastasi, että pitkä jono vaikuttaisi papereiden kysymiseen. Samoin kolme vastasi, että muu kiire vaikuttaisi asiaan. Samaa kysyttiin toisella kysymyksellä (Taulukko 5), johon kaksi vastasi jatkuvasti tai lähes jatkuvasti olevan niin kiire, että se hankaloittaa henkilöpapereiden kysymistä. Kiireellä tai pitkällä jonolla ei siis vaikuttaisi vastausten mukaan olevan merkittävää vaikutusta ikärajakontrollin toteuttamiseen.

Taulukko 5. Kuinka usein on niin kiire, että se hankaloittaa papereiden kysymistä?
N = 17

	1	2	3	4	5	
ei koskaan	10	5	0	1	1	jatkuvasti

Kassatyöntekijöiden asenteita kuvaa hyvin heidän näkemyksensä ikärajakontrollin vaikutuksista muuhun kaupan toimintaan. Verrattuna Hämeenlinnan seudulla vuonna 2005 toteutettuihin esimiesten haastatteluihin vaikuttaisi kohderyhmän kassatyöntekijöillä olevan positiivisempi suhtautuminen ikärajakontrollin vaikutuksiin. Vain kaksi kassatyöntekijää vastasi ikärajakontrollilla olevan negatiivinen vaikutus kaupan muuhun toimintaan, kun suurin osa vastasi sen vaikuttavan posi-

tiivisesti joko kaupan imagoon tai ilmapiiriin. Haastateltujen esimiesten asenteet eivät olleet aivan yhtä myönteisiä ikärajakontrollin suhteen, sillä monella haastateltavalla oli jotain kriittistä sanottavaa ikärajakontrollista (Keskinen 2005, 3–6).

Hieman yli puolet kyselyyn vastanneista (n=9) vastasi asiakkaan uhkaavan tai aggressiivisen käytöksen tai olemuksen hankaloittavan henkilöllisyystodistuksen kysymistä. (Kuvio 14). Eniten työpaikalla toivotaankin kiinnitettävän huomiota nopeaan avunsaantiin (n=5) (Kuvio 14). Keskisen raportissa (2005, 6) 20 haastatellusta esimiehestä vain kaksi mainitsi, että uhkaavat tilanteet ja aggressiiviset asiakkaat voivat hankaloittaa omavalvontaa. Vaikuttaa siis, että esimiehet eivät koe aggressiivisia asiakkaita yhtä isoksi ongelmaksi, kuin mitä se käytännössä on.

Suurin osa vastaajista tarkistaa aina, että asiakas on varmasti sama henkilö, kuin henkilöllisyystodistuksessa. Kysyttäessä, mitä tukea ensisijaisesti toivoo ikärajakontrolliin, kuusi toivoi henkilöllisyystodistuksiin tuoreempia kuvia. Tähän on hieman parannusta jo joiltain osin tullut, kun vuonna 2006 passien voimassaoloaika lyhennettiin viiteen vuoteen (Passilaki 671/ 2006, 14 §). Myös ajokorttilaki uudistuu vuoden 2013 tammikuussa, jonka jälkeen muun muassa henkilöauton, moottoripyörän ja mopon ajokortit tulee uusia 15 vuoden, ja kuorma-autokortit viiden vuoden välein. Kaikkien ajokorttien valokuva on uudistuksen jälkeen uusittava 15 vuoden välein. (Tanttu, Maunu, Tarvainen & Jääskeläinen 2009.) Lyhyempi voimassaoloaika vähentää väärentämisen mahdollisuutta ja helpottaa henkilön tunnistamista. Tarvetta tälle uudistukselle näyttäisi olevan niin vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä edistävän työryhmän, sekä vastausten perusteella myös kassatyöntekijöiden mielestä. Siirtymäaika on kuitenkin pitkä, joten lakiuudistusten vaikutuksia ei vielä moneen vuoteen päästä näkemään. Se myös tuskin poistaa ongelmaa kokonaan.

Eniten ikärajakontrollin toteuttamisen tueksi kassatyöntekijät toivoivat perehdytystä. Perehdytystä kaivattiin kaiken kokoisissa liikkeissä, työsuhteen laadusta tai kestosta riippumatta. Perehdytyksen tarve ei myöskään näyttäisi olevan sidonnainen aikaisempaan koulutukseen. Ilmapiiri työpaikoilla on pääasiassa ikärajakontrollia tukevaa ja seitsemän vastaajan työpaikalla ikärajakontrollista muistutaan

usein. Ristiriitaista kuitenkin on, että vain kaksi vastaajaa koki ilmapiirin olevan ikärajakontrollia tukeva tekijä.

Suurin osa kyselyyn vastanneista kassatyöntekijöistä on perehtynyt tai perehdytetty omavalvontasuunnitelmaan ja lähes kaikki muutkin ainakin tietävät mitä se sisältää. Näistä vastaajista puolet on saanut työnantajan järjestämää koulutusta ja noin puolet on saanut tukea jostain muusta koulutuksesta. Viisi omavalvontaan tutustuneista ovat osallistuneet työnantajan järjestämään koulutukseen ja saanut tukea muusta koulutuksesta. Koulutuksella ei siis näytä olevan kovin suurta yhteyttä siihen, että tietää mitä alkoholin omavalvontasuunnitelmaan sisältyy. Työkokemuksellakaan ei näytä olevan yhteyttä siihen, miten paljon on saanut koulutusta ikärajakontrolliin.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos selvitti TNS-Gallupin mielipidekyselyn avulla väestön asennetta alkoholin ostoikärajoihin. Vuonna 2010 85 prosenttia väestöstä kannatti mietojen juomien 18-vuoden ostoikärajaa. Ainoastaan kymmenesosa väestöstä piti ikärajaa liian matalana. (Hämäläinen ym. 2010, 17.) Tämän selvityksen tulokset kertovat samansuuntaisista asenteista kassatyöntekijöillä, eikä kukaan heistä ollut sitä mieltä, että ikärajoja tulisi laskea. Muutama oli jopa sitä mieltä, että ikärajoja tuli nostaa.

Keskisen raporttia varten haastatelluista esimiehistä hieman yli puolet oli sitä mieltä, että vastuu nuorten juomisesta kuuluu vanhemmille ja että heidän tulisi ottaa enemmän vastuuta (Keskinen 2005, 2). Tämän kyselyn vastaajat olivat samoilla linjoilla, sillä yhtä lukuun ottamatta kaikki vastasivat, että vanhempien tulisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholinkäytöstä. Lähes yhtä moni (n=13) vastasi, että nuorien itse tulisi ottaa enemmän vastuuta. Muiden tahojen ei koettu olevan yhtä isossa vastuussa alaikäisten alkoholinkäytöstä ja kukaan ei esimerkiksi vastannut, että esimiesten tulisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholinkäytöstä. (Kuvio 15.)

Keskisen raportissa seuraavaksi useimmiten (8/20 vastaajaa) vastauksista nousi esille, että koulun ja viranomaisten, sekä muiden yhteiskunnan tahojen, kuten panimoiden tulisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholinkäytöstä. Tässä kyse-

lyssä yli puolet (n=9) vastaajista valitsi vähintään yhden näistä tahoista, eli käsitukset vastuutahoista näyttäsivät näiltä osin olevan samoilla linjoilla. Esimiehiin verrattuna useampi kassatyöntekijä vastasi kuitenkin, että kauppa voi vaikuttaa alkoholin juomisen aloitusikään tai juomiseen yleisesti. Vastaajista kuusi oli osittain tai täysin eri mieltä väittämän ” kauppa voi vaikuttaa alkoholin juomisen aloitusikään tai juomiseen yleisesti” kanssa (Taulukko 3). Haastatelluista 20 esimiehestä kolme sanoi, ettei kauppa voi millään tapaa vaikuttaa alkoholin käyttöön tai aloitusikään.

Kampanjalla näyttää olleen kassatyöntekijöihin vaihteleva vaikutus (Kuvio 17). Noin puolet vastanneista kysyi kampanjan aikana useammin henkilöllisyystodistuksia. Mielenkiintoista olisi ollut kysyä myös, kuinka moni edelleen kysyy papereita useammin kuin ennen kampanjaa. Osa vastasi kuitenkin ajatelleensa asiaa, kokevansa papereiden kysymisen merkityksellisemmäksi, tai olevansa enemmän vastuussa nuorten juomisesta. Heidän voisi olettaa jatkossa kiinnostavan enemmän huomiota henkilöllisyystodistusten tarkastamiseen. Ainakin joihinkin työntekijöihin kampanjalla siis oli positiivisia vaikutuksia. Kahdeksan kassatyöntekijää ajatteli olevansa merkittävässä vastuussa alaikäisten alkoholiostoista, mikä on melko iso osa vastaajista. Voi siis olla mahdollista, että tämä tulos on seurausta Estä-överit kampanjasta.

Tukholmassa vuonna 1998 toteutetuissa ostokokeissa alkoholia myytiin jopa 16 prosentissa tapauksista, joissa asiakkaalta kysyttiin henkilöllisyystodistusta, eikä hänellä sitä ollut (Lönnqvist ym. 1998, 10–12, 15.) Porissa vuosina 2010 ja 2011 toteutetuissa ostokokeissa alkoholia myytiin huomattavasti harvemmin henkilölle, jolla ei ollut henkilöllisyystodistusta, 0,9–4,3 prosentissa yrityksistä (Ilvonen 2011). Tämän kyselyn tulosten mukaan kohderyhmän kassatyöntekijöillä ei pääosin ole syytä myydä alkoholia asiakkaalle, jolla ei ole henkilöllisyystodistusta mukana. Kolme vastasi, että voisi myydä jos työkaveri on vakuuttunut asiakkaan iästä. Tällainen toiminta voi olla erikseen sovittu toimintatapa ja luvallista kaupan taholta. Vain yksi vastasi, että voisi myydä, jos asiakkaalla on mukana kavereita, jotka näyttävät täysi-ikäisiltä. Pääosin vastaajat eivät siis vastausten mukaan myy alkoholia, vaikka asiakkaalla ei henkilöllisyystodistusta olisikaan.

Myös asiakkaan sukupuolen on huomattu vaikuttavan myymisestä kieltäytymiseen. Iso-Britanniassa 13-vuotiaiden tyttöjen oli huomattavasti helpompi saada alkoholia ostettua, kuin samanikäisten poikien (Willner, Hart, Binmore, Cavendish & Dunphy 2000, 1373). Tätä selvitettiin kyselyssä väittämällä ”tyttöjen ikää on vaikeampi arvioida, kuin poikien”. Yhdeksän oli väittämän kanssa täysin tai osittain samaa mieltä ja vain kolme osittain eri mieltä. Pääosin vastaajat siis kokevat tyttöjen iän olevan vaikeasti arvioitavissa. Tämä ei vielä tosin kerro, onko se ongelma ikärajakontrollin suhteen. Tästä aiheesta olisikin voitu esittää enemmän kysymyksiä. Tämä voi kuitenkin olla ongelma, jos kassatyöntekijällä ei ole rohkeutta kysyä henkilöllisyystodistusta, vaikka olisikin hieman epävarma asiakkaan iästä. Viisi vastaajaa ainakin koki henkilöllisyystodistusten kysymisen vaikuttavan asiakkaan mielikuvaan hänestä. Lisäksi seitsemän vastaajaa oli osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että henkilöpapereiden kysyminen asiakkaalta on noloa, jos hän näyttää 23-vuotiaalta. Kassatyöntekijöiden tulee ohjeistuksen mukaan kuitenkin kysyä jokaiselta 23-vuotiaalta tai alle todistusta heidän iästään.

11 YHTEENVETO JA POHDINTA

Opinnäytetyön keskeisenä tarkoituksena oli selvittää, mitä tukea nuoret kassatyöntekijät tarvitsevat ikärajakontrollin toteuttamiseen. Tätä varten pyrittiin selvittämään, mitä haasteita ja vahvuuksia heillä on ikärajakontrollissa, eli millainen on ikärajakontrollin nykytila kassatyöntekijöiden näkökulmasta. Selvityksestä on nähtävissä, että suhtautuminen ikärajakontrolliin on kyselyyn vastanneiden kassatyöntekijöiden mukaan pääosin positiivista ja tunnollista. Moni vastaaja toivoo ikärajakontrolliin vielä kuitenkin enemmän perehdytystä ja muuta ulkoista tukea. Esimiesten ja kassatyöntekijöiden näkemykset näyttivät eroavan sen verran, että ikärajakontrollia kehittäessä olisi syytä huomioida ensisijaisesti kassatyöntekijöiden oma asiantuntijuus.

Tulosten perusteella ensisijaisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen, että henkilöllisyystodistusten kysyminen olisi luontevaa jopa 23-vuotiaan näköisiltä asiakkailta, sillä suurimpana ongelmana nähtiin asiakkaan iän arviointi. 9 vastaajaa oli myös sitä mieltä, että tyttöjen ikää on vaikeampi arvioida kuin poikien. Olisikin tärkeää, että kassatyöntekijöitä ohjeistetaan riittävän tarkasti tarkistamaan henkilöllisyystodistukset kaikilta nuorilta asiakkailta ja että kaupan käytännöt tätä myös tukisivat. Kun henkilöllisyystodistusten kysyminen kaikilta nuorilta on luontevaa, ei virheitäkään pitäisi päästä käymään niin helposti. Tähän asiaan voisi kiinnittää enemmän huomiota perehdytyksessä, jota moni vastaaja toivoi lisää.

Alkossa henkilöllisyystodistuksia kysytään kaikilta alle 25-vuotiaan näköisiltä. Samoin tehtiin myös Estä överit -kampanjan aikana Päijät-Hämäläisissä alkoholin vähittäismyyntipaikoissa. Ohjeistuksen nostaminen koskemaan alle 25-vuotiaita asiakkaita voisi parantaa ikärajakontrollin toteutumista. Keskeistä vaikuttaisi olevan, että henkilöllisyystodistusten kysyminen kävisi luontevasti, vaikka olisi epävarma ja asiakas vaikuttaisi täysi-ikäiseltä.

Moni vastaaja toivoi myös selkeämpiä kuvia henkilöllisyystodistuksiin. Tähän on uuden ajokortti- ja passilain myötä tulossa hieman parannusta, mutta se ei kuitenkaan varmasti poista ongelmaa kokonaan. Tähän tosin voitaisiin puuttua myös paremmalla kassatyöntekijöiden koulutuksella ja selkeillä ohjeistuksilla. Selkeät

linjaukset olisivat tarpeen tilanteissa, joissa henkilöllisyystodistuksessa olevan kuvan perusteella ei pystytä selkeästi sanomaan, onko asiakas sama kuin kuvassa.

Tärkeää myös on, että erilaisia ongelmatilanteita varten on olemassa selkeät toimintamallit. Yksi suurimmista ongelmakohdista ikärajakontrollissa on vastausten mukaan aggressiiviset asiakkaat ja esimerkiksi nopeaan avunsaantiin toivotaan kiinnitettävän enemmän huomiota työpaikoilla. Tämän huomioiminen työpaikoilla olisi hyvin tärkeää muutenkin, kuin ikärajakontrollin kannalta.

Vaikuttaisi, että ikärajakontrollin kehittämiseksi tulisi kiinnittää enemmän huomiota perehdytyksen ja koulutuksen laatuun, sekä esimerkiksi henkilökunnan turvallisuusseikkoihin. Tämän opinnäytetyön perusteella ei voida kuitenkaan tehdä päätelmää, minkälaista koulutus tai perehdytys tällä hetkellä on. Osa vastanneista vastasi kiinnittävänsä ikärajakontrolliin enemmän huomiota, kun työmotivaatio on hyvä. Työhyvinvointiin on muistakin syistä tärkeä kiinnittää huomiota, ja tämä olisi yksi hyvä syy lisää kiinnittää myös siihen huomiota. Työhyvinvointiin pystyvät sekä esimies että työkaverit osaltaan vaikuttamaan niin suoraan, kuin välillisestikin.

Ostokoetutkimuksissa ikärajakontrolli on toiminut selkeästi parhaiten Alkoissa, jossa alkoholia on kieltäydytty myymästä 70–90 prosentissa tapauksista. Muissa alkoholin vähittäismyyntiliikkeissä alkoholia myydään alaikäisille huomattavasti helpommin. (Karlsson ym. 2008, Ilvonen 2011). Esimerkiksi Porissa 2010 toteutetuiden ostokokeiden keskimääräinen kieltäytymisprosentti, jota Alkot olivat vielä osaltaan nostamassa, oli 36,2 (Ilvonen 2011, 2). Herääkin kysymys, kantavatko vähittäismyyntiliikkeet riittävää vastuuta alkoholihaitoista, vai meneekö voiton tavoittelu yleisen hyvän edelle? On kuitenkin kauppiaita ja esimiehiä, jotka toimivat suunnannäyttäjinä vastuullisen vähittäismyynnin edistämässä. Heidän avullaan toivottavasti saadaan yleistä ilmapiiriä ikärajakontrollin suhteen parannettua. Näin saataisiin ikärajakontrollia parannettua ilman, että tarvittaisiin tiukennettua kontrollia tai lakiuudistuksia.

11.1 Opinnäytetyön luotettavuus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää kassatyöntekijöiden yleistä näkökulmaa ikärajakontrolliin. Vastauskato kuitenkin vesitti tulosten hyödynnettävyyden. Voidaan myös miettiä kertooko kassatyöntekijöiden vastaamattomuutensa ikärajakontrollin merkityksettömyydestä heidän mielenkiinnon kohteena. Tulokset kertovat muuta, joten ehkä kyselyyn vastasivat ne kassatyöntekijät, jotka olivat kiinnostuneet ikärajakontrollista tai kyselyyn vastattiin, kuten kyselyn tekijöiden uskottiin oletettavan.

Kyselyyn vastaaminen tapahtui työajalla, mikä saattoi olla riski tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Vastausmotivaatio voi olla pienempi, jos kyselyyn vastaaminen nähdään ”pakkona”. Kyselystä tiedotettaessa kerrottiin kuitenkin, että kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista. Töissä voi myös olla kiireen tuntua, minkä myötä kyselyynkin vastataan nopeasti. Tämä riski pyrittiin välttämään hyvällä tutkimuksen alustuksella. Kyselyn eteenpäin lähettämisen yhteydessä painotettiin sitä viestiä kassatyöntekijöille, että kyselyn tekemiseen on varattu 15 minuuttia työaika, eikä vastaamiseen käytettävä aika ole mistään pois eikä myöskään tarkoitettu mihinkään muuhun. Soitettaessa liikkeisiin ilmeni kuitenkin, että osa kassatyöntekijöistä luuli, että kysely tulisi tehdä omalla ajalla.

Tutkimustuloksia saattoi vääristää se, että toisissa yrityksissä ei luultavasti suhtauduttu kyselyyn yhtä myönteisesti kuin toisissa, eikä vastaamiseen tämän takia annettu mahdollisuutta. Myös kiire saattoi vaikuttaa vastauksiin siten, että juuri kiireisimmillä työpaikoilla ei välttämättä ollut aikaa vastata kyselyyn. Tämän tekee ongelmalliseksi se, että on todennäköistä että juuri kiireisimmillä työpaikoilla on ikärajakontrollin toteuttamisessa enemmän haasteita.

Internet-kysely ja siihen syötetyt asetukset varmistivat, että kyselyn jokaiseen kysymykseen vastattiin ja näin yhtään kyselylomaketta ei hylätty. Internet kysely saattoi kuitenkin heikentää osaltaan vastaajien määrää. Vastaajat saattoivat turhautua kyselyyn, kun vastausvaihtoehdoista ei löytynyt sopivaa, mikä saattoi johtaa kyselyn keskeyttämiseen. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä, koska kysymyksissä huomioitiin vastausvaihtoehtojen mahdollinen puuttellisuus ”en osaa sanoa”

tai avoimella vastausvaihtoehdolla. Webropol 2.0 tallensi jokaisen käynnin kyselyssä. Vierailijoita oli noin 30 kun taas vastanneita oli 12. Tämän pääteltiin kuitenkin johtuvan siitä, että esimiehet ovat avanneet linkin kyselyyn saatuaan sen sähköpostissa.

Parhaiten vastauksia saatiin niistä liikkeistä, joihin kysely lähetettiin postissa. Poiketen muista liikkeistä, näitä liikkeitä informoitiin puhelimitse kyselyn toteuttamista edeltävällä viikolla, kun muihin liikkeisiin lähetettiin alustus sähköpostilla. Postissa lähetettyihin kyselyihin oli vastattu huomattavasti useammin. Viisi kyselyä palautui kahdeksasta. Voi siis olla, että internetkysely ei menetelmänä ollut paras kohderyhmän näkökulmasta, vaikka opinnäytetyön tekijöiden ja yhteistyötahojen kannalta menetelmä oli tehokkain.

Otoksen rajausta olisi näin jälkeenpäin ajatellen voitu laajentaa koskemaan kaikkia kassatyöntekijöitä, mikä olisi mahdollistanut suuremman vastaajamäärän. Toisaalta kyselyn kehukset nousivat teoriasta, joka suuntasi mielenkiinnon nimenomaan nuoriin kassatyöntekijöihin. Elokuussa, jolloin kysely lopulta toteutettiin, ajateltiin ainakin suurimman osan kassatyöntekijöistä olevan vielä töissä.

Selvityksen reliabiliteettia pyrittiin lisäämään kysymällä samantyyllisiä kysymyksiä kyselyn eri vaiheissa hieman eri muodoissa. Esimerkiksi alussa kysyttiin, kenen pitäisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten juomisesta. Myöhemmin kyselyssä esitettiin samaan aiheeseen liittyen väite: ”Kassatyöntekijöiden ei tulisi olla vastuussa alaikäisten alkoholiostoista, johon vastattiin käyttämällä Likertin asteikkoa. Vastauksia tuli kuitenkin niin vähän, että tuloksia ei voitu yleistää koskemaan koko perusjoukkoa. Vastausprosentti on myös epäselvä, koska tiedetään ainoastaan liikkeiden määrä, mutta ei liikkeissä työskentelevien nuorten kassatyöntekijöiden määrää. Jos vastauksia olisi saatu tarpeeksi, tulokset olisivat voineet luotettavasti koskea koko perusjoukkoa koska liikkeitä valittiin mukaan kaiken kokoisia, alle 100m² liikkeistä yli 1000m² liikkeisiin. Tällä hetkellä tulokset ovat lähinnä sattumanvaraisia. Tulosten vertailu aikaisempiin tutkimuksiin ja näiden yhtäläisyys antavat kuitenkin toivoa tulosten reliabiliudesta. Tuloksia ei myöskään ole yleistetty pätevyysalueen ulkopuolelle, tuloksia ei ole esimerkiksi yleistetty koskevan mitään toista aikaa tai paikkaa.

Selvitys on validi, jos kyselyn kysymykset mittaavat sitä mitä on tarkoituskin mitata. Lisäksi kysymysten ymmärrettävyys on oltava samanlainen tutkijan ja vastaajan välillä (Vilka 2007, 150). Esimerkiksi kysymyksessä 19 haluttiin tietää kenelle kuuluu vastuu alaikäisten alkoholiostoista. Sen lisäksi että vastaaja olisi vastannut kenelle kuuluu vastuu, hän sai valita minkälainen vastuu eli ”ei vastuuta”, ”ei merkittävää vastuuta”, ”merkittävä vastuu” tai ”päävastuu”. Ajateltiin että päävastuu olisi vain yhdellä vastausvaihtoehdoista, mutta osa vastaajista oli arvioinut päävastuun olevan usemmalla tekijällä samanaikaisesti. Tulokset raportoitiin kuitenkin alkuperäisen tarkoituksen muotoisesti, koska on ymmärrettävää jos vastaajat ovat halunneet sijoittaa esimerkiksi vanhemmat ja nuoret samalle viivalle vastuunkannossa ja sen lisäksi erottaa heidät vielä muista tekijöistä päävastuuseen.

Toinen validiteettia horjuttava kysymys on 25: ” Voisitko myydä alkoholia, vaikka asiakas ei pyydettyäsi näytä papereita ja uskot hänen todennäköisesti olevan täysi-ikäinen?” Tarkoitus oli kysyä tilanteesta, jossa asiakkaalla ei ole henkilöpapereita esimerkiksi mukana, jolloin hän ei pysty näyttämään niitä. Nyt kysymys satoi kuitenkin antaa ymmärtää, että asiakas ei halua näyttää henkilöpapereita, vaikka pystyisikin. Myös työkokemusta selvittävä kysymys olisi voinut olla informatiivisempi. Tällä hetkellä se selvittää ainoastaan työkokemusta kassatyöntekijänä, mutta ei kerro onko kokemus yhtäjaksoista ja samalla työnantajalla. Tämä olisi ollut hyödyllistä tietää verrattaessa esimerkiksi isojen ja pienten kauppojen välisiä eroja, kuten onko vaikka pienten kauppojen työntekijöillä enemmän tai vähemmän koulutusta suhteessa työkokemukseen.

Kysymys 14, jossa kysyttiin onko kassatyöntekijä saanut ikäraajakontrolliin tukea jostain muusta koulutuksesta kuin työnantajan järjestämästä koulutuksesta, jättää toisen tutkimuskysymyksen tulokset melko hauraaksi. Tiedetään, ovatko he saaneet tukea jostain muusta koulutuksesta, mutta ei tiedetä, ovatko he saaneet koulutusta liittyen ikäraajakontrolliin, vaikka koulutus ei olisikaan tukenut ikäraajakontrollin toteuttamista. Tällä hetkellä tieto koulutuksen saannista tukeutuu ainoastaan yhden kysymyksen varaan ja sekin kertoo vain työnantajan järjestämästä koulutuksesta.

Kysymykset ja vastausvaihtoehdot pyrittiin rakentamaan selkokielisinä. Teoria ja teoreettiset käsitteet muutettiin arkikielelle, jotta kysymyksillä ja vastausvaihtoehdoilla olisi sama merkitys jokaiselle vastaajalle. Tämä on tärkeää tulosten luotettavuuden ja yleistettävyyden kannalta. (Vilka 2007, 36–37.) Esimerkiksi samoja käsitteitä käytettiin selkeyttämään lukemista. Käsite ”papereiden kysyminen” oli selkeä ja näin ollen toistuu monessa kysymyksessä sen sijaan, että käytettäisiin synonyymeja kuten ikäraajakontrolli. Luotettavuutta lisää myös vastausvaihtoehdon määrä niin, että jokainen vastaaja löytää hänelle parhaiten sopivan vastausvaihtoehdon. Vaihtoehtoihin lisättiin myös ”en osaa sanoa” ja joihinkin lisättiin avoin vastausvaihtoehto. Näin vastaajaa ei pakotettu valitsemaan vastausta, joka ei sovi hänelle.

Lukuunottamatta toisen tutkimuskysymyksen viimeistä problematiikkaa, jolla haluttiin selvittää minkälaista koulutusta, perehdytystä tai tukea kassatyöntekijät ovat saaneet ikäraajakontrollin toteuttamiseen, saatiin kaikkiin tutkimuskysymyksiin vastaukset kyselyn tuloksista. Toisen tutkimuskysymyksen viimeinen osio jätettiin kuitenkin tietoisesti pois jo kyselyä tehdessä. Kysymysten tarkastelu kertoo, että kyselylomakkeella oli mahdollisuus olla luotettava, koska samoja asioita kysyttiin eri yhteyksissä. Jos vastauksia olisi saatu enemmän, olisi voitu mitata korrelaatiota, joka selvittäisi paremmin kyselylomakkeen reliabeliutta. Kyselylomakkeessa käytettiin pääasiassa oikeita käsitteitä. Myös teoria ja ajatuskokonaisuus saatiin upotettua mitattavaan muotoon.

11.2 Opinnäytetyön eettisyys

Opinnäytetyötä tehdessä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Tämä edellytti erilaisten eettisten ongelmien huomioimista ja pohtimista. Opinnäytetyötä tehdessä ihmisten itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa antamalla heille oikeus päättää, haluavatko he osallistua siihen. On myös selvitettävä, miten heidän suostumuksensa hankitaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa sisältyy. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 25.) Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös yleinen huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, avoimuus, muiden tutkijoiden

työn ja saavutusten huomiointi ja kunnioitus sekä yksityiskohtainen suunnittelu, toteutus ja raportointi (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2006, 406–407).

Kassatyöntekijöiden on myös syytä tietää mihin vastataan ja miksi. Nämä asiat selviävät kyselyn saatekirjeessä (LIITE 4). Toisaalta kaupan työnkuvaan kuuluu tietyt työtehtävät, jotka on saatava hoidettua päivän aikana. Työtehtävien laiminlyönti sekoittaa työtehtävät ja päivärytmin. (Rämö 2006, 62.) Työaika ja työtehtävät ovat mitoitettu tuottavuuden kannalta usein tiukoiksi, joten 15 minuuttia pois työajasta saattaa kuormittaa työntekijää, eikä hän välttämättä siksi ole yhtä suosittu vastaamaan kyselyyn työajalla, kuin mitä hän vapaa-ajalla olisi.

Tutkimusryhmän pitää selvittää vastaajille, miten anonymiteetti turvataan missäkin tapauksessa (Mäkinen 2006, 93). Tämä on tärkeää, jotta saadaan mahdollisimman rehellisiä vastauksia. Myös vastaajan kannalta on tärkeää, että anonymiteetistä pidetään huolta. Laadullisessa tutkimuksessa anonymiteetin suoja olisi ollut epävarma. Määrällisen tutkimuksen mahdollistaman otoksen suuruuden toivottiin turvaavan sen, ettei vastaajia voi tunnistaa. Vastauksien vähyyden vuoksi analysoinnissa täytyi kuitenkin olla tarkkana, jotta kenenkään anonymiteetti ei kärsinyt.

Vastauskato oli selvityksen luotettavuuden kannalta merkittävä. Vastausten vähäisyyteen saattoi syynä olla myös se, että kyseessä oli yksityiset yritykset. Tutkimukselle on merkitystä, onko yhteistyöyritys julkinen vai yksityinen. Jos tutkimus ei ole yhtenäinen yksityisen yrityksen intressien kanssa, se saattaa olla haitaksi yrityksen kilpailulle. Julkisen yrityksen tehtävänä on kuitenkin tuottaa yhteistä hyvää, mihin tutkimuksen palveluksessa oleminen myös lukeutuu. Tämä ei tarkoita silti sitä, ettei yksityisen yrityksen osallistuminen tutkimukseen voisi olla yritykselle hyödyllistä ja jopa taloudellisesti eduksi. (Mäkelä 2006, 119.) Tässä opinnäytetyössä mukana olleiden yritysten salaisia tai luottamuksellisia tietoja ei julkaistu, eikä yritystä olisi voinut tuloksista tunnistaa. Mukana olleet yritykset olivat mukana Estä överit -kampanjassa vapaaehtoisesti, minkä myötä voitiin olettaa heidän mielellään mukana myös kyselyn toteuttamisessa. On kuitenkin ymmärrettävää, että ikärajakontrolli on vain pieni osa-alue kaupan toiminnassa, eikä sitä välttämättä nähdä yhtä tärkeänä, kuin ehkäisevän päihde- ja mielenterveys-

työn näkökulmasta. Tämä saattaa olla yhtenä syynä haluttomuuteen osallistua kyselyyn.

11.3 Jatkotutkimusaiheet

Toinen mahdollinen lähestymistapa opinnäytetyöhön olisi voinut olla eri ikäryhmien vertailu, jolloin kohderyhmäksi olisivat valikoituneet kaikenikäiset kassatyöntekijät. Myös vanhempien kassatyöntekijöiden näkemyksiä aiheesta olisi hyvä selvittää. Heidän joukossaan on todennäköisesti pidempään kassalla työskennelleitä, joten heiltä olisi mahdollista saada myös syvällisempää tietoa ikäraajakontrollin haasteista.

Mielenkiintoista olisi tehdä samantyylistä vertailua esimiesten ja kassatyöntekijöiden välillä kuin tässä opinnäytetyössä tehtiin. Esimiesten ja kassatyöntekijöiden näkemyksiä ikäraajakontrollista ja sen toimivuudesta selvitettäisiin vain saman tutkimuksen yhteydessä ja samoilla kysymyksillä. Laadulliset kysymykset voisivat tuoda uuden näkökulman, jonka kautta voisi päästä paremmin sisälle esimerkiksi tällä hetkellä vallitsevaan asenneilmapiiriin. Kaupoissa myytävän oluen laimentaminen 3,5 prosenttiin on aihe, joka on opinnäytetyön valmistumisen aikoihin herättänyt mediassa paljon keskustelua. Se on myös aihe, johon suurimmalla osalla kauppiaista on jokin mielipide. Esimerkiksi sen kautta voisi olla hyvä lähteä selvittämään vähittäismyyntiliikkeiden esimiesten asenteita alkoholin käyttöön ja sen vaikutuksiin yleisesti. Tätä kautta voitaisiin selvittää myös asenteita ikäraajakontrollin suhteen.

Koska ikäraajakontrolli Alkoissa tutkitusti toimii paremmin, kuin muissa alkoholin vähittäismyyntipaikoissa, olisi mielenkiintoista selvittää, mistä tekijöistä tämä johtuu. Kauppoja, kioskeja sekä huoltoasemia koskee kuitenkin samat vastuut ja säännöt alkoholin myynnissä, kuin Alkoakin. Myös koulutuksen ja perehdytyksen nykytilaa niin Alkon, kuin muidenkin liikkeiden osalta olisi hyvä selvittää.

Tämän kaltaisia opinnäytetöitä voisi rikastuttaa moniammatillinen yhteistyö. Esimerkiksi liiketalouden sekä sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoiden välise-

nä yhteistyönä tehty opinnäytetyö voisi olla hyvä ajatus. Opinnäytetyön kohteena olivat alkoholin vähittäismyyntiliikkeet, joissa toimitaan pääosin liiketalouden säännöillä. Näiden sääntöjen tunteminen voisi helpottaa opinnäytetyöprosessia ja tuoda opinnäytetyölle myös huomattavaa lisäarvoa.

Vastuu ja sen toteutuminen yhtenä aihealueena on ajankohtainen ja mielenkiintoinen aihe, jota voisi lähteä selvittämään. Vertailemalla eri yritysten sosiaalista vastuunkantoa ja sen sisältöä, voitaisiin saada yrityksille luotua kilpilutilanne, jonka avulla kaupat kehittäisivät luonnollisesti omaa vastuunkantoa. Tämä kuitenkin edellyttäisi julkisuutta toteutuakseen. Taloudelliset tekijät tulevat yleensä kysymykseen vastuutehtäviä hoidettaessa, joten yritysten kannalta voisi olla hyödyllisempää tutkia alkoholin myynnistä tulevan voiton ja ikärajakontrolliin laitettavien resurssien suhdetta.

LÄHTEET

Alkoholilaki 1143/1994.

Bagnardi, V., Sorini, E., Disalvatore, D., Assi, V., Corrao, G., De Stefani, R. & Collaborative 2010. "Alcohol, less is better" project: outcomes of an Italian community-based prevention programme on reducing per-capita alcohol consumption. *Addiction*, Vol 106. 102–110. Milan: University of Milano-Bicocca.

Casswell, S. & Thamarangsi, T. 2009. Alcohol and Global Health 3. Reducing harm from alcohol: call to action. *Lancet* Vol 373. 2247–2257.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Etelä-Suomen Sanomat 2011. Nuori tyttö mukiloi kaupan myyjää. 9.8.2011.

Fröjd, S., Kaltiala-Heino, R., Ranta, K., von der Pahlen, B. & Marttunen, M. 2009. Nuorten ahdistuneisuus ja päihteiden käyttö. Tietoa vanhemmille ja nuorten kanssa työskenteleville aikuisille. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinninlaitos.

Folköl och ungdomar 2004. Tukholma: Ruotsin kansanterveyslaitos. Saatavissa: <http://www2.fhi.se/upload/PDF/2004/uppdrag/folkdep.pdf>

Hallamaa, J., Launis, V., Lötjonen, S. & Sorvali, I. (toim.) 2006. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Teoksessa *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 404–415.

Hamilo, M. 2011. Kuppi tuli täyteen – viinan juonnin kasvu pysähtyi. Suomen kuvalehti. [viitattu 31.8.] Saatavissa: <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kuppi-tuli-tayteen-viinan-juonnin-kasvu-pysahtyi>

Hannula, T. 2011. Kännissä kaksi kuukautta. Helsingin Sanomat. Mielipide. 1.9.2011.

Helmiö, S. 2010. Nuorten yhteisöllisyyden piirteitä päihdekulttuurissa. Teoksessa Kylmäkoski, M., Pylkkänen, S. & Viitanen, R. (toim.) 2010. Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 106–114.

Herranen, J. 2010. Toisin tekemisen paikka? Ehkäisevää päihdetyötä nuorten silmin. Teoksessa Kylmäkoski, M., Pylkkänen, S. & Viitanen, R. (toim.) 2010. Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 26–44.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Holder, H. 2000. Community prevention of alcohol problems. *Addictive Behaviors*, Vol.25, No. 6, 843–859.

Holmila, M., Karlsson, T. & Raitasalo K. 2005. Alaikäisten alkoholiostot. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005):3. 305–310.

Holmila, M., Warpenius, K., Warsell, L., Kesänen, M. & Tamminen, I. 2009. Paikallinen alkoholipolitiikka. Pakka-hankkeen loppuraportti. Jyväskylä: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hämäläinen, P., Heino, A., Knape, N., Palotie-Heino, T., Notkola, I-L., Puhakka, T., Räikkönen, O., Säkkinen, S., Tuomola, P. & Virtanen A. (toim.) 2010. Päihde-tilastollinen vuosikirja. Alkoholi ja huumeet. Helsinki: Yliopistopaino.

Ilvonen, S. & Kunttonen, P. 2010. Ostokokeet alkoholin vähittäismyynnissä. Porin ja perusturvan yhteistoiminta-alueella tehdyt ostokokeet Pakka-hankkeessa keväällä 2010. Raportti.

Ilvonen, S. 2011. Alkoholin ostokokeet 2011. Taulukko.

Jokinen, H. (toim.) 2006. Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Helsinki: Stakes.

Juholin, E. 2004. Cosmopolis. Yhteikuntavastuusta yrityskansalaisuuteen. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Jussila, M. 2010. Yhteiskuntavastuu. Nyt. Vantaa: Hansprint Oy.

Juuti, P. 2006. Organisaatiokäyttäytyminen. Keuruu: Otava.

Jääskeläinen, M. & Virtanen, S. 2010. Tilastoraportti. Alkoholijuomien kulutus 2009. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. [viitattu 19.8.2011]. Saatavissa: http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr10_10.pdf

Kananen, J. 2008. Kvantti. Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karlsson, T., Raitasalo, K., & Holmila, M. 2007. Alaikäisten alkoholi- ja huumeidenkäytön sietämätön helppous. Teoksessa Tigerstedt, C. (toim.) Nuoret ja Alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeidenkäytön tutkimuskeskus. 149–160.

Karlsson, T., Raitasalo, K. & Warpenius, K. 2008. ”Onks henkkareita?” Ikäraja-kontrolli alkoholin vähittäismyynnissä. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):2. 153–161. Saatavissa: <http://yp.stakes.fi/yp/2008/2/karlsson.pdf>

KASTE. 2008. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. KASTE 2008–2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:6. Helsinki: Yliopistopaino.

Keskinen, S. 2005. Alkoholin vähittäismyynnin edustajien näkemyksiä omavalvonnasta, Pakka-hankkeesta ja yhteistyöstä alkoholihaittojen vähentämiseksi.

Hämeenlinna. Saatavissa: <http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/B4F08F6E-EF0F-4C95-9CF3-2197AF926ACA/0/sirukeskinen.pdf>

Kouluterveyskysely. 2010. [viitattu 2.5.2011] Saatavissa: <http://info.stakes.fi/kouluterveys/taulukot/paihteet10.xls>

Kuusisalo, A. 2011. Kauppias, K-Citymarket Paavola. Haastattelu 24.5.2011

Kylmänen, P. 2005. Kun kaikki muutkin... : nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Tammi.

Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001.

Lavikainen, H. 2007. 14–16-vuotiaiden nuorten ilmoittamat alkoholihaitat. Avovastausten ja strukturoitujen vastausten tulosten vertailua. Teoksessa Tigerstedt, C. (toim.) Nuoret ja Alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura. 103–120.

Leimio-Reijonen, S. 2010a. Nuorten päihteettömyyden edistäminen – vuoropuhelua ja yhteistoimintaa. Teoksessa Kylmäkoski, M., Pylkkänen, S. & Viitanen, R. (toim.) 2010. Yhteisöllisiä näkökulmia nuorten ehkäisevään päihdetyöhön. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 115–131.

Leimio-Reijonen, S. 2010b. Päihteet, mielenterveys ja ehkäisevä työ Päijät-Hämeessä. Diaesitys tutkimustuloksista.

Leimio-Reijonen, S. 2011a. Seutukoordinaattori. Välittäjä 2009 -hanke, Hämeen osahanke. Haastattelu 4.8.2011.

Leimio-Reijonen, S. 2011b. Seutukoordinaattori. Välittäjä 2009 -hanke, Hämeen osahanke. Radiohaastattelu 17.5.2011. Saatavissa: <http://www.ess.fi/upload/audio/2011/5/18/leimio-reijonen.mp3>

Lähteenmaa, J. 2007. Jos alkoholin käyttö olisikin ”out”. Teoksessa Tigerstedt, C. (toim.) Nuoret ja Alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeututkijain seura.

Lönnqvist, U., Rehnman, C., Larsson, J., Wallin, E. & Andréasson S. 1998. Några folköl är väl inte så farligt... En studie av legitimationskontroll vid inköpsförsök i livsmedelsaffärer i Stockholm. Report No.4, STAD-projektet. Tukholma: Stockholms läns landsting. Saatavissa: <http://www.stad.org/wp-content/uploads/2011/01/stadrapport-4.pdf>

Maakuntahallitus. 2010. Päijät-Hämeen turvallisuussuunnitelma. Toimenpide-ehdotuksia arjen turvallisuuden parantamiseksi. Päijät-Hämeen liitto.

Metso, L., Ahlström, S., Huhtanen, P., Leppänen, M. & Pietilä, E. 2009. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2007. ESPAD-tutkimusten tulokset. Jyväskylä: Gummerus.

Mäkelä, K. 2010. Väli-Suomen mielenterveys- ja päihdehanke Välittäjä 2009. Katsaus hankkeen toimintaan 1.5.2009–31.5.2010. Saatavissa: <http://elgg.valittajahanke.fi/pg/file/kimmo.makela/read/1945/vlittj-2009-hankekatsaus-1520093152010>

Mäkelä, K. 1999. Valtio, väkijuomat ja kulttuuri. Kirjoituksia Suomesta ja sosiologiasta. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkelä, K. 2010. Väli-Suomen mielenterveys- ja päihdehanke Välittäjä 2009. Katsaus hankkeen toimintaan 1.5.2009–31.5.2010. <http://elgg.valittajahanke.fi/pg/file/kimmo.makela/read/1945/vlittj-2009-hankekatsaus-1520093152010>

Mäkelä, P., Mustonen, H. & Tigerstedt, C. (Toim.) 2010. Suomi juo. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Partanen, M., Paaso, K., Haavisto, K., Wahlbeck, K., Lönnqvist, J., Korhonen, J., Voipio-Pulkki, L., Ylikoski, M., Vuorilehto, M., Lassila, A., Posio, J., Murto, L., Ruohonen, M., Tuori, T. & Partanen, A. 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 –työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Saatavissa:
<http://pre20090115.stm.fi/pr1233819605898/passthru.pdf>

Passilaki 671/ 2006.

Piispa, M. 2010. Alko vanhempien valistajana. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):2. 175–181.

Pitkänen, T. & Pulkkinen, L. 2003. Onko alkoholin käytön alaikäraja tuulesta temmattu? Teoksessa Tommi 2003: Alkoholi- ja huume tutkimuksen vuosikirja. Helsinki: Alkoholi- ja huume tutkijain seura. 12–30.

Preusser, D. & Williams, A. 1992. Sales of alcohol to underage purchasers in three New York counties and Washington, DC. Journal of public health policy 13 (1992):3. 306–317.

PK-RH. Pk-yrityksen riskienhallinta 2000–2009. Avainhenkilöiden työmotivaatio. VTT. [viitattu 18.8.2011]. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/henkiloriskit/avainhenkilot/avainhenkiloiden-tyomotivaatio/>

Päihdehuoltolaki 41/1986.

Rainio, S., Pere, L., Lindfors, P., Lavikainen, H., Saarni, L. & Rimpelä, A. 2009. Nuorten terveystapatutkimus 2009. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2009. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009:47. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö

Raisamo, S., Pere, L., Lindfors, P., Tiirikainen, M. & Rimpelä, A. 2011. Nuorten terveystapatutkimus 2011. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-

2011. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja julkaisuja 2011:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Redera Oy 2011. Suomalaiset 2011. Isa Merikallio. [viitattu 18.8.2011]. Saatavissa: <http://redera.fi/kotisivu/2011/04/uudet-sivut-uudet-tuulet/>

Rämö, S. (toim.) 2006. Retail. Kaupan työt ja toiminta. Helsinki: Edita Prima Oy

Räsänen, P., Anttila A-H. & Melin, H. (toim.) 2005. Tutkimusmenetelmien pyönteessä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Juva: PS-kustannus.

Salasuo, M. & Tigerstedt C. 2007. Miten nuorten juomista on tutkittu 1950–2007? Teoksessa Tigerstedt, C. (toim.) Nuoret ja Alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumeutkijain seura. 9–32.

Soikkeli, M. 2010a. Asiantuntijalausunto alkoholimainonnan rajoituksia selvittävän työryhmän muistioon. Teoksessa: STM: Alkoholimainonnan rajoituksia selvittävän työryhmän muistio, 2010a [viitattu 22.8.2011]. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-11709.pdf

Soikkeli, M. 2010b. Mitä tutkimusnäyttö kertoo alkoholimainonnan vaikutuksista lapsiin ja nuoriin. Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):5. 538–546.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tuotevalvontakeskus. 2011. Alkoholijuomien vähittäismyynnin omavalvontaopas. [viitattu 10.8.2011]. Saatavissa: http://www.sttv.fi/alkoholi_frameset.htm

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Eurooppalainen alkoholipolitiikka. Suomen, EU:n ja WHO:n Euroopan aluetoimiston keskeiset alkoholipoliittiset asiakirjat. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2002:18.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2004. Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:7.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2015 – kohti sosiaalisesti kestäväää ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:14.

Stel, J. & Voordewind, D. (toim.) 1999. Ehkäisevän päihdetyön käsikirja. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro. 31. Jyväskylä: Gummerus.

Tanttu, A., Maunu, E., Tarvainen A-L & Jääskeläinen, K. 2009. Ajokortin voimassaoloaika lyhenee. Liikenne- ja viestintäministeriö. Tiedote. 08.05.2009. [viitattu: 2.9.2011]. Saatavissa: <http://www.lvm.fi/web/fi/tiedote/view/877689>

Tiihonen, J., Kangasharju, A., Mäkelä, P., Saari, J. & Österberg, E. 2011. Päivittäistavara-kaupoissa myytävien juomien alkoholipitoisuuden alentamisen vaikutus alkoholin kulutukseen ja kuolemiin. VATT Valmisteluraportit. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Tilastokeskus. 2008. Vuonna 2007 alkoholikuolemat jatkoivat kasvuaan. [viitattu 31.8.2011]. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/ksyyt/2007/ksyyt_2007_2008-12-04_tie_001.html

Tilastokeskus 2011a. Taulukko: Kotitalouksien kulutusmenot kotitaloutta kohti viitehenkilön iän mukaan 1985–2006. [viitattu 7.9.2011]. Saatavissa: http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=160_ktutk_tau_106_fi&ti=Kotitalouksien+kulutusmenot+kotitaloutta+kohti+viitehenkil%F6n+i%E4n+mukaan+1985%2D2006&path=../Database/StatFin/tul/ktutk/&lang=3&multilang=fi

Tilastokeskus. 2011b. Kansantalous. [viitattu 23.8.2011]. Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html

Treno, A. & Holder, H. 1997. Community mobilization: evaluation of an environmental approach to local action. *Addiction*, Vol 92, 173–187.

Treno, A. & Lee, J. 2002. Approaching Alcohol Problems Through Local Environmental Interventions. *Alcohol Research & Health* Vol . 26, No 1, 2002, 35–40.

Valli, R. 2010. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Valtioneuvoston asetus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1411/2001.

Vastuullista anniskelua ja vähittäismyyntiä ehkäisevä työryhmä. 2011. Kokouspöytäkirja. [viitattu 25.5.2011] Saatavissa:
<http://phekaisevatyo.pbworks.com/w/page/35698905/V%C3%84HITT%C3%84SMYYNTI-JA-VASTUULLINEN-ANNISKELU>

Verso 2011a. Tietoa Versosta. [viitattu 5.6.2011] Saatavissa:
http://verso.palmenia.helsinki.fi/tietoa_versosta.asp

Verso 2011b. Verso. [viitattu 5.6.2011] Saatavissa:
<http://verso.palmenia.helsinki.fi/index.asp>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.

Wahlsten, S. 2011. Suunnittelija. Välittäjä 2009 -hanke, Hämeen osahanke. Haastattelu 19.4.2011

Willner P., Hart K., Binmore J., Cavendish M & Dunphy E. 2000. Alcohol sales to underage adolescents: an unobtrusive observational field study and evaluation of a police intervention. *Addiction*, Vol 95. 9/2000. 1373–1388.

LIITTEET

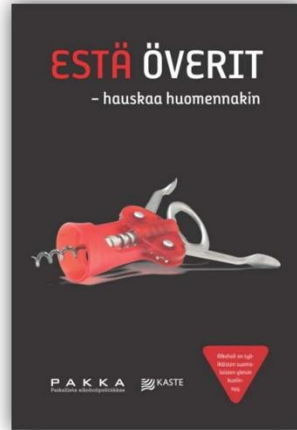
Liite 1: Kirje ravintoloille ja vähittäiskauppiaille

Liite 2: Kahvihuonekirje

Liite 3: Alkoholijuomien vähittäismyynnin omavalvontasuunnitelma

Liite 4: Kysely alkoholin vastuullisesta vähittäismyynnistä

LIITE 1

ESTÄÖVERIT-HAUSKAAHUOMENNAKIN- kampanja 27.5.-5.6.2011 Päijät-Hämeessä

Joukko päijäthämäläisiä yrittäjiä yhteistyössä Etelä-Suomen aluehallintoviraston ja Päijät-Hämeen ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön verkoston kanssa haastaa paikalliset **alkoholin vähittäiskauppiat, kaupat ja ravintolat**, mukaan toteuttamaan **Estä överit – hauskaa huomennakin - kampanjaa** koulujen päättymisviikolla 22.

Kampanjaviikolla 27.5.-5.6.2011 alkoholiostoksia tekevilta (myyjän arvion mukaan alle 23-vuotiailta) **nuorilta tarkistetaan ikä. Lisäksi kaikissa Päijät-Hämeen ravintoloiden ja alkoholin vähittäismyymintapaikkojen seinillä, kassoilla ja alkoholin myyntihyllyissä näkyvät kampanjan viestit; estä**

överit – hauskaa huomennakin, selvä pää – pysyt pystyssä ja älä välitä alkoholia alaikäisille. Kampanja-aineiston toivotaan olevan esillä viimeistään perjantaina 27.5.2011. Sen sisällöstä on hyvä keskustella myös koko henkilökunnan kanssa.

Toteutettavan kampanjan avulla pyrimme osoittamaan, että vastuullinen alkoholin vähittäismyynti on osa vaikuttavaa ehkäisevää työtä. Kampanjan tarkoitus on myös muistuttaa päijäthämäläisiä liiallisen alkoholikäytön haitoista sekä päihdejalanjäljen pienentämisen tarpeellisuudesta.

Kampanjasta tiedotetaan etukäteen mediassa. Julisteet ja muu kampanja-aineisto, jotka kertovat asiasta asiakkaille, toimitetaan kauppoihin ja ravintoloihin viikolla 19–20. Koulujen päättymisviikon aikana toteutetaan myös aluehallintoviraston alkoholitarkastajien ja poliisin yhteistä tehovalvontaa alkoholin välittämiseen ja anniskeluun liittyen.

Asia on yhteinen - Tervetuloa mukaan!

Aluehallintovirasto, Kimmo Temonen
Päijät-Hämeen poliisilaitos, Timo Komonen ja Vesa Okkola
Citymarket Paavola, Asko Kuusisalo
Kesko, Silja Felin
Osuuskauppa Hämeenmaa, Ville Kivinen
Suomen Lähikauppa Oy, Timo Piepponen
Rautakirja Oy, Kari Kilponen
Lidl, XX XX
Ravintola Asema, Seppo Hakala
Esso Möysä, Antti Puhakka
LAMK, Harri Norrbacka ja Johanna Virtanen
SALPAUS, XXXX
DILA, XXXX

Lisätiedot ja aineistot:

Susanna Leimio-Reijonen
Päijät-Hämeen ehkäisevän työn
seutukoordinaattori

Sosiaalialan osaamiskeskus Verso
/ Välittäjä 2009 -hanke
Saimaankatu 11, 15140 Lahti
p. 044 729 7984

susanna.leimio-reijonen@phsotey.fi
<http://phekaisevatyo.pbworks.com>

ESTÄ ÖVERIT

– hauskaa huomennakin

TARKASTAMALLA PAPERIT KANNAT VASTUUSI!

Päijät-Hämeen ravintoloissa ja kaupoissa halutaan vähentää alkoholin välittymistä alaikäisille. Siksi koulujen päättymisviikolla 27.5.–5.6.2011 alkoholin vähittäismyyntipaikoissa näkyy kampanjoinnin viestit ”estä överit – hauskaa huomennakin”, ”selvä pää – pysyt pystyssä” ja ”älä välitä alkoholia alaikäisille”.

Kampanja näkyy mediassa ja aineistot ovat vähittäismyyjien vapaassa käytössä. Kampanjassa ovat mukana Aluehallintovirasto, Päijät-Hämeen poliisilaitos, Kesko, Osuuskauppa Hämeenmaa, Suomen Lähikauppa Oy, Rautakirja Oy, paikalliset yritykset sekä oppilaitokset.

Muistathan kysyä paperit arvioisi mukaan alle 25-vuotiaalta!

PAKKA
Paikallista alkoholipolitiikkaa

 KASTE

Alkoholi on työ-
ikäisten suoma-
laisten yleisin
kuolin-
syy.

LIITE 3

ALKOHOLIJUOMIEN VÄHITTÄISMYYNIN OMAVALVONTASUUNNITELMA

(Suluissa on ohje myymälässä tehtäväksi kirjaukseksi. Tarvittaessa myymälässä voidaan käyttää liite- tai jatkolomakkeita.)

Elinkeinonharjoittaja _____

Laatimispäivämäärä ____/____200__

Omavalvonnan vastuu-

henkilö _____

Koulutusvastaava _____

Vakinaisen henkilöstön

koulutus

(Kirjataan, miten vakinainen henkilöstö on perehdytetty alkoholijuomien omavalvonnan toteuttamiseen myymälässä. Tarvittaessa voidaan pitää kirjaa työntekijäkohtaisesti, mutta sitä ei edellytetä)

Sijaisten, määräaikaisten

koulutus

(Kirjataan, miten sijaiset ja määräaikainen henkilöstö on perehdytetty alkoholijuomien omavalvonnan toteuttamiseen myymälässä.)

Henkilötodistusten

Kysyminen nuorilta

Nuorelta henkilöltä kysytään aina viranomaisen antamaa kuvallista henkilökorttia, ajokorttia tai passia hänen yrittäessään ostaa alkoholijuomia. Jos nuori henkilö ei voi todistaa ikäänsä, ei alkoholijuomia hänelle myydä.

Kieltäytyminen myymästä

päihtyneille ja häiriköille

Alkoholijuomia ei myydä häiritsevästi käyttäytyville tai selvästi päihtyneille henkilöille.

Kieltäytyminen myymästä

välittäjille

Alkoholijuomia ei myydä henkilöille, joiden voidaan perustellusti epäillä välittävän alkoholijuomia salakauppaan tai niille, joille myymälässä ei saa myydä.

Myyntiaikojen noudattaminen

Jos liike saa jatkaa aukioloaan kello 21 jälkeen, mahdollisuus alkoholijuomien haltuunottoon lopetetaan klo 21. Alkoholijuomien myyntiä ei saa aloittaa ennen **klo 9**.

(Kirjataan toimenpiteet myymälässä myyntiaikojen noudattamiseksi.)

Velaksimyynä

(Alkoholiuomia ei myydä velkasi, panttia vastaan tai vaihtokaupalla. Alkoholiuomia saa kuitenkin myydä velaksi kaupan hyväksymää luottokorttia vastaan ja asiakkaan kaupassa tai kaupparyhmittymässä olevalle tilille, joka perustuu luottomyynäisopimukseen. Kirjataan myymälän toimintamalli alkoholiasetuksessa yksilöidyissä poikkeustapauksissa.)

Toiminta häiriötapauksissa

(Kieltäytyminen myymästä alkoholiuomia saattaa aiheuttaa ongelmia kassalla. Kirjataan toimintahäiriötapauksissa.)

Kuinka myyntihenkilöstölle annettujen ohjeiden noudattamista seurataan

(Kirjataan, miten myymälässä seurataan, että myyjät toimivat annettujen ohjeiden mukaisesti.)

Omavalvontatoimenpiteet, omavalvontatulokset

(Kirjataan omavalvontatoimenpiteitä ja –tuloksia, ongelmatilanteita, kuten väärennetyt paperit ja asiakkaan uhkaava käytös, asiakasvalituksia ym.)

Toteutetut korjaustoimenpiteet

(Kirjataan, miten toimintaa myymälässä on korjattu omavalvonnasta saatujen kokemusten perusteella.)

Omavalvontajärjestelmän kehittämiseen liittyviä huomioita

(Kirjataan huomioita ja ideoita siitä, miten alkoholin omavalvontaa voitaisiin kehittää.)

LIITE 4
Kysely alkoholin vastuullisesta vähittäismyynnistä

(Sivu 1 / 8)

Alkoholin vastuullinen myynti

Hei ja kiitos että käytät työaikaasi kyselyymme vastaamiseen!

Olemme Johanna Virtanen ja Harri Norrbacka. Opiskelemme Lahden ammattikorkeakoulussa sosionomeiksi. Teemme opinnäytetyötä yhteistyössä Lahden ammattikorkeakoulun sekä ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön seutukoordinaattorin (Susanna Leimio-Reijonen, Sosiaalialan osaamiskeskus Verso, Välittäjä 2009 -hanke) kanssa. Opinnäytetyö koskee alkoholin vastuullista vähittäismyyntiä, jota tutkimme tällä kyselyllä.

Kysely on tarkoitettu alle 25-vuotiaille kassatyöntekijöille Päijät-Hämeen alueella. Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja sen saa tehdä työajalla. Kyselyssä on 39 kysymystä ja aikaa vastaamiseen menee noin 15 minuuttia.

Kyselyn tarkoituksena on selvittää teiltä, mitä haasteita koette ikärajakontrollin toteuttamisessa, millaista tukea olette siihen saaneet ja toivoisitte saavanne, sekä miten vahvasti eri syyt vaikuttavat papereiden kysymiseen.

Kyselyssä ei tarvitse kertoa nimeä eikä yhteystietoja, millä varmistamme, että henkilöllisyytesi pysyy salassa. Aineistosta ei pysty erottamaan yksittäisiä vastauksia. Tulokset ovat nähtävissä valmiissa raportissa opinnäytetyön yhteydessä.

Vastaa seuraaviin kysymyksiin valitsemalla sopivimmat vaihtoehdot, tai oikean vastausvaihtoehdon puuttuessa kirjoita vastaus mahdolliseen avoimeen kenttään. Osaan kysymyksistä voit valita vain yhden vastausvaihtoehdon ja toisissa useamman. Vastaamisen jälkeen paina lähetä-painiketta, jolloin vastauksesi tallentuvat tietokantaan.

Vastaukset muodostavat automaattisesti numeraalisen raportin, josta emme pysty erottamaan yksittäisiä vastauksia. Tutkimusaineisto luovutetaan opinnäytetyön valmistumisen jälkeen Päijät-Hämeen ehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön seutukoordinaattori Susanna Leimio-Reijoselle, joka Välittäjä 2009-hankkeen nimissä vastaa aineiston arkistoinnista ja luovuttamisesta sekä mahdollisista jatkotutkimuksista opinnäytetyön valmistuttua.

Opinnäytetyö julkaistaan 22.9.2011 Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan laitoksen auditoriossa kello 14.15–15.45. Myös sinä olet tervetullut julkaisutilaisuuteen. Julkaisun jälkeen opinnäytetyöhön ja sen tuloksiin voi tutustua Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan laitoksella. Valmis opinnäytetyö tallennetaan myös sähköisesti osoitteeseen www.theseus.fi josta sen voi käydä lataamassa. Linkkiä sähköiseen versioon voit kysyä työnantajaltasi.

Vastauksia tutkimusta koskeviin kysymyksiin saa alla olevien yhteystietojen kautta.

Antoisia vastaushetkiä toivottavat

Johanna Virtanen, 044 255 9787 johanna.j.virtanen@lpt.fi
Harri Norrbacka, 041 430 5292 harri.norrbacka@lpt.fi

Alkoholin vastuullinen myynti

Taustatiedot

1. Ikä *

2. Sukupuoli *

- Nainen
 Mies

3. Minkä kokoisessa liikkeessä olet töissä? *

Jos et tiedä kauppasi kokoa, voit päätellä sen aukioloajoista: Yli 400m² kaupat saavat olla auki arkena kello 7-21, lauantaina 7-18 ja sunnuntaina 12-18 välisenä aikana. Alle 400m² kaupat saavat olla auki näiden aikojen ulkopuolellakin.

- Alle 100m²
 100-400m²
 400m²-1000m²
 Yli 1000m²

4. Teetkö töitä osa-aikaisesti vai kokopäiväisesti? *

- Olen kokopäiväinen
 Olen osa-aikainen

5. Kuinka pitkä on työkokemuksesi kassatyöntekijänä? *

- 0-3kk
 3-6kk
 6-12kk
 1-2vuotta
 enemmän

<-- Edellinen Seuraava -->

Alkoholin vastuullinen myynti

Ikärajakontrolli työpaikallasi

11. Oletko tutustunut työpaikkasi alkoholin omavalvontasuunnitelmaan? *

- Kyllä, olen tutustunut siihen
 En, mutta tiedän suunnilleen mitä se sisältää
 En
 En osaa sanoa

12. Miten ikärajakontrolli on esillä työpaikallasi? *

- Siitä muistutetaan usein
 Ilmapiiri on sitä tukeva
 En osaa sanoa
 Ilmapiiri on välinpitämätöntä
 Siihen ei juurikaan kiinnitetä huomiota

13. Onko työnantajasi järjestänyt koulutusta, joka sisältää opetusta ikärajakontrollista? *

- On järjestänyt ja olen osallistunut siihen
 On järjestänyt, mutta itse en ole osallistunut
 Ei ole tietääkseni järjestänyt
 En osaa sanoa

14. Oletko saanut tukea jostain muusta koulutuksesta? *

- Kyllä
 Ei

15. Mitä tukea ensisijaisesti toivoisit lisää ikärajakontrollin toteuttamiseen? (valitse korkeintaan kaksi) *

- Koulutusta
 Perehdytystä
 Asenneilmapiirin parantamista
 Esimiehen kiinnostusta asiaan
 Turvallisuutta ja työkaverien tukea
 Henkilötodistuksissa tulisi olla tuoreempia kuvia
 En mitään
 En osaa sanoa
 Jotain muuta tukea, mitä?

16. Mitkä asiat työpaikallasi tukevat sinua kysymään papereita? *

- Esimies
 Työkaverit
 Oma persoona
 Oma asenne
 Työilmapiiri
 Ei mikään näistä
 En osaa sanoa
 Joku muu, mikä?

17. Mitkä asiat työpaikallasi vaikeuttavat papereiden kysymistäsi? *

- Tiedon puute
 Kyvyttömyys (esim. sosiaalisissa taidoissa)
 Oma asenne
 Työmotivaation puute
 Kiinnostuksen puute papereiden kysymiseen
 Työilmapiiri
 Esimies
 Työkaverit
 Asiakkaan käytös tai olemus
 Ei mikään
 En osaa sanoa

Alkoholin vastuullinen myynti

Vastuullisuus

18. Kenen mielestäsi pitäisi ottaa enemmän vastuuta alaikäisten alkoholinkäytöstä? *

- Vanhempien
- Nuorien itse
- Kassatyöntekijöiden
- Kauppojen esimiesten
- Viranomaisten
- Koulujen
- Panimoteollisuuden
- Eduskunnan
- Kunnan
- Järjestöjen
- Mainostajien
- Mediakulttuurin tuottajien

19. Kenelle mielestäsi kuuluu vastuu alaikäisten alkoholiostoista? *

	ei vastuuta	ei merkittävää vastuuta
Vanhemmat	☐	☐
Nuori itse	☐	☐
Elinkeinoyrittäjä eli kaupan esimies	☐	☐
Kassatyöntekijä	☐	☐
Viranomaiset	☐	☐
Eduskunta	☐	☐

Alkoholin vastuullinen myynti

Ikärajakontrolli käytännössä

20. Millä tavalla ikärajakontrolli mielestäsi vaikuttaa kaupan muuhun toimintaan? *

- Edesauttaa turvallista ja viihtyisää ilmapiiriä
 Positiivinen vaikutus kaupan imagoon
 Lisää myyntiä ja tuottavuutta
 Haittaa myyntiä ja tuottavuutta
 Negatiivinen vaikutus työilmapiiriin
 Vie aikaa muilta töiltä
 Negatiivinen vaikutus kaupan imagoon
 Ei vaikuta
 En osaa sanoa
 Jotenkin muuten, miten?

21. Mitkä seuraavista asioista myyntitilanteessa hankaloittavat papereiden kysymistä? *

- Asiakkaan uhkaava tai aggressiivinen käytös tai olemus
 Asiakkaan tuttavallinen tai mukava käytös tai olemus
 Vaikeus iän arvioinnissa
 Pitkä jono
 Muu kiire
 Alkoholiostosten pieni määrä
 Asiakkaina on iso kaveriporukka
 Epäily asiakkaan negatiivisesta reaktiosta
 Ajankohta
 Yksin työskentely
 Ei mikään
 Jokin muu, mikä?

22. Kuinka usein on niin kiire, että se hankaloittaa papereiden kysymistä? *

ei koskaan 1 2 3 4 5 jatkuvasti

23. Mihin seuraavista asioista myyntitilanteessa toivoisit työpaikallasi kiinnitettävän enemmän huomiota, jotta papereiden kysyminen olisi helppoa? *

- Työkaverien läsnäolo
 Kameravalvonta
 Nopea avunsaanti
 Ikärajavalvonnasta tiedottaminen asiakkaille
 Riittävä työvoiman varmistaminen kiireen välttämiseksi
 Ei mitään
 En osaa sanoa

24. Mitkä asiat tekevät papereiden kysymisestä tarpeettoman tuntuisen? *

- Kun kukaan ei valvo kysytäänkö papereita
 Oman kiinnostuksen puute papereiden kysymiseen
 Esimiehen välipitämätön asenne ikärajakontrolliin
 Työpaikan välipitämätön asenneilmapiiri
 Kiire, muut asiat menevät edelle
 Ei mikään
 En osaa sanoa
 Joku muu, mikä?

25. Voisitko myydä alkoholia, vaikka asiakas ei pyydettyäsi näytä papereita ja uskot hänen todennäköisesti olevan täysi-ikäinen? *

- Kyllä
 Kyllä, jos työkaveri vakuuttaa asiakkaan olevan täysi-ikäinen
 Ehkä, jos hänellä on esimerkiksi paljon muitakin ostoksia
 Ehkä, muussa poikkeustapauksessa
 En
 En osaa sanoa

26. Mitkä asiat helpottavat papereiden kysymistä? *

- Työkaverin läsnäolo
 Kameravalvonta
 Nopea avunsaanti tarvittaessa
 Ikäraja- ja valvonnasta tiedottaminen asiakkaille
 Asiakkaiden positiivisuus
 Asiakkaiden etäinen käytös
 Jos asiakas on selkeästi alaikäisen näköinen
 Ei mikään
 En osaa sanoa
 Jokin muu, mikä? _____

27. Koetko papereiden kysymisen vaikuttavan asiakkaan mielikuvaan sinusta asiakaspalvelijana? *

- Kyllä, positiivisesti
 Kyllä, negatiivisesti
 Kyllä, vaihtelevasti
 Ei väliä, en välitä muiden mielipiteistä
 Ei vaikutusta
 En osaa sanoa

28. Kysyessäsi papereita, tarkistatko niistä, että henkilö on täysi-ikäinen? *

Katsotko siis syntymäajan ja tiedät päivämäärän, jonka jälkeen syntyneet ovat täysi-ikäisiä tai vaihtoehtoisesti ajokorttia tarkistaessasi varmistaat, ettei kyseessä ole esim. mopokortti?

- Kyllä
 Useimmiten
 Harvoin
 En
 En osaa sanoa

29. Katsotko aina, että henkilöpapereissa esiintyvä henkilö on varmasti sama kuin asiakas? *

- Kyllä
 Lähes aina
 Joskus
 Harvoin
 En koskaan
 En osaa sanoa

30. Mitä syitä sinulla on myydä, vaikka asiakas ei voi todistaa ikäänsä? *

- Kukaan ei ole näkemässä
 Työkaveri on vakuuttunut asiakkaan iästä
 Kiire
 Alkoholistosten vähäinen määrä
 Asiakkaalla on mukana kavereita, jotka näyttävät täysi-ikäisiltä
 Haluat miellyttää asiakasta
 Ei ole mitään syytä
 En osaa sanoa
 Joku muu, mikä? _____

31. Oletko koskaan myynyt alaikäiselle, koska tunnet hänet? *

- Kyllä
 En, mutta saattaisin myydä
 En
 En osaa sanoa

32. Saatko myydä helpommin kysymättä papereita kun asiakas ostaa vain vähän alkoholi-juomia? (esim. yksi tai kaksi pulloa/tölkkiä) *

- Kyllä
 Ehkä, jos asiakas ostaa muutakin, kuin alkoholia
 Alkoholistosten määrä ei vaikuta
 En osaa sanoa

33. Millaiseksi koet tämänhetkisen työmotivaatiosi? *

Huono 1 2 3 4 5 Hyvä

Alkoholin vastuullinen myynti

Minä kassalla

34. Kun teen päätöstä kysyä papereita, arvioin ostajan iän lisäksi myös muita piirteitä ja saatan jättää paperit kysymättä, jos asiakas vaikuttaa... *

- Aggressiiviselta
- Ärsyttävältä
- Rasittavalta
- Humalaiselta
- Ulkomaalaistaustaiselta
- Mielenkiintoiselta
- Hyvännäköiseltä
- Ei vaikutusta
- En osaa sanoa
- Joltain muulta, miltä?

35. Jos kassalla on pitkä jono, saatan jättää paperit kysymättä, koska... *

- En halua odottaa muita asiakkaita
- En kehtaa kysyä
- Se vähentää kaupan myyntiä ja tuottavuutta
- Jono ei vaikuta siihen, kysynkö papereita
- Päinvastoin, kiinnitän papereiden kysymiseen enemmän huomiota
- En osaa sanoa

36. Kun olen yksin töissä, kysyn papereita... *

- Harvemmin kuin muuten
- Useammin kuin muuten
- Yhtä usein kuin muutenkin
- Työpaikallani ei työskennellä yksin
- En osaa sanoa

37. Kun asiakkaana on ryhmä... *

- Se lisää epäilyksiäni laittomasta ostoyrityksestä
- Kysyn papereita myös muilta ryhmän jäseniltä
- Epäröin kysyä papereita, koska iän arviointikyky hämärtyy muiden jäsenten vaikutuksesta
- En samalla tavalla uskalla/kehtaa kysyä papereita
- Saatan tuntea olevani altavastaaaja
- Se ei vaikuta harkintakykyyni
- En osaa sanoa vaikuttaako se

